

В.В. Коваленко О.В. Крухмаль

**АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ**

Монографія

Суми
УАБС НБУ
2007

УДК 658.012.4:336.71
ББК 65.9(4 укр)262.10-21
К56

Рекомендовано до друку вченою радою
Української академії банківської справи Національного банку України,
протокол № 10 від 02.07.2007

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Національної академії управління

М.М. Єрмошенко;

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи
ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”

С.М. Козьменко;

доктор технічних наук, начальник управління контролю за ефективністю
фінансового моніторингу Департаменту з питань запобігання
використанню банківської системи для легалізації кримінальних
доходів та фінансування тероризму Національного банку України

С.О. Дмитров

Коваленко В.В., Крухмаль О.В.

К56 **Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості
банківської системи: Монографія.** – Суми: УАБС НБУ, 2007. –
198 с.

ISBN 978-966-8958-14-4

У монографічному дослідженні розкрито економічний зміст системної банківської кризи в умовах фінансової глобалізації. Охарактеризовано чинники, що спричиняють виникнення банківських криз. Обґрунтовано дію наслідків банківських криз у забезпеченні фінансової стабільності банківського сектора. Розглянуто інструменти державного антикризового управління в банківському секторі.

У монографії проведено аналіз показників розвитку банківської системи України для розробки концепції антикризового управління, визначено методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківського сектора як складової системи антикризового управління. Доведено необхідність розробки системи діагностики і моніторингу в антикризовому управлінні банківською системою. Розроблено механізм, що забезпечує процес моделювання фінансово-економічного стану комерційного банку при формуванні антикризової стратегії його діяльності.

Видання призначене для аспірантів, викладачів, працівників фінансово-кредитних установ, студентів економічних спеціальностей.

УДК 658.012.4:336.71
ББК 65.9(4 укр)262.10-21

© Коваленко В.В., Крухмаль О.В., 2007
ISBN 978-966-8958-14-4 © ДВНЗ “Українська академія банківської
справи Національного банку України”, 2007

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Науково-методологічні підходи до визначення банківської кризи	7
1.1. Системні банківські кризи в умовах фінансової глобалізації	7
1.2. Характеристика основних чинників виникнення банківських криз.....	18
1.3. Обґрунтування наслідків банківських криз у забезпеченні фінансової стабільності банківського сектора	22
1.4. Інструменти державного антикризового управління у банківському секторі	45
Розділ 2. Аналіз показників розвитку банківської системи України для розробки концепції антикризового управління	52
2.1. Аналіз фінансового стану банківської системи України на макро- і мікрорівнях з точки зору виникнення кризових явищ.....	52
2.2. Аналіз основних індикаторів розвитку банків на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності їх діяльності	71
2.3. Використання монетарних інструментів в антикризовому управлінні банківською системою	81
Розділ 3. Розробка стратегії антикризового управління банківською системою	104
3.1. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківського сектора як складової системи антикризового управління	104
3.2. Діагностика і моніторинг в антикризовому управлінні банківською системою	123
3.3. Моделювання фінансово-економічного стану комерційного банку при формуванні антикризової стратегії його діяльності	134
Висновки	147
Список літератури	158
Додатки	164

ВСТУП

В останні роки чітко спостерігається тенденція прискорення економічної та політичної нестабільності на національному, регіональному і глобальному рівнях. Банківські системи, які акумулюють політичні, макроекономічні і інституціональні ризики, в умовах зростаючої нестабільності опиняються в найбільш несприятливому стані. При цьому виникнення нестабільності в самому банківському секторі призводить до негативних наслідків розвитку економіки в цілому, а в деяких випадках провокує соціально-політичну кризу.

Банківська система віддзеркалює фінансово-економічний стан країни, яка першою реагує як на піднесення економіки, так і на її наближений спад. Надання банками повноцінних послуг і висока рентабельність банківських установ можливі тільки в умовах загальної фінансової стійкості економіки. Чим більша її стійкість, тим більш стабільна банківська система. У свою чергу банки можуть виступати причиною погіршення стану економіки.

Проблема банківських криз у світовому масштабі, на жаль, поки не знайшла свого розв'язання, їх періодичність і реальна небезпека для національних економік, як і раніше, залишаються найбільшою перешкодою регуляторів. Однак фінансовий світ вже накопичив досвід для того, щоб передбачувати масштабні кризи на рівні банківської системи окремо взятої країни, оперуючи основними ознаками виникнення катастроф.

Проте запобігання банківській кризі на фінансовому ринку часто стає неможливим з економічних, фінансових, а іноді й політичних причин, залишаючи учасників ринку в розгубленості. Тому вважаємо, що дослідження економічної сутності банківської кризи, причин її виникнення та заходів її подолання є достатньо актуальною темою для наукових розробок.

Розвиток банківської системи може бути забезпечений за допомогою комплексної та ефективної її діяльності, тобто дотримання усіх законодавчих і нормативних вимог щодо її існування. У зв'язку з цим серед багатьох інструментів, що використовуються в діяльності банку, доцільно виділити ті, що застосовуються до відповідної ситуації, яка склалася у банку (спеціальні антикризові). Спеціальні антикризові інструменти виступають захистом на явища, які виникають у діяльності банку, що спричиняють дестабілізуючий вплив на фінансовий стан банку; новими засобами удосконалення антикризової роботи в банку; реакцією на відомі, але особливо актуальні на сьогодні процеси.

Такі заходи необхідні у діяльності вітчизняних банків на даному етапі розвитку банківської системи, їх можна поділити на наступні

види: постійний моніторинг операцій і їх грошей, що проходять через банк; постійний аналіз фінансової стійкості та перспектив розвитку банківської системи; періодичне самотестування банків на випадок стресових ситуацій; внутрішні нормативи і ліміти банків; стандарти діяльності банків; процеси реорганізації банків; програми конкретних дій на випадок проблемних ситуацій.

Проблемі вивчення системних банківських криз присвячено наукові праці багатьох вітчизняних і закордонних вчених. Заслужують на увагу з цього питання наукові праці В.А. Богомолова, А.В. Богомолової, І.А. Бланка, Дж. К. Ван Хорна, І.К. Кованкадзе, І.К. Ларіонова, І.О. Макаренка, К.А. Мараховської, О. Терещенка, Р. Хіта.

Вивчення проблеми причин виникнення банківських криз дозволили зробити висновки про необхідність системного підходу до побудови рівноважної стратегії щодо управління банківською кризою. Все вищевикладене й обумовило вибір теми, мети, об'єкта та послідовність наукового дослідження.

Метою дослідження є розробка системи, яка б дозволяла своєчасно виявляти існуючі проблеми, ідентифікувати ступінь кризового стану, визначати рівень загрози неплатоспроможності та ймовірність банкрутства банківських установ, а також складати прогноз на необхідний період. Така система повинна стати обов'язковою складовою антикризової стратегії банку.

Відповідно до поставленої мети визначено наступні задачі дослідження:

- визначити сутність та обґрунтувати економічний зміст поняття системних банківських криз в умовах фінансової глобалізації;
- обґрунтувати основні чинники виникнення банківських криз;
- визначити інструменти державного антикризового управління у банківському секторі;
- провести аналіз розвитку банківської системи України з метою розробки концепції антикризового управління;
- обґрунтувати чинники виникнення банківської кризи 2004 року;
- провести оцінку фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільної діяльності банку з метою управління кризовими явищами в банківській системі;
- обґрунтувати виконання основних засад грошово-кредитної політики як системи державного антикризового управління;
- розробити стратегію антикризового управління банківською системою.

У цій книзі розкривається економічна сутність банківської кризи, подано системи з виявлення проблеми настання кризи (глобальної

та локальної) банківської системи, а також стратегії антикризового управління банківською системою.

Проведено аналіз дій та наслідків бездіяльності уряду України, а також інших органів державного регулювання діяльності банківських установ у період криз 1998 та 2004 років.

У книзі приділено увагу оцінці фінансової стійкості банківської системи та визначено основні економічні категорії, що пов'язані з цим процесом.

Вважаємо, що це буде цікаво для широкої читацької аудиторії, яка займається дослідженнями у сфері забезпечення фінансової стійкості вітчизняної банківської системи та розробки антикризової стратегії на цьому сегменті фінансового ринку України.

РОЗДІЛ 1

Науково-методологічні підходи до визначення банківської кризи

1.1. Системні банківські кризи в умовах фінансової глобалізації

Визначення кризи в енциклопедичних та тлумачних словниках європейських мов в основному співпадають, хоча загальноновизнаної дефініції у науковій літературі до цього часу не склалося. Зокрема, тлумачні словники російської та англійської мов визначають кризу як різкий, крутий перелом у розвитку подій, тяжкий перехідний стан або гостре затруднення в чому-небудь [19, 71]. Слід відзначити, що така інтерпретація кризи хоча напрямку не визначає, настання однозначно негативних наслідків тотожних подій вже не несе негативне смислове навантаження та передбачає небажаність самих криз [105].

Цікавою є точка зору представників голландської школи дослідження кризи як “серйозної загрози структурам та базовим цінностям або нормам (суспільної) системи, яка змушує ухвалити кардинальне рішення в умовах обмеженого часу та значної невизначеності” [108]. Наведене визначення відповідає підходам двох класичних західних політологічних та соціологічних теорій: теорії розвитку, яка визначає кризу як “розрив”, або переривання розвитку суспільства [99, 94] та теорія вибору [108].

Системний характер явищ, які здійснюють вплив на банківський сектор у цілому, на сьогодні виступає об’єктом теоретичних та емпіричних досліджень. Їх основною метою є з’ясування механізмів виникнення та розвитку системних ризиків у банківському секторі на підставі аналізу поведінки індикаторів, які попереджують виникнення фінансових проблем у банку або банківської кризи.

Банківські кризи – це невід’ємна риса ринкової економіки. Вони супроводжують процес поступового розвитку суспільства. В умовах похилої рівноваги ринкової економіки, що розвивається, будь-які потрясіння в банківській сфері призводять до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти, викликають загострення політичних обставин.

Банківські кризи залежно від їх масштабу та ступеня дестабілізуючого впливу на економіку можна поділити на три типи:

- діючі на макроекономічному рівні;
- розповсюджуються на мікроекономічний рівень;
- характеризуються повномасштабною бюджетно-фінансовою дестабілізацією, що призводить до високої інфляції та демонетизації економіки.

Криза має прояв як в умовах складної ситуації в економіці, так і в період її гармонійного розвитку, носить стихійний характер або може бути передбачуваною на підставі розрахунків. Однак випадки неочікуваної появи кризи без будь-яких сигналів для спеціалістів доволі рідкі.

Слід зазначити, що попередження кризових явищ в економіці є одним із пріоритетних напрямків забезпечення економічної безпеки. Важливе практичне значення мають дослідження, пов'язані з розробкою системи комплексного моніторингу фінансового сектора, яка призначена для оцінки його стійкості та прогнозування ризику настання валютно-фінансової кризи [61].

У запобіганні банківських криз ключову роль відіграє своєчасна діагностика стану банківської системи та визначення вірогідності виникнення банківських криз. Щодо питання в тому, яку методику доцільно використовувати для зазначених цілей, свої рекомендації дають експерти МВФ та Всесвітнього банку [97].

В останні два десятиріччя у розвитку світової економіки чітко простежуються дві тенденції: глобалізація та зростання нестабільності. Особливо яскраво вони спостерігаються в банківському секторі економіки, який найбільше реагує на зовнішні зміни.

З кінця 1970-х років до цього часу більше ніж в 70 країнах світу, включаючи і розвинені країни, країни, що розвиваються, та з перехідною економікою відбувалися системні банківські кризи. У розвинених країнах системні банківські кризи спостерігалися в США (1984-1991 рр.), Японії (1995 р.), Франції (1994-1991 рр.), Іспанії (1977-1985 рр.), Австрії (1989-1990 рр.), Норвегії (1987-1989 рр.), Швеції (1991 р.), Фінляндії (1991-1993 рр.), Новій Зеландії (1987-1990 рр.), Південній Кореї (1997 р.). Руйнівні кризи були відмічені у більшості країн Латинської Америки (в Аргентині, Коста-Ріці, Мексиці – три кризи, в Бразилії, Венесуелі, Чилі, у країнах Південно-Східної Азії (1980-1990 рр.), практично в усіх африканських країнах. Усі країни з перехідною економікою (Росія в 1998 р., Грузія в 1998 р., Україна в 1998 та 2004 рр.) також постраждали від системної банківської кризи (додаток А).

Класичне визначення ідентифікує його з тривалим періодом неімовірно низького рівня економічної активності. [8, с. 674.] У випадку банківської кризи мова повинна йти про тривалий період неімовірно низького рівня економічної діяльності банків.

Існує декілька характеристик системної банківської кризи. У цілому таку кризу можна визначити як стрімке і масштабне (на думку спеціалістів Всесвітнього банку, не менше 2 % національного доходу) погіршення якості банківських активів під впливом негативних чинників макроекономічного, інституціонального, регулятивного характеру. Системна банківська криза являє собою неспроможність значної кількості банківських установ і банківської системи в цілому здійснювати базові операції – розрахунки і трансформації заощаджень в інвестиції.

Банкрутство банків, які наносили значні економічні і соціальні збитки, відбувалося і в ХІХ столітті, однак із системною банківською кризою західні країни вперше зіткнулися тільки в 30-ті роки. Тоді проблеми в банківському секторі стали наслідком загальної кризи економіки, соціальних і політичних інституцій. З метою виходу із складної ситуації та уникнення системних банківських криз у розвинених країнах створена складна система регулювання. Вона містить: спеціальну законодавчу базу, яка регламентує в першу чергу питання банкрутства та ліквідації; наглядові органи, які забезпечують зниження ризику банківських операцій частково шляхом обмеження конкуренції; інститут “кредитора в останній інстанції”. За допомогою системи регулювання, яка склалася в 1930-х і 1940-х роках у розвинених країнах, проблеми в банківському секторі були відсутні до кінця 1970-х початку 1980-х років.

Вивчення банківських криз у ретроспективі в усьому світі показало, що сценарії розвитку кризових явищ у банківських системах є настільки різноманітними, що не підлягають якій-небудь спрощеній класифікації.

У 1997 році Міжнародний банк розрахунків розв’язав проблему ідентифікації банківської кризи. За визначенням МБР, можна вважати, що банківська криза відбулася, якщо в країні спостерігається прояв хоча б одного з чотирьох факторів:

- проблемні активи банків становлять більше 2 % ВВП країни;
- сума коштів, необхідних для порятунку банківської системи, перевищує 2 % ВВП;
- у банківському секторі націоналізація набула масового характеру, банківські депозити заморожені, а влада вводить “банківські канікули”;
- Центральний банк гарантує виплати населенню за всіма банківськими депозитами, не забезпечуючи своїх гарантій матеріально [96].

Слід зрозуміти, що банкрутство навіть декількох банків не може бути ознакою системної банківської кризи. Наприклад, у США в період із січня 2000 по липень 2005 р. збанкрутувало тільки 32 банки, в той час як протягом 90-х років Федеральною корпорацією страхування депозитів (ФКСД) було зареєстровано 925 банкрутств, а це відповідало приблизно 10 % всіх банків-членів ФКСД на кінець 2000 року. При цьому ФКСД не бачить жодної проблеми, тому що більше 95 % справ про банкрутство інститутів, яким дозволено приймати депозити від населення, в США закінчуються поглинанням. Саме так працює їхня система, так відбувається конкурентний відбір, який без банкрутств фізично неможливий.

Класично вважається, що криза в банківській системі може виникнути лише з двох причин: через різке зниження вартості активів або через проблемну заборгованість, що накопичилась. Обидві причини, особливо перша, мають під собою макроекономічне підґрунтя.

Практика останніх років свідчить, що кризові явища на ринках, що розвиваються, в основному відбуваються через різке зниження вартості банківських активів. В абсолютній більшості випадків це було спричинено за рахунок неузгоджених дій держави. У 99,9 % випадків банківська криза в країнах, що розвиваються, розпочиналась з урядового дефолту або з початку навмисної девальвації валюти до основних ВКВ.

Банківська криза в Аргентині розпочалася з девальвації песо. Курс аргентинської валюти за 2002 рік знизився щодо основних ВКВ у чотири рази. Після стрімкої девальвації песо на ринку державних зобов'язань відбувся вплив нерезидентів, і уряд, втративши джерело фінансування дефіциту, оголосив дефолт. Населення розпочало масове вилучення заощаджень, повернення яких банки забезпечити не змогли. Основною причиною неплатоспроможності банків була та, що велика питома вага активів банків знаходилася в державних зобов'язаннях. Крім того, частину активів банківських установ було номіновано в песо, вартість якого стрімко падала.

В Японії розвиток банківської кризи не підпадав під класичний сценарій для розвинених країн. Унікальність японської банківської кризи 90-х років полягала в тому, що за своєю природою вона віддалено нагадувала те, що можна було спостерігати на ринках, які розвиваються. Криза розпочалася через зниження вартості активів японських банків, причиною чого стала тотальна дефляція через приплив грошей в країну, відбулося падіння цін на нерухомість.

Починаючи з 90-х років Банк Японії дотримується політики нульової облікової ставки. Така політика виправдана дефляцією, що час від часу проявляється в цій країні. Депозитні ставки на внутрішньому

ринку в снах є дуже низькими і часто не перевищують 1 %, тому в Японії створено сприятливі умови для корпоративних позичальників. Однак за цим прихована можливість економічної катастрофи, викликана рецесією японської економіки внаслідок дефляції. Як результат, до 1998 року в Японії сума проблемних банківських кредитів становила більше 12 % ВВП, тому з 21 найбільших банків трьом довелося збанкрутувати. Збанкрутіла також одна із чотирьох найбільших інвестиційних компаній та одна середня за розміром страхової компанії. Під впливом кризи великі банки почали процедуру злиття. А втім, наслідки катастрофи 1998 року відчуваються і сьогодні. Критики відзначають, що під загрозою масових банкрутств монетарній владі Японії довелося навмисно не зосереджувати увагу на деяких елементах монополізму в об'єднаннях японських банків, а також допустити банки до ринку акцій промислових компаній, послабивши нормативи і нагляд.

Незважаючи на те, що банківські кризи є продуктом нестабільних макроекономічних показників, вони самі по собі виступають каталізаторами негативних процесів в економіці. Це підтверджують дослідження, проведені МВФ. Зокрема, після спостереження протягом 25 років за банківськими кризами і вивчення 117 епізодів таких криз, експерти МВФ дійшли до висновку, що в середньому банківська криза системного плану для країни, що розвивається, обходиться в 10 % ВВП. Коли відбувається криза, ще приблизно на один-два роки після неї економіка втрачає надійне джерело фінансування.

Схожі результати отримані ФКСД за результатами спільних досліджень із Банком Англії, які проводилися щодо 33 банківських криз, що спостерігалися в період з 1977 по 2004 рік (сюди увійшли всі банківські кризи, за винятком Аргентини 2002-2004 рр.). За даними ФКСД і Банку Англії, середня тривалість банківської кризи становила 4,3 року. Найбільш тривалою була криза, зафіксована в Японії, яка розпочалася в 1992 році і продовжується до цього часу, що було вже зазначено вище. Друге місце в сумарному рейтингу посіла Іспанія, де остання банківська криза тривала дев'ять років – з 1977 по 1985 рік. На ринках, що розвиваються, тривалість кризи не перевищувала три роки.

Слід зазначити, що в 21 кризі з 33 брав участь Центральний банк, намагаючись локалізувати катастрофічні наслідки, включаючи механізм рефінансування. У 22 випадках з 33 уряди надавали нічим не забезпечені гарантії на збереження банківських депозитів. Крім того, 23 із 33 криз тісно перепліталися з девальвацією національних валют до основних ВКВ. У всіх випадках частка проблемних кредитів у банківських портфелях коливалася на рівні 25-32 %. А співвідношення між виданими кредитами і розміром ВВП перевищувало 40 %.

Особливу зацікавленість викликають втрати від банківських криз. За дослідженнями, у середньому темпи зростання ВВП під час банківської кризи зменшуються на 7,1 % у порівнянні із середньорічними темпами зростання цього показника в передкризові десять років.

Доцільно звернути увагу на розроблені ФКСД у 80-ті роки заходи щодо боротьби з банківськими кризами на підставі побудови матриці, в рамках якої вирішується будь-яка проблема, пов'язана з банкрутством банку (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Матриця катастроф

Невирішені проблеми	Банківський статус без змін	Банківський статус змінюється	Банк підлягає ліквідації
Вирішення проблеми в рамках приватного сектора	Банк вирішує проблеми за рахунок коштів акціонерів	Банк поглинається більш вдалим конкурентом	–
Вирішення проблеми за допомогою уряду	Банк отримує додаткове фінансування під гарантії уряду	Регулятор допомагає знайти банк, зацікавлений у придбанні невдалого колеги	–
Вирішення проблеми урядом	Банк отримує додаткове фінансування від уряду	Банк підлягає націоналізації	Банк ліквідують

Банк, який потрапив до матриці катастроф із заздалегідь продуманими етапами, може підлягати ліквідації тільки на останньому етапі, коли в ситуацію втручається держава. Спочатку вирішення проблем банківським установам пропонують в рамках приватного сектора. Якщо це не вдається, банк може розраховувати на підтримку уряду. Залежно від глибини кризи уряд приймає відповідне рішення: від рефінансування банку під гарантії держави до його націоналізації. До ліквідації і реалізації механізму страхових гарантій за внесками вдаються лише у виняткових випадках, коли кризовий банк не поглинув жодний з учасників ринку, коли урядове рефінансування не допомагає реструктурувати поточні зобов'язання. Вважається, що матриця від ФКСД забезпечує повний імунітет економіці країни від банківських криз. У рамках матриць діють системи органів монетарної влади багатьох країн, але врятувати свої банки від системної кризи вдається не всім, адже в середньому на ліквідацію масштабної банківської кризи потрібно витратити близько 17 % річного ВВП, але не всі центральні банки мають у своєму розпорядженні такі ресурси, не говорячи вже про доцільність їх витрачання.

Таким чином, можна говорити про те, що системних банківських криз не буває без погіршення макроекономічних показників і помилок

в економічному регулюванні з боку монетарної влади. Відмінність розвинених ринків від ринків, що розвиваються, полягає лише в тому, що центральні банки розвинених країн вже мають налагоджену систему реагування на кризові явища в банківському середовищі. Центральні банки ринків, що розвиваються, ще не навчилися протистояти навіть фінансовим кризам загального плану.

Слід зазначити, що вибір стратегії для управління систематичною кризою повинна бути пристосована до специфічних умов країни. Специфічні фактори країни включають причини кризи, макроекономічні умови та перспективи країни, фінансову позицію в банківській системі, ризик внутрішнього та зовнішнього поширення та доступність інструментів вирішення.

До специфічних факторів країни входять:

- форми власності в банківській системі та економічному секторі;
- кадрові труднощі;
- юридичні, регулятивні, судові та адміністративні рамки;
- традиції прозорості;
- політична узгодженість і якість керівництва.

Зазначені фактори впливатимуть на темп та успіх стратегій у розв'язанні кризи.

Останніми роками у світовій практиці з'явилося два діаметрально протилежних приклади. Банківські кризи виникли в країнах зі слабкою банківською системою, де банківська діяльність побудована на залежності від курсу національної валюти, при цьому уряд має досить широку низку інструментів вирішення кризи. Азіатська криза здебільшого відобразила такі умови. На відміну від цього, кризи з'явилися там, де банківські системи були відносно фінансово стабільними, доларизованими, але при цьому уряд мав обмежені інструменти вирішення. Останні кризи у країнах Латинської Америки відображають саме ці умови [112].

Виходячи із вищезазначеного, можна спрогнозувати, що майбутні банківські кризи можуть виникати в сукупності за двома вищенаведеними ситуаціями, тому є можливість розробки стратегій управління кризою, адаптованою до місцевих умов економічного розвитку.

На наш погляд, будь-яка стратегія для управління систематичною банківською кризою повинна включати три окремих, але взаємопов'язаних компоненти:

1. Перший і найбільш терміновий компонент пов'язаний із гострою кризою ліквідності. Грошові зобов'язання банківської системи повинні бути стабілізовані, стримуючи вилучення депозитів та скоро-

чення міжбанківських кредитних ліній, відновлюючи довіру до банків та захищаючи системи платежу від підриву.

2. Другий компонент – це ліквідація некредитоспроможних та нежиттєздатних банків із системи та відновлення банківської системи до фінансової стабільності та прибутковості.
3. Третій компонент зосереджується на реорганізації NPLs та операційній реструктуризації банківських позичальників.

Зазначені компоненти тісно пов'язані один з одним, їх виконання повинно бути ретельно узгодженим. Стадія стримування кризи, що зупиняє відтік депозитів та стабілізує плани на майбутнє, має пріоритет. Ці заходи дають владним органам управління час проаналізувати причини кризи та розробити відповідну стратегію. Проте якнайшвидше увага повинна бути зосереджена на розробці та впровадженні стратегії для реабілітації фінансової системи. Минулі кризи переконливо свідчать про спрямування фінансової реабілітації як на банківську реструктуризацію, так і на реорганізацію корпоративного сектора.

При вирішенні проблем виникнення систематичних банківських криз, на наш погляд, доцільно розглядати систему показників, що характеризують ефективність фінансових систем, які враховують також і розвиток банківського сектора (табл. 1.2).

Незважаючи на походження, систематична криза вперше виникає як проблема ліквідності в деяких або в усіх банках. Великі кредитори, як зарубіжні, так і вітчизняні, зазвичай перші виходять із банківської системи. Кредитори можуть відмовитися від ліній кредитування, а вкладники анулювати рахунки. Як тільки стає відомо про відтік з банківської системи грошових потоків, менші вкладники йдуть слідом. Дуже великі суми можуть рухатися за години, і якщо не зупинити зазначений процес, такі переходи можуть спричинити кризу функціонування системи платежів.

Втрата ліквідності та депозитів є симптомами проблем, що лежать в основі, але не обов'язково сигналізують про систематичну банківську кризу.

Керівництво повинно зробити швидку оцінку відтоку депозитів, що відтворює занепокоєння щодо платоспроможності окремих установ, стабільності банківської системи або всього економічного простору держави. Зазначена оцінка трудомістка, бо надійна інформація недостатня та швидко застаріває. Діючий центральний банк та ринкова інформація будуть надавати деякі ідеї щодо розміру загальних збитків у банківській системі. Така інформація також буде свідченням того, чи є вилучення депозитів відображенням трансформації до якості всередині банківської системи або за її межами.

Показники ефективності фінансових систем

Показники	Характеристика ознак показника
Юридична та правова основа	<ul style="list-style-type: none"> - визначення права на власність та договірне право; - ринкові угоди, що легко застосовуються на практиці; - можливість забезпечувати і користуватися гарантіями; - ґрунтовно розроблене законодавство про банкрутство
Звітність, відкритість та прозорість	<ul style="list-style-type: none"> - практика оцінки позики, класифікації активів та дотримання положень угод, що ґрунтуються на ефективній оцінці партнерів; - ефективні і постійно діючі механізми аудиторської перевірки; - інформація про кредитоспроможність фінансових інституцій; - своєчасне публікування відповідних зведених фінансових даних; - наявність об'єктивної інформації про можливості кредитування або оцінки кредитоспроможності
Контроль з боку зацікавлених сторін та інституційне управління	<ul style="list-style-type: none"> - вимоги щодо адекватності капіталу, сумірні з ризиком; - заміна керівництва в разі незадовільної діяльності; - частка активів банківської системи у розпорядженні фінансових установ державного сектора
Органи регулювання та нагляду	<ul style="list-style-type: none"> - незалежний від політичного втручання у здійснення повсякденного контролю; - повноваження щодо забезпечення прозорості, стягнення штрафів; - належні ресурси для укомплектування штатів, навчання, відшкодування; - здійснення контролю на консолідованій основі; - надання інформації іншим наглядовим органам; - перевірка інформації про правління ризиком, системи внутрішнього контролю та якість активів шляхом регулярного інспектування або здійснення зовнішніх аудитів; - дотримання норм, установлених міжнародними консультативними органами; - заходи щодо запобігання виникненню ризиків; - оцінка систем управління ризиками; - кредитування споріднених осіб; - виникнення ризику та концентрація позик
Структура ринку	<ul style="list-style-type: none"> - фінансовий сектор, відкритий для кваліфікованих нових учасників, в тому числі зарубіжних; - участь іноземних учасників в управлінні загальними активами; - показники концентрації фінансового сектора; - ліквідні міжбанківські кошти та ринки капіталу; - регулювання, що дозволяє задіяти весь комплекс фінансових інструментів; - ефективні і дієздатні системи платежів та розрахунків; - посилений нагляд за якістю активів та адекватністю капіталу з огляду на різкі зміни вартості активів; - стратегія визначення фінансової неспроможності
Схема системи мінімального соціального захисту	<ul style="list-style-type: none"> - прозоре, але не приховане страхування вкладів, яке оплачують банки, спрямоване передусім на захист дрібних вкладників; - належний розподіл збитків поміж учасниками підприємницької діяльності; - суворота відповідальності за використання громадських коштів

Слід зазначити, що банківська криза стає систематичною, коли кредитори не в змозі відрізнити життєздатні банки від нежиттєздатних, а впевненість у загальній стабільності системи стає під питанням.

Головним пріоритетом на ранніх стадіях систематичної кризи є стабілізація грошових зобов'язань банківської системи, призупинення відтоку вкладників та кредиторів. Незалежно від причин кризи першим кроком доцільно вважати забезпечення достатньої ліквідності банківської системи з метою захисту системи платежів, надання керівництву часу встановити причини кризи та побудувати відповідну політику реагування. Варіанти вибору повинні включати комбінацію захисту кредиторів, особливо депозиторів, попереднє закриття неплатоспроможних банків та прийняття всеохоплюючого пакета стабілізації макроекономіки. Якщо ці заходи невдалі, або якщо допоміжні засоби ліквідності обмежені високим рівнем доларизації та неможливістю стерилізувати вливання ліквідності, керівництво змушене буде вжити адміністративні заходи, щоб зупинити відтік депозитів, наприклад, таких, як обмеження в ліквідності депозитів, повне заморожування депозитів або капітальний контроль. Такі адміністративні заходи можуть спричинити великий підрив економіки, тому вони повинні розглядатися як остання надія, якщо всі інші заходи зазнають невдачі.

Слід зазначити, що підтримка ліквідності може спричинити серйозний тиск на ціни та на валютний курс. Відповідно до цього центральний банк повинен застосовувати доступні грошові інструменти, щоб стерилізувати зростання в основних грошах. Напруження грошової політики може бути результатом підвищення внутрішніх процентних ставок. Ці ставки потрібно знизити якнайшвидше, бо високі ставки протягом тривалих періодів зашкоджують банківським позичальникам та банкам, а також призведуть до політичної критики.

Оскільки центральний банк держави забезпечує вагомий вплив на підтримку ліквідності банківської системи, то в умовах банківської кризи він у першу чергу повинен забезпечити неліквідні банки необхідними ресурсами, тоді як керівництво встановлює причини кризи, відповідно реагує та починає виконувати дії для роботи з неплатоспроможними банками.

Підтримка може бути надана за допомогою багатьох фінансових інструментів, включаючи постійні обмеження у вимогах до резерву, доступ до можливості овердрафту та дисконтних вікон, відкритих ринкових операцій та таких інструментів, як репо та зворотні репо. Проте критерії для забезпечення такої підтримки повинні однаково стосуватися всіх банків у системі, а правила для забезпечення такої підтримки повинні бути прозорими. Розрізнення між банками тільки викличе сумніви та

може погіршити довіру депозиторів. У високодоларизованих економіках здатність центрального банку надавати ліквідну підтримку обмежується рівнем міжнародних резервів, тому може виникнути потреба у застосуванні агресивних заходів щодо банківського втручання та розв'язання.

У високодоларизованих економіках потрібно розглядати особливі фактори виходу із банківської кризи. Відсутність LOLR робить доларизовані системи більш схильними до відтоку грошових потоків, що затрудняє процес призупинення банківської кризи. Відтік коштів здійснюється через задалегідь підготовлені кредитні лінії та сектор іноземних банків. Ці заходи можуть бути корисними у випадку негараздів невеликого банківського сектора, але неефективними у випадку систематичних витікань.

У високодоларизованих економіках обмеження в ліквідній підтримці та у захисті депозитора зроблять адміністративні заходи більш імовірними. Ці заходи включають сек'юритизацію банківських грошових зобов'язань або обмеження щодо повернення депозитів. Номінальні втрати депозиторів повинні розглядатися тільки як останній рятівний засіб, якщо всі інші варіанти не можуть бути впроваджені або були невдалими, так як після номінальних втрат будь-яке повторне втручання у фінансову систему буде ускладнено.

Вирішальним аспектом в управлінні процесом реструктуризації є визначення життєздатності банку. Фінансові звіти та майнові цінності часто викривлюють дійсний стан справ у банку під час кризи, тим самим затрудняється визначення фінансового положення банку. При таких обставинах життєздатність повинна визначатися за допомогою дослідження двох вирішальних факторів.

По-перше, банк повинен розробити середньостроковий бізнес-план та планування руху грошової готівки. Цей план повинен бути заснований на реальних припущеннях, показувати майбутню прибутковість та середньострокову фінансову спроможність банку.

По-друге, акціонери повинні бути фінансово стабільними, так як у разі невиконання прогнозованих даних бізнес-плану вони повинні прийняти виправні заходи за рахунок власних коштів.

Таким чином, систематична банківська криза відображає втрати як банків, так і їх позичальників. Тому витрати повинні бути відповідно розподілені між акціонерами, вкладниками, кредиторами та платниками податків. Так як процес розподілу видатків серед різних агентів є рішенням як політичним, так і технічним, то виникає потреба в детальному обговоренні проекту стратегії. Цей процес значно трудомісткий, бо визначити збитки надзвичайно важко, тому що NPLs не мають ніякої чіткої ринкової вартості, а розмір збитків постійно

змінюється відповідно до змін у діловому середовищі. Щоб адресувати ці підсумки, необхідні скоординовані дії політичного управління.

У світлі виявлених тенденцій можна сказати, що Україна просувається у правильному напрямі, останні ініціативи Національного банку України щодо можливої перереєстрації найбільших банків країни в акціонерні товариства відкритого типу сприятимуть більшій прозорості національної банківської системи, що є певним синонімом надійності. Слід офіційно визнати, що система страхування вкладів громадян не є абсолютною запорукою надійності банківської системи, тому краще попереджувати кризи, ніж потім усувати їх наслідки.

1.2. Характеристика основних чинників виникнення банківських криз

Банківська установа виступає системою тому, що складається із взаємопов'язаних елементів, зв'язків, відносин і являє собою їх цілісність. Банківська установа може знаходитися в стійкому або нестійкому положенні. При цьому процеси розвитку системи банку циклічні, тому не всіма процесами можна управляти.

На наш погляд, управління складними системами є антикризовим на всіх етапах функціонування і розвитку, а вміння передбачати, розпізнавати кризу, яка наближається, повинна визначати ефективність управлінських рішень.

Розглянемо основні чинники виникнення системних банківських криз.

1. Фінансова глобалізація.

Практично усі експерти вважають, що виникнення банківських криз пов'язано з процесами фінансової глобалізації, яка в свою чергу супроводжується перерегулюванням та лібералізацією міжнародного руху капіталу, а також розвитком новітніх технологій, які дають змогу проводити одночасно операції на різних фінансових ринках. Фінансова глобалізація має проявлятися не тільки в підвищенні транскордонної мобільності капіталів, але і в ліквідації меж між різними фінансовими функціями. Наприклад, на додаток до основних своїх функцій – фінансових посередників – банки виконують функції оператора на фондових і валютних ринках як у власних інтересах, так і за дорученням клієнтів. У результаті основна функція банків – фінансування інвестицій – замінюється фінансовими операціями спекулятивного характеру. Зміна поведінки банківських установ відбувається на фоні

розмивання меж між різними сегментами фінансового ринку, зокрема, між ринками, на яких здійснюються угоди з короткостроковими цінними паперами, і ринками довготермінових позикових капіталів.

Фінансова глобалізація призвела також до посилення розриву між темпами зростання виробництва товарів і послуг (реальної економіки) і темпами зростання фінансових операцій (фінансова сфера). З 1991 року по сьогоднішній день курси акцій на біржах Франції і Великобританії зросли у два рази, а на біржах США – більш ніж утричі. Така ситуація в 1920-х роках спричинила виникнення банківських криз у 1930-х роках.

Окрім того, глобалізація пов'язана з розвитком деривативів, ринок яких став самостійним щодо базових активів. Слід зазначити, що за останні 20 років щоденний обсяг угод на світових валютних ринках зріс з 1 млрд. до 1500 млрд. дол. США, тоді як обсяг світової торгівлі товарами – лише на 50 %; річний вартісний обсяг світової торгівлі товарами еквівалентний 5 % денній вартості операцій на валютних ринках [101].

2. Зменшення обсягів виробництва, погіршення платоспроможності підприємств – позичальників.

Ступінь впливу економічної кризи на банківську систему залежить від багатьох факторів. Однак основна причина – стан банківської системи до початку економічної кризи. Тобто визначення ліквідних позицій банку в якості кредитного портфеля, достатності капіталу.

3. Надмірна кредитна експансія під час тривалого економічного підйому.

Зворотним напрямком кредитної експансії виступає погіршення якості кредитного портфеля, завищена оцінка забезпечення позик, збільшення кредитного ризику. Одночасно швидка зміна обсягів кредитного портфеля банків стримує проведення його моніторингу регулюючими органами. Протягом 20 років кредитна експансія передувала банківським кризам у багатьох країнах, серед яких Японія, країни Латинської Америки в 1980-ті роки, країни Південно-Східної Азії у 1990-ті роки. Наприклад, у Південній Кореї перед кризою 1997 року сумнівна та безнадійна заборгованість в абсолютному вираженні збільшилася з 12,2 трлн. до 22,6 трлн. вон, а її питома вага у кредитному портфелі – з 3,9 до 6,0 % [101].

Лібералізація кредитних ринків у Швеції в 1990-ті роки призвела до виникнення гострої кризи. За оцінками експертів, витрати на банківську рекапіталізацію в 1991 році склали 6,4 % ВВП. У 1992 році за одну ніч процентні ставки були підвищені до 500 %, так як держава не спроможна зупинити подальшу девальвацію, хоча і мала спробу провести жорстку грошово-кредитну політику відносно прив'язки крони до екю в очікуванні вступу Швеції до Європейського Союзу.

4. Вплив інфляції на банківський сектор.

Зазначений чинник виникнення системних банківських криз проявився через процентні ставки; послаблення стимулу заощаджень і зниження депозитної бази; рух національних капіталів за кордон; зміну структури активних і пасивних операцій. При високій інфляції активи та прибуток можуть швидко зростати, але тільки в номінальному вираженні. При цьому банківські установи, що мають активи з більш тривалим терміном розміщення, ніж терміни відтворення пасивів, опиняються у скрутному фінансовому положенні.

У багатьох країнах у період високих темпів росту цін банки суттєво скорочували терміни кредитних контрактів, концентруючи свою увагу на позичальників з більшою швидкістю капіталу, оскільки однією із фундаментальних функцій банків є перетворення поточних заощаджень в довгострокові інвестиції, різке зменшення термінів контрактів при не відкличному зниженні фінансування інвестицій можна розглядати як розпорошеність фінансових інститутів. Скорочення термінів кредитних угод значною мірою підриває стійкість банків, що робить їх залежними від коливань кон'юнктури. У ряді випадків у період високої інфляції банкам не вдавалося підвищувати номінальні процентні ставки до рівня, що забезпечував би позитивний реальний процент по вкладах. Це призвело до відтоку вкладів із банків та переміщення їх в інші форми фінансових активів.

5. Різке коливання товарних цін, цін на фінансові активи процентних ставок.

Вони суттєво підвищують загальну невизначеність в економіці і ризик у системі відносин банків із вкладниками, позичальниками, регулюючими органами. Оцінка банками кредитних і ринкових ризиків, а вкладниками і регулюючими органами фінансового стану банків значно ускладнюється. Порівняння країн, у яких відбулася банківська криза, з країнами, де криз не спостерігалось, свідчить, що в першому випадку коефіцієнт варіації індексу споживчих цін у три рази вищий, ніж у другому.

6. Вплив зовнішньоекономічних чинників.

На початку 1980-х років банківські кризи в багатьох країнах, що розвиваються, були викликані падінням цін на нафту і інші основні експортні товари. Велике значення мало збільшення вартості обслуговування зовнішнього боргу в результаті різкого підвищення процентних ставок у західних країнах. Кризам передувало швидке зростання зовнішнього боргу за рахунок збільшення зовнішніх запозичень на міжнародному ринку капіталів. Подорожчання вартості ринкового рефінансування і девальвація національних валют призвели до неплатоспроможності банків, яка стала елементом криз зовнішньої заборго-

ваності. Кризи носили довготривалий характер, так як урядами багатьох країн проводилися антиінфляційні заходи на рівні грошово-кредитної і фіскальної політики. Такий характер носили банківські кризи в Аргентині (1980-1982 рр.), Мексиці (1982-1988 рр.), Чилі (1981-1983 рр.), на Філіппінах (1981-1987 рр.), в Таїланді (1982-1987 рр.), Малайзії (1985-1988 рр.), Індонезії (1983-1988 рр.). Відзначимо, що в 1990-ті роки банківські кризи знову повторювалися практично у тих же країнах, але в більших масштабах, незважаючи на прийняті заходи щодо зміцнення банківського нагляду та поліпшення макроекономічної ситуації.

Погіршення умов зовнішньої торгівлі спостерігалось в багатьох країнах, де мали місце банківські кризи. За даними Всесвітнього банку, у 29 країнах, де відбувалися банківські кризи, за декілька років до цього умови торгівлі характеризувалися тенденцією до погіршення. У цілому передкризове падіння обсягу зовнішньої торгівлі досягло 17 %. Для країн, в яких відмічалися часткові кризи, цей показник склав 4 %, в той час як у країнах, де не було банківських криз, умови торгівлі покращувалися.

Слід зазначити, що політика фіксованого курсу національної валюти, яка проводилася в цілях стабілізації цін, призвела у ряді країн до значного зменшення золотовалютного резерву центральних банків (Росія, Україна, Грузія у 1998 році).

7. Недосконалість нагляду та регулювання банківської системи.

Непродумана політика ліцензування банків при слабкому надзгоді, невисокій кваліфікації менеджменту призвела до банкрутства банків в Іспанії, Аргентині, Чилі, Уругваї, Кенії. За результатами аналізу банківських криз, проведеного експертами Всесвітнього банку, недоліки в регулюванні і надзгоді в більшості країн виступили однією із причин розвитку кризи.

Проаналізувавши основні чинники виникнення системних банківських криз, на нашу думку, доцільно визначити основні наслідки банківських криз:

- діючі на мікроекономічному рівні;
- діючі на макроекономічному рівні;
- повномасштабна бюджетно-фінансова дестабілізація, яка призводить до інфляції і демонетизації економіки.

Кризи в США, Фінляндії і Франції носили чітко виражений мікроекономічний характер. У цих випадках банкрутство банків не розповсюджувалося на цілісність фінансової системи і не мало масштабного макроекономічного спаду. Так, відкрита криза ліквідності у Швеції змусила Центральний банк вкласти значні кошти в банківську

систему. Банки, що збанкрутіли, були націоналізовані, а високодохідні вкладення реструктуровані шляхом випуску довгострокових боргових зобов'язань. Зазначена криза обмежилася мікроекономічним рівнем.

Найбільш показним прикладом кризи, яка мала вплив на макроекономічний рівень – криза Чилі (1981-1984 рр.). Банківська криза викликала зниження ВВП на 13 %. Більша частина банківської сфери була націоналізована, а витрати держави на реструктуризацію банківського сектора до цього часу не погашені.

Аргентина демонструє яскравий приклад системної банківської кризи, яка призвела до повномасштабної бюджетно-фінансової дестабілізації, високої інфляції і демонетизації економіки. У результаті відбулося суттєве послаблення фінансової системи та посилення інфляції, що в свою чергу призвело до двох високо інфляційних криз у 1984-1986 і 1989-1991 рр., а в 2000-2002 рр. спостерігався повний крах економіки. Виникнення аргентинської кризи пояснюється неадекватною державною політикою в галузі реструктуризації банківської системи.

У 1991-1997 рр. за аргентинським шляхом розвивалася Болгарія. Великі обсяги готівки в економіку з боку Центрального банку призвели до інфляційного сплеску в 1996-1997 рр. Для подолання кризи було встановлено спеціальний режим грошово-кредитного регулювання та введення фіксованого курсу лева до німецької марки.

Таким чином, для подолання системної банківської кризи необхідна державна участь у реструктуризації банківської системи, на проведення якої вимагаються значні кошти із бюджету і державних позабюджетних фондів. Так, вартість подолання банківських криз склала (в % від ВВП): в США – 3-5; в Норвегії – 3-4; в Швеції 4-5; у Фінляндії – 4-6; в Естонії – 1-2; в Угорщині – 10-11; в Мексиці – 12; в Бразилії – 10; Чилі – 41; Аргентині – 55 [100].

1.3. Обґрунтування наслідків банківських криз у забезпеченні фінансової стабільності банківського сектора

Структурна еволюція банківського сектора може істотно впливати на питання платоспроможності й стабільності. Причини криз банківської системи можуть бути різними, але якою б не була причина, сама банківська криза суттєво впливає на подальший розвиток банківського сектора та економіки країни в цілому.

Глибока криза, що охопила країни, які розвиваються, в 1980-ті роки показала, що фінанси можуть стати головним гальмом на шляху економічного зростання й технологічного відновлення. Тому саме фінансові проблеми виявилися в центрі реформування більшості країн регіону в 1990-ті роки. У першій половині 1990-х років у більшості країн, що розвиваються, були прийняті нові закони про банки й банківську діяльність, покликані привести характер і принципи функціонування кредитного механізму у відповідність із новою господарською практикою. У рамках цих нормативно-правових актів були істотно переглянуті у бік лібералізації параметри й форми допуску нерезидентів на внутрішній ринок фінансових послуг. Як і в інших галузях економіки, був зроблений кардинальний розворот у бік відкриття кредитно-банківського сектора для закордонних інвесторів.

Аналіз різних аспектів управління в період кризи дозволить обґрунтувати наслідки кризи для забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Мексика. Криза в Мексиці в 1994 р. вважається першою жертвою глобалізації серед країн, що розвиваються. М. Камдесю, що очолював МВФ у той час, назвав мексиканську нестабільність кризою XXI в.

Тут, можливо, була допущена розповсюджена помилка: зниження курсу песо відставало від внутрішньої інфляції, в результаті чого песо реально дорожчало стосовно долара США. Завищений курс національної валюти, звичайно, стримував мексиканський промисловий експорт і стимулював імпорт. Відчуття ринку, що уряд і Банк Мексики не зможуть утримати курс у межах коридору й змушені будуть піти на девальвацію, поступово міцніло. У Мексиці фінансова лібералізація й дерегулювання виразилися насамперед у різкому наростанні кредитних потоків. Слабкість банківського нагляду й відсутність достовірної інформації про положення тих або інших кредитних інститутів визначили не тільки прискорений ріст банківських активів, але й настільки ж швидке погіршення їхньої якості як з погляду гарантій погашення, так і цільового використання. Частка прострочених кредитів у загальному обсязі капіталу банків збільшилася з 7,7 % в 1988 р. до 64,6 % у 1992 р. і до 82,6 % у 1993 р. Більше того, по цілому переліку показників якості кредитного портфеля комерційних банків помітно погіршилася. Тому не випадково банківський сектор виявився в епіцентрі кризи 1994-1995 рр. Стан банківського сектора до початку кризи показано в додатку А.

Криза 1995 р. була підготовлена попередніми поспішними реформами, здійсненими значною мірою під тиском зовнішніх обставин. Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності й ринкові реформи

стимулювали зростання споживання при недостатньому рівні заоща-
джень через погане збирання податків і низьку фінансову дисципліну.
Завищений курс національної валюти сприяв випереджаючому зрос-
танню імпорту товарів і послуг. Це призвело до утворення хронічного
негативного сальдо, що покривалося залученням іноземного капіталу
(за поточними розрахунками).

Уповільнення, а потім і падіння економічної активності призвели
до подальшого загострення банківської кризи. Банки зіштовхнулися
з такими серйозними проблемами, як непогашення виданих ними кре-
дитів, з одного боку, і неможливістю погасити свої зобов'язання, бі-
льша частина яких була виражена в іноземній валюті і носила корот-
костроковий характер, з іншого. Для того щоб уникнути повного роз-
валу банківської системи, уряд Мексики вжив термінових заходів по
захисту інтересів вкладників, що допомогло уникнути банківської па-
ніки (додаток Б).

Оскільки фінансова катастрофа в Мексиці прямо зачіпала інтере-
си США, пакет фінансової підтримки був сформований досить швид-
ко. Спочатку Мексиці виділили 18 млрд. дол. США, з яких уряд США
обіцяв 9 млрд. дол., американські банки – 3 млрд. дол. США, інші кра-
їни й організації – 6 млрд. дол. США [45].

Уряд був змушений прийняти програми оздоровлення банківсь-
кої системи з метою запобігання її повного розвалу (додаток В). Зага-
льні витрати держави по санації кредитно-банківських інститутів
склали, за наявними оцінками, від 60 до 65 млрд. дол. США. Однак,
незважаючи на величезні витрати, банківська система, як і раніше, за-
лишається в числі найбільш неблагополучних секторів мексиканської
економіки, а утворена прострочена банківська заборгованість пере-
творилася в одну з основних проблем господарського розвитку країни.
Відбулося “розчищення” банківської системи від слабких банків, у ре-
зультаті чого до 40 % операцій виявилось в руках великих іноземних
банків, яким населення довіряє набагато більше, ніж вітчизняним [3].

Бразилія. Серйозним стимулом до розробки й прийняття системи
взаємозалежних заходів щодо реорганізації фінансової системи стала
криза платоспроможності двох великих бразильських банків –
Econômico й Nacional, що виникла в другій половині 1995 р.

Після втручання Центрального банку в серпні 1995 р. в управлін-
ня банку Econômico в країні помітно знизилася довіра до інших при-
ватних банків, у зв'язку з цим вкладники почали переводити ліквідні
ресурси з менших у більші банківські інститути. Цьому сприяла відсу-
тність у Бразилії механізму гарантії депозитів, хоча його функціону-
вання й було передбачено в конституції країни (ст. 192). Виникла ре-
альна небезпека поширення кризи на інші бразильські банки.

Крім того, більшість державних кредитних установ виявилися неплатоспроможними, частка прострочених і безнадійних позик у загальному обсязі їхнього кредитного портфеля склала 45 % у середині 1994 р.

Приватні комерційні банки теж характеризувалися низькою ефективністю, їхня прибутковість на 40 % була обумовлена високими відсотками й високою інфляцією, тобто вони діставали прибуток за рахунок тимчасового лага між датою надходження й датою виплати коштів.

Частка прострочених і безнадійних кредитів у кредитному портфелі бразильської банківської системи збільшилася з 8 % в 1994 р. до 14,5 % в 1996 р.

Російський шок 17 серпня 1998 р. найбільше відгукнувся в Латинській Америці, в першу чергу в Бразилії. Це відбулося зовсім не через тісні економічні зв'язки країни з Росією (ці зв'язки не дуже значні), а тому, що на Бразилії тепер зосередилися недовіра й підозрілість фінансистів, що керують світовими потоками капіталу. Як і в Росії, влада Бразилії обрала в якості “якоря стабільності” курс національної валюти (реала), підтримуючи його в рамках установленого похилого коридору, тобто, допускаючи повільне зниження, що грубо відповідає темпу інфляції. Курс реала поступово повз униз, але, як з'ясувалося, залишався завищеним; звичайно, це ускладнювало експорт, стимулювало імпорт і створювало на ринках відчуття неминучості девальвації.

Улітку 1998 р., особливо після 17 серпня, всі ці негаразди бразильської економіки й фінансів вирвалися назовні. Першим сигналом, що досить типово для сучасної ринкової економіки, стало падіння показників фондової біржі: у липні й серпні індекси впали приблизно вдвічі. Іноземний капітал, що мав форму бразильських облігацій, депозитів у банках і кредитів закордонних банків бразильським позичальникам, у паніці втік із Бразилії. Щоб підтримати курс реала, від якого всі прагнули якомога швидше позбутися, Центральний банк викинув за три місяці майже половину своїх валютних резервів, що становили до початку кризи досить значну величину – близько 70 млрд. дол. США (у кілька разів більше російських резервів).

Намагаючись зупинити відтік капіталів, Центральний банк підняв ставку рефінансування вище 30 % річних. Ринкові ставки банків підскочили до 40 – 50 %, що зробило банківські кредити для більшості підприємств практично недоступними. Виникла характерна в останні роки для багатьох країн ситуація: захист стабільності валюти ціною економічного спаду. Сильна луна бразильської кризи прокотилася по всій Латинській Америці у вигляді знецінення акцій, відтоку іноземного капіталу, девальвацій валют декількох малих країн.

Для Вашингтона фінансовий крах Бразилії був настільки ж небезпечний, як крах Мексики декількома роками раніше. Було вирішено діяти на випередження, не очікуючи гіршого. Уже в листопаді 1998 р. МВФ (далі – Фонд) сформував при участі уряду США й декількох інших кредиторів пакет допомоги для Бразилії у розмірі 41,5 млрд. дол. США, з яких Фонд взяв на себе 18,1 млрд. Ці гроші передбачалося видавати траншами в міру виконання країною програми стабілізації, погодженої із МВФ. Розрахунок був також на те, що сам величезний розмір кредитної підтримки зміцнить довіру до бразильської економіки й валюти [45].

Як звичайно, Бразилія погодила з Фондом програму заходів, спрямованих на оздоровлення економіки: зменшення бюджетного дефіциту, поліпшення збору податків, обмеження банківського кредиту неефективним підприємствам, стримування росту грошової маси, санація банків й інших фінансових установ.

Однак “невідкладна допомога” не врятувала реал від девальвації й не запобігла гострій фазі кризи. У січні 1999 р. Бразилія була змушена відмовитися від твердого курсу валюти й допустити ринкову девальвацію реала. Відбулося приблизно те, що в Росії, хоч і в менших розмірах: замість запропонованого фінансовими “лікарями” зниження курсу на 10 – 15 %, курс реала до долара за кілька тижнів знизився (приблизно на 40 %). Настільки велика девальвація зробила ризик поновлення інфляції досить значним [46].

Можливість ланцюгової реакції кризових явищ у латиноамериканських країнах не може не турбувати Сполучені Штати Америки. Під загрозою перебувають не тільки доходи корпорацій США, але і їхні величезні активи в Латинській Америці. Американські комерційні банки тільки в Бразилії мають інвестиції на суму 37 млрд. дол. США, з яких 23 млрд. дол. США приходить на 6 найбільших американських банків.

У 1997-1999 рр. у Бразилії проводилася прискорена реструктуризація приватних банків. У 1996-2000 рр. здійснювалася масштабна реструктуризація державних кредитних інститутів, проводилися заходи щодо посилення проникнення іноземних банків.

Аргентина. З 1991 р. в країні став здійснюватися так званий “план конвертованості національної валюти”, що припускав установлення фіксованого обмінного курсу аргентинського песо стосовно долара США й повної його конвертованості. У цих умовах обсяг грошової маси визначався тільки внутрішніми факторами, Центральний банк перестав надавати підтримку банкам, що мали фінансові труднощі, виконувати функції “кредитора останньої інстанції” і тим самим відігравати активну роль у збільшенні обсягу ліквідних коштів.

Щодо банківського сектора “план конвертованості” передбачав наступні заходи:

- поетапне скасування системи страхування банківських вкладів (страхувалися внески на суму до 1 тис. дол. США) і введення процедури ліквідації неплатоспроможних банків;
- введення норм регулювання банківської ліквідності й підвищення рівня резервних вимог для комерційних банків, в 1991 р. відношення власних капіталів банків до активів становило для оптових банків 26,65 % і для роздрібних – 24,1 %;
- більше тверді вимоги щодо розміру власних капіталів банків і створення резервів для покриття можливих втрат. Ці заходи були спрямовані на те, щоб змусити банки додержуватися ринкової дисципліни й тим самим мінімізувати моральний ризик.

Нова система регулювання банків благополучно існувала до кінця 1994 р., коли загострення фінансових проблем у Мексиці викликало кризу довіри й до фінансових ринків Аргентини. Фінансова криза в Мексиці, що почалася наприкінці 1994 р., масштабна девальвація мексиканського песо, масові банкрутства банків – все це підірвало довіру закордонних інвесторів не тільки до Мексики, але й взагалі до латиноамериканських неліберальних економічних моделей. В орбіті такої недовіри виявилася й Аргентина. Фінансовий ринок відреагував на це традиційним способом – відтоком капіталів із країни. Відсутність системи страхування депозитів (ліквідованої в ході реформ) в умовах дестабілізації фінансового ринку обумовило масове вилучення внесків з аргентинських банків; частина їх була переведена в закордонні кредитні установи; частина осіла у вигляді доларової готівки, що зберігалася вдома. Вилучення внесків і відтік приватних капіталів за кордон підігрівалися ще й внутрішньополітичними обставинами в Аргентині: виборами президента, що незабаром мали відбутися (у травні 1995 р.), пов’язаної із цим невизначеністю перспектив фінансово-економічної політики для іноземних і місцевих інвесторів. Наслідки сполучення всіх цих обставин були вкрай руйнівними для аргентинської банківської системи: за короткий строк – із січня по травень 1995 р. – відтік внесків склав майже 8 млрд. дол. США, тобто близько 1/5 загального обсягу депозитів пішло з банків, що істотно підірвало ліквідність банківської системи. Почалася ланцюгова реакція банкрутств. У 1996 р. із 129 приватних банків 9 збанкрутували, а 30 пройшли процедуру злиття або поглинання (додаток А).

У 1994 р. в Аргентині були прийняті нові правила оцінки платоспроможності банків і класифікації банківських кредитів, що спонукало багато дрібних і середніх банків, які були не в змозі дотримуватися

цих вимог, здійснити операції по злиттю. Після початку банківської паніки, що виразилася у вилученні внесків, зливатися стали не тільки дрібні, але й великі банки.

Крім того, азіатська криза 1997 – 1998 рр. “підкосила” систему валютного правління в Аргентині, що виявилася колосом на глиняних ногах. Переоцінене песо почало заважати експорту, в результаті чого ВВП і податкові надходження спершу перестали рости, а потім і зовсім зникли. Одночасно Мексика й Бразилія, девальвуюючи свою валюту, відвоювали в Аргентини позиції на зовнішніх ринках.

Однак девальвація бразильської валюти в 1999 р. додатково болісно позначилася на аргентинському експорті (на Бразилію припадало біля однієї третини товарного вивозу).

У 2000 р. базові проблеми країни стали ще складнішими. Дефіцит держбюджету зажадав для покриття величезної суми – 6 млрд. дол. США. Його основні причини – зростаюче ухилення від сплати податків, що досягало половини суми, що планувалася, а також відтік великих фінансових ресурсів за кордон, особливо незаконних.

На тлі економічної кризи стали зменшуватися податкові надходження в бюджет, погіршився стан торговельного балансу. Для згладжування негативного впливу економічної кризи й поліпшення платіжного балансу уряд був змушений постійно збільшувати запозичення на зовнішньому ринку, в тому числі для погашення раніше отриманих зовнішніх позик й обслуговування зовнішнього боргу. Тільки наприкінці 2000 р. Аргентина повинна була виплатити по зовнішніх позиках 20 млрд. дол. США.

Ситуація загострилася після ряду корупційних скандалів і погіршення стану на інших ринках, що розвиваються, зокрема, в пострадянських країнах, Бразилії й Туреччині. Так, у листопаді 2000 р. внаслідок відтоку внесків сукупні банківські депозити скоротилися на 1,5 млрд. дол. США, а процентні ставки по державних облігаціях вирости до 16 % [106].

У грудні 2001 р. банківська криза в Аргентині вступила в найбільш гостру стадію. Для скорочення відтоку депозитів місячна сума вилучення внесків обмежувалася 1 тис. дол. США. Цей запобіжний захід стосовно депозитів до запитання проіснував до листопада 2002 р., а для інших типів внесків – до весни 2003 р., але й він не зміг призупинити скорочення депозитної бази. У 2002 р. близько 150 тис. аргентинців звернулися в суди з позовами на суму в 11,6 млрд. песо про незаконність урядового рішення. Суди стали на бік постраждалих вкладників.

Передчуваючи кризу, іноземні інвестори стали виводити капітали із країни, а населення – вилучати гроші з банків. Протягом декількох

місяців резерви валютного правління скоротилися на 10 млрд. дол. США, до 17 млрд. дол. США. Дефіцит резервів змусив Центральний банк Аргентини почати використовувати в якості забезпечення емісії державні облігації. З метою запобігання фінансовій кризі влада ввела тверді обмеження на банківські операції (додаток Г).

Уряд і Центральний банк не залишали надій урятувати банківську систему. Гроші із заморожених доларових рахунків передбачалося конвертувати в песо за заниженим курсом (провести так звану песифікацію, *pesification*).

Обмеження по банківських рахунках породили тисячу індивідуальних позовів, які були задоволені судами. Як відповідний крок уряд представив конгресу Аргентини закон, за яким депозитні сертифікати повинні були конвертуватися в п'яти і десятирічні облігації, номіновані в песо.

Однак конгрес відмовився прийняти законопроект. Після того як кілька іноземних банків перестали підтримувати свої дочірні установи в Аргентині, уряд 22 квітня 2001 р. заклав на невизначений строк усі банки, слідом за якими зупинилися роздрібні валютно-обмінні пункти й фондова біржа. У червні 2001 р. президент країни Едуардо Дуальде підписав розпорядження про часткове розморожування банківських вкладів у розмірі 30 млрд. песо (8,3 млрд. дол. США), що становить приблизно половину їхнього сукупного обсягу. Відповідно до розпорядження, вкладники можуть конвертувати свої депозити в урядові облігації або в банківські сертифікати, які будуть використовувати для покупки автомобілів, нерухомості й ряду інших товарів, а також погашення заборгованості перед банками.

Масові безладдя, викликані обмеженнями по зняттю внесків, привели до зміни уряду й дефолту по обслуговуванню зовнішнього боргу. Нове керівництво країни в січні 2002 р. відмовилося від системи “*surgency board*”, а в лютому 2002 р. оголосило про перехід до змінного курсу песо, що обернулося різкою девальвацією.

У результаті кризи одне з найбільш відомих в усьому світі валютних правлінь – аргентинське – закінчило своє існування в січні 2002 р.

Почалося переведення активів і пасивів фінансових установ з доларів у песо. Активи обмінювалися за курсом 1:1, а пасиви – 1,4 песо за долар США. Крім того, конвертовані активи й пасиви індексувалися стосовно інфляції за рахунок застосування спеціального коефіцієнта. Асиметрична конвертація стала другим ударом по банківській системі. Число кредитних установ за 2000–2003 рр. скоротилося з 106 до 98, а їх відділень із 4,3 до 3,9 тис., банківських службовців – з 104 до 86 тис. осіб. Частка кредитів у ВВП знизилася з 22 до 9 %, сукупні збитки стосовно активів склали в 2003 р. 4 % [17].

Реформи в Аргентині багато в чому здійснювалися за рекомендаціями міжнародних фінансових організацій. Зараз багато експертів визнають, що рецепти МВФ були значною мірою догматичні й нерідко не враховували національної специфіки. Формальне дотримання тих або інших критеріїв стабільності, наприклад, обмеження дефіциту бюджету й темпів інфляції, звичайно, є необхідною умовою для економічного росту, але далеко недостатнім. Скорочення бюджетного дефіциту за рахунок витрат на соціальну сферу в сполученні зі зростанням безробіття могло привести до соціально-політичної нестабільності й втрати всіх досягнень реформ. Підхід, що застосовувався в Аргентині, був скоріше формальний (додаток Д).

Критикуючи подібний формальний підхід стосовно банківського сектора, Дж. Стиглиц помітив, що “завдання не в тому, щоб просто створити здорові банки, треба створювати здорові банки, що кредитують ріст. Аргентина показала, що нездатність зробити це може сама по собі привести до макронестабільності” [82].

Отже, Аргентина не підтвердила думки лауреата Нобелівської премії М. Фрідмана про економічну волю як вірний шлях до успіху.

Банківська криза в країнах Південно-Східної Азії. Пом'якшення валютних обмежень сприяло росту доларизації економіки цих країн, в першу чергу це стосувалось банківського сектора. Банки одержали можливість здійснювати запозичення на світовому ринку під низький відсоток і кредитувати внутрішню економіку під більш високий відсоток. Так, якщо кредитування здійснювалося в національній валюті, то банки несли валютний ризик. При валютному кредитуванні банки несли кредитний ризик, ризик неплатоспроможності позичальника. Ріст портфеля зобов'язань комерційних банків у валюті позбавляв центральні банки можливості виступати регулятором останньої інстанції, тобто рефінансувати зобов'язання комерційних банків і підтримувати їхню ліквідність.

Дерегулювання фінансового сектора в умовах відсутності належного нагляду й контролю за діяльністю банків й інших кредитно-фінансових інститутів призвело до збільшення числа шахрайських операцій, розширило можливості для банків приймати на себе надмірні ризики, не підкріплені фінансовими ресурсами, що в кінцевому підсумку неминуче вело до банкрутства. Зростанню масштабів ризиків у кредитно-фінансовому секторі сприяли такі фактори: широке зрощування фінансового й промислового капіталів, система взаємної участі й переплетення капіталу, “непрозорість” операцій на фінансовому ринку. Банки діяли скоріше як інструмент стимулювання промисловості, ніж як фінансові посередники, покликані забезпечувати перерозподіл фінансових ресурсів на користь найбільш ефективних клієнтів.

Банки й промислові групи були дуже тісно пов'язані між собою. Банківське регулювання й нагляд були недостатні, був відсутній належний внутрішній контроль у самих банках.

Кредитні ризики недооцінювалися, а в багатьох випадках які-небудь техніко-економічні обґрунтування видачі кредитів взагалі були відсутні. Широко поширилася практика видачі кредитів з необґрунтовано високими кредитними ризиками. У результаті цього державні органи грошово-кредитного й валютного регулювання втратили контроль за ситуацією на фінансових ринках, що й привело в кінцевому підсумку до гострих кризових потрясінь.

Тут явно простежується схожість із мексиканською кризою 1994 р. Фіксовані курси валют ЄС-5 стимулювали притік іноземних капіталів, у тому числі короткострокових вкладень – “гарячих грошей”. Тим часом чимала частина короткострокових кредитів використовувалась для довгострокових цілей. Нерідко ці кредити надавалися національним позичальникам без достатнього забезпечення, оскільки вартість застави (наприклад, земельних ділянок або виробничих активів) штучно завищувалася. При настанні ж строків повернення кредиту з'ясовувалося, що у клієнтів немає достатніх коштів для цього. Нерідко не страхувалися й валютні ризики.

Що стосується банків, то вони одержали можливість запозичити більше коштів на світових фінансових ринках під відносно низькі відсотки й кредитувати національних підприємців і компанії під більш високі. Значна частина короткострокових коштів і банківського прибутку використовувалися для фінансування спекулятивних операцій на фондових і валютних ринках й операцій з нерухомістю.

У середньому по країнах ЄС-5 частка короткострокових кредитів у заборгованості тільки іноземним банкам становила 55 % [22].

Ринкові курси виявилися істотно завищеними: індонезійська рупія – в 3,9 раза, тайландський бат – в 2,8 раза, філіппінське песо – в 2,7 раза, малайзійський ринггіт – в 2,3 раза. Лише курс корейської во-ни був завищений на 15 %. До негативних тенденцій у сфері виробництва й експортної торгівлі приєдналися структурні й функціональні зрушення в русі іноземних капіталів.

Загальна сума притоку останніх у країни ЄС-5 в 1985-1996 рр. обчислювалася в 670 млрд. дол. США, балансовий залишок на кінець 1996 р. був меншим – близько 520 млрд. дол. США – у зв'язку з погашенням короткострокових зобов'язань. В активах банків стала зростати частка “поганих” безнадійних боргів, що свідчило про посилення кризових явищ у банківській сфері. Це, до речі, відображало тенденції до зниження рентабельності в реальному секторі, тобто свідчило про неефективне використання позикових коштів.

Істотне значення мали недоліки й прорахунки в банківському менеджменті, пов'язані з нестачею кваліфікованих кадрів, слабкістю системи державного регулювання кредитно-банківської сфери, широким поширенням корупції й різного роду афер. Позначилася лібералізація діяльності банківського сектора в 1990-х роках і дерегулювання всього фінансового сектора в умовах, коли був відсутній належний нагляд і контроль за діяльністю банків й інших кредитних інститутів. Саме це відкрило дорогу для великомасштабних спекулятивних і шахрайських операцій, що супроводжувалися банківською практикою високих кредитних ризиків. Це підсилювало нестабільність й уразливість банківських інститутів, а державні органи кредитно-грошового й валютного регулювання втратили контроль за ситуацією на фінансових ринках, що проклала дорогу кризі.

Слабким місцем азійських економік, що виявилось тільки після початку кризи, була відсутність надійної правової основи для роботи з компаніями, що мають фінансові труднощі. Наприклад, у США існує налагоджена процедура банкрутства компаній, нездатних повернути свої борги. При здійсненні цієї процедури спеціальні органи беруть на себе управління майном фірми-боржника, а потім знаходять способи максимального задоволення претензій кредиторів. Іноді фірму-боржника вдається врятувати від ліквідації, і частина її заборгованості конвертується в акції, передані кредиторам. Але в азійських країнах закони про банкрутство були малоефективними; частково це пояснювалося тим, що в умовах стрімкого економічного росту фірми розорялися досить рідко. Коли ж часи змінилися в гірший бік, проблема банкрутств набула особливої гостроти. Відчуваючи фінансові труднощі, фірми просто припиняли повернення боргів. При цьому вони втрачали можливість ефективної роботи, оскільки ніхто не погоджувався давати їм грошей до погашення попередніх заборгованостей. У той же час кредитори не мали змоги конфіскувати подібне підприємство в його власників.

Відповідно до рекомендацій МВФ закривались фінансові інститути (без програми реструктуризації й без гарантій вкладникам) у Таїланді (серпень 1997 р.), 16 комерційних банків в Індонезії (жовтень 1997 р.) і торговельних банків у Кореї (січень 1998 р.). Причому всі ці дії передували різкому падінню попиту на активи, номіновані в національних грошових одиницях [51].

Важливим елементом економічної реформи в країнах Південно-Східної Азії була програма реструктуризації банківської системи. За рекомендацією МВФ, уряд Індонезії закриття 38 приватних банків і взяв ще 7 під свій контроль. Однак закриття банків викликало паніку

серед вкладників і, щоб зупинити її, Центральному банку довелося виділити додаткову допомогу банківському сектору.

У програмах і рекомендаціях МВФ азіатським країнам, в яких вибухнула фінансова криза, приділялася особлива увага радикальним структурним реформам фінансового сектора (додаток В). Вони, зокрема, включали наступні заходи:

- ліквідацію неплатоспроможних фінансових інститутів, передачу їхніх активів агентству по реструктуризації (Південна Корея, Індонезія й Таїланд), рекапіталізацію й злиття інших фінансових інститутів (всі країни). У програмах реформ у Малайзії й Таїланді надається велике значення поліпшенню нагляду за діяльністю фінансових компаній, в яких акумулюються кошти юридичних і фізичних осіб, через яких можливий відтік капіталів за кордон. Програма реформ, розроблена корейським урядом, включала такі складові: реформу фінансового сектора, реформування корпоративного сектора, реформування державного сектора й зміну системи соціального страхування й забезпечення. Рекапіталізація банків здійснювалась з бюджету, в якому повинні відобразитися фактично використані кошти (всіх країн);
- заходи для істотного посилення пруденційного нагляду за кредитними ризикам, резервними вимогами, а також дотриманням банками стандартів достатності капіталу (всі країни);
- заходи щодо вдосконалювання звітності, бухгалтерського обліку й аудиту, а також відповідного законодавства й нагляду (всі країни);
- лібералізацію іноземних інвестицій у національну банківську систему (Південна Корея, Індонезія, Таїланд);
- створення фондів страхування депозитів (уже створені в Південній Кореї, Індонезії й на Філіппінах);
- реструктуризацію внутрішнього й зовнішнього корпоративного боргу (Індонезія, Південна Корея, Таїланд) і закриття нежиттєздатних фірм (Південна Корея). У грудні 1997 р. уряд Південної Кореї виділив 24 трлн. вон Фонду по управлінню непрацюючими кредитами. Для фінансування гарантій по депозитах у січні 1998 р. була випущена облігаційна позика в національній валюті на суму 6,5 трлн. вон. Усього за період з листопада 1997 по грудень 1998 р. уряд виділив на стабілізацію фінансового сектора 40,9 трлн. вон.

Уряд Південної Кореї виділив величезні кошти для реформування банківської системи країни після фінансової кризи (в цілому на це пішло більше 120 млрд дол. США), зумів значно зменшити прострочену заборгованість банків країни й створити сприятливий інвестиційний

клімат. У Кореї в центрі реформи фінансового сектора є заходи, які примушують неплатоспроможні інститути покинути ринок, розв'язання проблеми поганих кредитів, посилення капітальної бази, забезпечення прозорості менеджменту. Реструктуризація також була спрямована на створення банків-лідерів шляхом злиття великих банків.

Серед заходів, спрямованих на більшу прозорість фінансової звітності й пруденційного регулювання, можна виділити:

- перехід на міжнародну систему банківського обліку, об'єднання 4 наглядових органів (банківського, небанківського, по цінних паперах і страхуванню) в Службу фінансового нагляду;
- посилення вимоги до внутрішнього контролю;
- введення стандартів ефективного банківського нагляду відповідно до принципів Базельського комітету.

1 квітня 1998 р. у Кореї була створена Комісія з нагляду за фінансовим сектором (Р8С), а 1 січня 1999 р. виконавчий орган Комісії – Служба нагляду за фінансовим сектором (Р3С). Новий регулятивний орган зосередив контролюючі функції за всіма фінансовими установами. Раніше вони належали цілому ряду інститутів – Банківській комісії, Комісії з цінних паперів, Комісії з контролю за страховими компаніями тощо.

З 30 квітня 1999 р. у Комісії функціонує спеціальний підрозділ по реструктуризації банків. У січні 1999 р. два банки (“Сеул Банк” й “Корея Ферет Банк”) були націоналізовані з перспективою наступного їхнього продажу іноземним інвесторам. Стосовно інших банків була прийнята наступна стратегія:

- 1) неблагополучні фінансові інститути визначаються на основі показника достатності капіталу (потрібне дотримання 8-процентного нормативу, встановленого Базельським банком міжнародних розрахунків);
- 2) дані інститути повинні надати план фінансового оздоровлення Комісії з фінансового нагляду;
- 3) комісія оцінює план і визначає, яка політика повинна проводитися стосовно банків.

У жовтні 1998 р. були прийняті нові стандарти розкриття інформації фінансовими установами. Нові положення передбачають надання фінансової звітності двічі в рік і збільшують покарання за надання помилкової інформації (раніше – тільки попередження, зараз – штраф).

Незважаючи на те, що Південна Корея займає 12-те місце у світі за обсягами ВВП, жоден банк країни не входить до числа 50 найбільших фінансових інститутів світу за рівнем ринкової капіталізації. Основна причина подібної ситуації в тому, що національний банківський

сектор усе ще переживає важкі наслідки фінансової кризи, що сталася у Південно-Східній Азії в 1997 – 1999 рр. Передбачається, що після завершення реформи в Кореї будуть діяти три категорії інститутів:

- 1) банки-лідери;
- 2) банки середнього розміру, що працюють у роздрібному секторі й іпотеці;
- 3) дрібні регіональні банки вузької спеціалізації.

Індонезія й Таїланд, що сильніше інших азіатських країн потерпіли від фінансової кризи, проводять реформи власних банківських секторів своїми оригінальними методами. Уряд Індонезії сформував гігантське реструктуризаційне агентство IBRA, що на сьогоднішній день уже виконало поставлене завдання по реструктуризації й консолідації індонезійських банків. У Таїланді банківська реформа була менш ефективною, хоча й вона дала ринку можливість провести консолідацію за принципом надання з боку уряду необмеженої свободи для підприємництва.

Таїланд. Переважно орієнтована на експорт економіка Таїланду до фінансової кризи в Південно-Східній Азії в 1997 р. відрізнялася стабільним зростанням і досить міцним фінансовим сектором. Значні зовнішні інвестиції, високий рівень приватних внесків, швидке зростання фінансових вливань – все це було характерно для Таїланду тих років. Криза, якщо й не покінчила зовсім із цим процвітанням, то принаймні відкинула країну на кілька років назад. Уже до грудня 1997 р. було закрито майже дві третини банків країни, а частка неповернених кредитів у фінансових інститутах, що діяли, досягла 48 %. Уряд увів вимогу 100 % резервування під проблемні кредити (додаток А).

В основному реструктуризація в Таїланді йде по шляху відстрочки платежів, а не заміни боргу акціями. Серйозною проблемою з політичним відтінком стала практика неповернення боргів так званими стратегічними неплатниками – центральним елементом “таїландської культури неплатежів”, коли економічні можливості для повернення кредиту є, але, опираючись на зв’язки в істеблїшменті, керівництво компаній відмовляється їх повертати.

Для полегшення корпоративної реструктуризації в Таїланді був прийнятий новий закон про банкрутство. У ньому були визначені нові права кредиторів і рамки укладання світових угод. Багато іноземних і місцевих банків підписали угоди “позичальник-кредитор” та міжкредиторські угоди, але тільки одна чверть прострочених кредитів була реструктурована до серпня 1999 р. У той же час у березні 2000 р. найбільший з боржників був оголошений банкрутом, що стало прецедентом для інших боржників [46].

Таїландський банківський сектор реабілітується після фінансової кризи, переживає реформу і кредитний бум, ліквідує наслідки цунамі. У цілому ж таїландському фінансовому сектору треба було шість років, щоб перебороти найбільш серйозні наслідки кризи майже восьмирічної давнини. Однак, за світовими стандартами, банківська система Таїланду усе ще залишається досить слабкою. Єдиною можливістю для “укрупнення” національних фінансових інститутів залишається залучення іноземних банків.

У грудні 2004 р. Національна Асамблея (таїландський парламент) прийняла Основний план розвитку фінансового сектора – результат спільних зусиль уряду й Банку Таїланду. У ньому передбачена інтенсивна реструктуризація банківської системи й фінансового сектора країни в цілому. Основна мета намічених перетворень – зміцнення фінансових інститутів, що зуміли перенести кризу, відповідно посилення промисловості й економіки держави.

У Таїланді, відповідно до цього плану, відтепер надавати фінансові послуги можуть тільки два види структур:

- 1) універсальні комерційні банки;
- 2) спеціалізовані банки.

Щоб одержати ліцензію на надання послуг, вони зобов’язані розширити обсяг власного капіталу й відповідати досить твердим критеріям контролю за ризиками. За оцінками фахівців, це повинно привести до хвилі злиттів невеликих банків і консолідації сектора.

Також, відповідно до основного плану розвитку фінансового сектора, уряд запланував скоротити кількість державних, комерційних і спеціалізованих банків від нинішніх 13 до 3-4. Першим кроком у цьому напрямку стало злиття двох підконтрольних Міністерству фінансів інститутів – Industrial Finance Corp. of Thailand і Thai Military Bank із Trai Danu Bank, що належать сінгапурському DBS.

У банківському секторі Таїланду основна проблема сьогодні полягає в тому, що більшість великих фінансових інститутів перебуває в державній власності, до того ж уряд країни не поспішає передати їх у приватні руки. Що стосується нерезидентів, то їм пропонується вибір: діяти через інвестування в місцеві фінансові інститути або ж створювати на території Таїланду власні добре розгалужені мережі відділень, що гарантують високий рівень послуг.

Проте в останні роки таїландський банківський сектор все-таки встав на шлях відновлення.

Індонезія. Азіатська криза, що охопила фінансовий сектор ряду країн Південно-Східної Азії в 1997 - 1999 рр., продовжує впливати на рішення уряду Індонезії, переконаного, що для подальшого розвитку,

а можливо, і існування самої банківської системи країни необхідно скоротити кількість банків з 132 в 2005 р. до 58 до 2010 р.

У рамках програми по оздоровленню банківської системи Індонезії було створено Індонезійське агентство по реструктуризації банків, що може ухвалювати рішення щодо капіталізації, злиття й ліквідації проблемних банків. У ході подолання останньої системної кризи 54 індонезійських банки, включаючи 39 приватних, 4 державних й 11 регіональних банків розвитку, були виведені з-під контролю Банку й передані агентству, що ввело мораторій на операції ряду великих банків. В Індонезії важливим елементом економічної реформи була програма реструктуризації банківської системи й корпоративного сектора. Передбачалося прийняти закон про банкрутство, що відповідав би міжнародній практиці. Оздоровлення банківської системи ускладнювало те, що процентні ставки по кредитах були нижче ставок по депозитах. Переважні шанси на виживання, на думку експертів, мали банки, у яких відношення виданих позик до депозитів було відносно невеликим. Активи деяких збанкрутілих банків номінальною вартістю понад 16 млрд. дол. США були передані державі як застава, що гарантує погашення надзвичайних стабілізаційних кредитів, виданих зазначеним банкам Центральним банком. Відповідно до рекомендацій МВФ уряд Індонезії закриття 38 приватних банків і взяв ще 7 під свій контроль. Внаслідок закриття малих банків серед вкладників виникла паніка, для припинення якої потрібна була додаткова допомога Центрального банку банківському сектору. Заохочувалося злиття банків відповідно до оголошеної у вересні 1998 р. так званої Джакартської ініціативи. Індонезійське агентство по реструктуризації боргів надавало гарантії від валютного ризику тим приватним інститутам, яким вдавалося домовитися із закордонними кредиторами про реструктуризацію заборгованості. (додаток Б).

З метою сприяння рекапіталізації банківського сектора норма обов'язкового резервування для комерційних банків була знижена з 13,5 до 4 %, що дозволило їм підвищити ліквідність додатково на 14 млрд. ринггітів, або 3684 млн. дол. США. Тривалість періоду невиконання кредитних угод по виплаті відсотків або погашенню основної частини кредиту, після закінчення якого кредит переводиться в розряд непрацюючих, була збільшена з 3 до 6 місяців. Це дало можливість багатьом комерційним банкам поліпшити свої показники й скоротити питому вагу безнадійних боргів до 10 %.

Для реструктуризації банківської системи були створені компанія по управлінню банківськими активами "Пенгурусан Данахорта Націонал" і спеціальне агентство "Донамодал Націонал" [107].

Програма індонезійської банківської архітектури (Indonesian Banking Architecture), представлена в січні 2004 р., дала Центральному банку Індонезії право скасувати 10 % обмеження на величину пакета акцій, якими один банк може володіти в іншому. Додатково скоротилися загальні схеми гарантії депозитів у надії, що слабкі банки будуть викуплені більш сильними.

Філіппіни. Філіппінський банківський сектор вважається одним із самих дрібних й неефективних у регіоні. У цей час і великі, і дрібні банки шукають партнерів для об'єднання. Намагаючись стимулювати цей процес, Центральний банк Філіппін прийняв у 1998 р. ряд рішень, що полегшують злиття. Зокрема, для банків, що зливаються, знімається стеля в 20 % на кредити під нерухомість, а також збільшуються пільги за “поганими” кредитами. З метою посилення стимулів до консолідації Центральний банк Філіппін оголосив мораторій на відкриття нових банків і розширення існуючих. Крім того, Центральний банк Філіппін прийняв програму рекапіталізації банків, розраховану на 3 роки. Універсальні банки повинні збільшити капітал з 4,5 млрд. песо до 4,85 млрд. в 1999 р. і до 5,4 млрд. до кінця 2000 р., звичайні комерційні банки – з 2 млрд. до 2,4 млрд. й 2,8 млрд. відповідно [46].

Китай. Уряд Китаю вчасно усвідомив серйозність положення в банківській сфері після Азіатської кризи (чому сприяли й результати аналізів, проведених закордонними фінансовими інститутами) і на початку 1998 р. приступив до реформування банківського сектора. Зміна стратегії реформ із метою оздоровлення банківського сектора максимально орієнтована на перехід до ринкової економіки. При цьому політична влада в банківському секторі повинна бути обмежена, а повноваження й свобода в прийнятті рішень державних банків розширені. Головна складова – концепція заміни системи політичних вказівок і регулювань системою непрямого управління на основі директив “зверху” у сполученні з ефективною системою банківського нагляду. Основною метою всіх змін і ринкових нововведень є збереження загальної цілісності монетарної системи й попередження фінансових, банківських і валютних криз, які відбувалися в Японії, Росії й Аргентині.

Для запобігання банківської кризи, пов'язаної з безповоротними боргами, уряд Китаю вжив наступних заходів:

- комерціалізація банківського сектора;
- створення спеціалізованих компаній по управлінню активами;
- створення “банків розвитку”.

Комерціалізація містила в собі, передусім, більшу відповідальність банків при видачі кредитів, банки були зобов'язані розробити реальний рейтинг кредитоспроможності позичальників, зокрема

держпідприємств. Ця “оперативна незалежність” була гарантована державним банкам законом про китайські комерційні банки 1995 р. Було абсолютно ясно, що повномасштабне застосування принципів комерціалізації й практики відмови в кредитуванні неплатоспроможних і непридатних до санації держпідприємств приведе до того, що приховане безробіття стане відкритим, а в країні зросте соціальна напруженість. Передбачалося, що політичний вплив уряду Китаю й уряду провінцій буде обмежено, і керівництво банків зможе сконцентруватися на економічному управлінні. Для зміцнення нової політики кредитування держбанкам пропонувалося в директивному порядку визначати бюджети й діяти, враховуючи рентабельність.

Банки ж повинні були адаптувати до нових умов систему менеджменту, сформувані політику кредитування з використанням таких критеріїв, як ступінь ризику й рентабельність, а також залучити й навчити необхідний персонал.

Перед комерціалізацією були поставлені наступні три завдання:

- 1) виведення оперативної діяльності банків з-під впливу політичних органів влади, при цьому останні залишали за собою функції нагляду й управління;
- 2) отримання банками економічної незалежності;
- 3) здійснення тиску на нерентабельні й слабкі державні підприємства з метою їхньої санації [83].

Туреччина. Банківська криза в Туреччині вибухнула в лютому 2001 р., коли потерпіли крах відразу кілька кредитних установ. Почалася серія викриттів фінансових зловживань і скандалів, на міжнародних ринках капіталів були встановлені більш жорсткі умови надання кредитів турецьким банкам.

У МВФ вважали, що саме “банківська проблема” стала спусковим гачком національної фінансової кризи, найбільшої від часів Другої світової війни” [44].

Зростаюче число кримінальних справ, відкритих стосовно банків, що перебувають під управлінням Турецького фонду страхування депозитів (ТФСД/ TMSF), вибуховою хвилею прокотилося по сектору й привело до того, що деякі банки були змушені закрити міжбанківські кредитні лінії. А Центральний банк вирішив терміново вжити заходів щодо фінансування, розміри якого виходять за рамки погодженого із МВФ пакета заходів по боротьбі з інфляцією.

Загостренню паніки серед вкладників сприяла проведена за розпорядженням президента перевірка найбільших банків, підозрюваних у відмиванні коштів кримінального походження. Фінансові махінації в Туреччині досягли неймовірних розмірів, збиток від них в 2000 р.

склав 3,7 млрд. дол. США. ТФСД оголосив про свої плани продати вісім з дев'яти проблемних банків, що перебувають під його управлінням. Слабкість банківської системи, її непрозорість, виявлені факти правопорушень поступово зруйнували міжбанківський ринок. 6 грудня 2000 р. Demirbank й Park yatirim bankasi, що входили в десятку найбільших банків Туреччини, були передані в управління Турецькому фонду страхування депозитів (додаток Б).

5 лютого 2001 р. Туреччина отримала 1 млрд. SDR й 1,417 млрд. USD кредитів і погодила економічну програму МВФ.

Приводом для атаки на ліру 19 лютого 2001 р. послужив конфлікт прем'єр-міністра із президентом Туреччини. Президент країни, стурбований наростаючою корупцією в банківському секторі, звинуватив прем'єра країни в бездіяльності й співучасті, при цьому Рахунковій палаті доручив перевірити операції держбанків за 10 років.

Сприймавши сварку високопоставлених чинів як сигнал, інвестори почали виводити кошти. Після цього країна була охоплена слухами про неминучу банківську кризу й девальвацію ліри. Бажаючи зупинити скидання ліри інвесторами й намагаючись змусити банки продавати долари, Центральний банк підняв ставку до 4000 %, однак це було даремно. За два дні Центральний банк країни витратив на підтримку ліри 7,2 млрд. дол. США резервів (майже 31 % від загальної суми, або суму, в точності рівну обіцяному в грудні антикризовому кредиту МВФ). Валюту купували нерезиденти, приватні корпорації й громадяни. Такий розвиток подій привів до падіння цін на місцеві облігації – прибутковістю більше 100 % річних – і сприяв зниженню фондових ринків більш ніж на 25 % за три дні.

Стабільність обмінного курсу до 21 лютого 2001 р. дозволила провідним турецьким банкам перетворити запозичення на світових фінансових ринках у головне джерело зростання й комерційної ваді внутрішніх заощаджень. Крім того, висока процентна ставка в Туреччині привела до того, що турецькі банки спочатку одержали дешеві кредити з Євроринку й потім відповідно почали їх інвестувати на грошовий ринок Туреччини, витягаючи в такий спосіб різницю в процентних ставках. Істотний фактор розвитку турецької банківської кризи – проблема зовнішньої заборгованості банківської системи. Девальвація турецької ліри після кризи в лютому 2001 р. і піддрив довіри до банків зробили її нерозв'язною.

Виходом із кризи стало скасування режиму валютного коридору й перехід 22 лютого до змінного обмінного курсу. 23 лютого курс ліри впав до 1350000 лір за 1 дол. США (курс 22 лютого – 900000 лір за 1 дол. США). Ліра впала за два дні на 49 %.

Падіння курсу після скасування режиму валютного коридору й перехід до плаваючого обмінного курсу (22.02.2001) істотно відобразилися на позиції ліквідності, на фінансових результатах банків і їхньому капіталі.

Серед основних причин кризи більшості турецьких банків – неможливість обслуговування значних валютних зобов'язань після різкої девальвації турецької ліри. До кризи в консолідованому балансі турецьких банків відзначалося значне перевищення пасивів в іноземній валюті над активами (17,7 млрд. дол. США), що свідчило про наявність структурних диспропорцій при проведенні банками операцій і підвищення вразливості банківської системи валютному ризику.

Проблема прострочених кредитів та неплатежів по кредитах у Туреччині була прямим наслідком різкого погіршення фінансового становища більшості підприємств, викликаного змінами у структурі цін, катастрофою експорту, конкуренцією імпортованих товарів, підвищенням процентних ставок по кредитах. У результаті багато підприємств виявилися в стані боржників, не здатних не тільки віддавати борги, але й оплачувати свої поточні витрати.

Прострочені кредити різко погіршили баланс комерційних банків. Висока частка прострочених кредитів у загальній сумі кредитування пояснюється високим рівнем процентної ставки. Саме висока процентна ставка погіршила фінансове становище реального сектора й знищила стимули для розвитку не тільки в підприємницькому секторі, але й у кредитно-фінансовій сфері. Навіть частка неплатежів по кредитах після кризи перебувала на рівні 21,8 % (червень 2002 р.).

Отже, аналіз показує, що банківська криза в Туреччині (2001 р.) була обумовлена дією двох груп факторів:

- 1) залежних від діяльності банків;
- 2) незалежних від них.

До останнього фактора належать:

- загальна нестабільність ситуації в країні на кінець 2000 р., зокрема ріст дефіциту державного бюджету (у період кризи співвідношення дефіциту бюджету й ВВП склало 11 %);
- висока інфляція – 40 %;
- державний борг (ВВП – 53 %).

Це призвело до того, що Туреччина була змушена просити міжнародної допомоги.

До факторів, що залежать від діяльності комерційних банків, можна віднести наступні:

1. Комерційні банки мали як низький рівень власного капіталу, так і недостатню суму активів. Так, сумарний капітал всіх діючих комер-

ційних банків не перевищував обсягу капіталу будь-якого з 20 провідних банків світу.

2. У структурі кредитів частка неповернених кредитів становила 17 %.
3. Комерційні банки у своїй діяльності орієнтувалися на одержання негайного, в основному “спекулятивного” доходу й на залежність фінансових показників від прибутковості казначейських бон держави.
4. Керівники більшості найбільших банків були сильно інтегровані в політичну еліту, що приводило до використання банківських ресурсів із цілями, далекими від їхньої функціональної діяльності.

Одним із найбільш помітних проявів кризи банківської системи стало різке зниження показників банківського капіталу. Зменшення власних коштів у доларовому еквіваленті виявилось ще більш значним: для приватних банків – 62 %, іноземних банків – 31 %, банків у структурі ТФСД – 92 %. Якщо на кінець 2000 р. загальна сума власних коштів комерційних банків становила 7,612 млн. дол. США, то на кінець 2001 р. цей показник зменшився до 5,065 млн. дол. США. Основною причиною цього стали збитки банків. На кінець 2001 р. вони склали 3,570 млн. дол. США. Чистий дохід у порівнянні з минулим роком зменшився на 24 % [44].

Тільки сумарні втрати портфельних цінних паперів банків у кризі оцінюються в 11 млрд. дол. США. Серйозним фактором фінансової залежності турецької економіки від зовнішніх чинників, що істотно вплинув на загострення кризи фінансової системи країни, стала політика активного залучення коштів нерезидентів на ринок державних цінних паперів. У якості одного з інструментів проведення такої політики, як відзначалося раніше, широко використовувалася висока процентна прибутковість по цих цінних паперах.

У результаті кризи активи турецьких банків скоротилися на 26 % у реальних цінах і склали 115 млрд. дол. США, а сума збитків турецьких банків склала 19,3 % ВВП країни.

Як наслідок, багато компаній відмовилися продавати товари й послуги в лірах. Рейтингове агентство “Standart & Puers” понизило суверенний кредитний рейтинг Туреччини, аргументувавши свій крок необхідністю для країни пройти через реструктуризацію.

Відтік депозитів, що не припинявся, відтік капіталів і різке зниження золотовалютних резервів ЦБТР змусили уряд розробити пакет заходів, необхідних для боротьби з банківською кризою:

- заборонити уряду вимагати від держбанків видачі кредитів за низькими ставками (Указ підписаний президентом країни й діє з 30 квітня 2001 р.);

- надати незалежність Центробанку в проведенні грошової політики (Закон прийнятий 5 травня 2001 р.);
- скоротити число позабюджетних фондів до шести;
- виправлення до закону про банки: внесені зміни до положення про захист інвесторів, злиття і поглинання, конкуренцію;
- прискорити судові процедури передачі кризових банків під управління Турецького фонду страхування депозитів (TMSF);
- дозволити арешт активів власників і керівників збанкрутілих банків.

До середини березня 2001 р. уряд Туреччини обнародував антикризову програму, підготовлену урядом разом із МВФ і Світовим банком. Програма спрямована на стимулювання економіки Туреччини, у її рамках МВФ дав стабілізаційний кредит на підтримку урядової програми в 15,7 млрд. дол. США, а Світовий банк – 1,7 млрд. дол. США для реструктуризації фінансового сектора країни.

У травні 2001р. постановою Ради Міністрів Туреччини була прийнята нова Програма по реструктуризації банківського сектора. Програма складалася із чотирьох частин:

1. Фінансова й операційна реструктуризація державних банків.
2. Проведення в короткий термін реорганізації банків (продаж, злиття й приєднання) під управлінням Турецького фонду страхування депозитів Туреччини й передачу проблемних банків у структуру ТФСД.
3. Фінансове оздоровлення групи приватних банків, проблеми яких досить сильно впливали на загальну ситуацію в економіці.
4. Підвищення конкурентоспроможності банківського сектора на базі лібералізації й удосконалення фінансового нагляду в контексті банківської системи [44].

Таким чином, у результаті реалізації розробленої урядом і Міністерством фінансів Туреччини широкомасштабної програми реструктуризації банківської галузі країни вдалося домогтися наступних результатів:

- національний банківський сектор став більш прозорим і став на шлях консолідації;
- роль державних банків у структурі фінансової системи Туреччини істотно зменшилася;
- фінансовий ризик турецького банківського сектора був зменшений до керованих меж;
- зміцнилася структура капіталу національних банків;
- показники прибутковості приватних банків значно покращилися, а державні фінансові інститути повернулися до рентабельної діяльності;
- відновився підйом у турецькому банківському секторі.

Після фінансової кризи в банківській сфері країни відбувається істотна реструктуризація, що виразилася, зокрема, у значному числі міжбанківських злиттів і поглинань.

У результаті кризи процес злиття й поглинання банків прийняв більш широкі масштаби. Протягом 2000-2002 рр. тривав процес скорочення кількості комерційних банків у Туреччині. Так, якщо на 31 грудня 2000 р. у країні діяли 79 банків, то на кінець 2004 р. – усього 48. За період 2000 -2001 рр. 12 банків були передані в управління Турецького фонду страхування депозитів (ТФСД). Протягом останнього року з банківської статистики з різних причин (злиття, поглинання, особливо внаслідок банківської кризи 2001 р.) зникла назва двадцяти дев'яти банків.

У цілому, банківська реформа в країні спрямована на підтримку сильних фінансових інститутів і ліквідацію безнадійно слабких банків. Отже, банківська криза 2001 р. змусила уряд Туреччини почати широкомасштабну банківську реформу. Державні банки раціоналізували свою структуру, приватні – провели рекапіталізацію за допомогою бюджетних коштів, одночасно відбраковуючи явно нежиттєздатні інститути.

На 1 січня 2005 р. сукупна сума активів турецьких банків склала 229328 млрд. дол. США (приріст за рік – 28 % у порівнянні з 1 січня 2004 р.).

Після кризи відбулися помітні зрушення в структурі кредитів банків. Скоротилася частка корпорацій при помітному збільшенні банківських кредитів населенню. Частка кредитів населенню в банківських кредитах з листопада 2001 р. по листопад 2003 р. збільшилася з 14 до 31 % (приріст за 2 роки – більш ніж в 2 рази). Збільшення обсягу банківських кредитів, особливо споживчих, відображає поширення в Туреччині західних моделей споживання (“життя в кредит”). Сумарний обсяг споживчих кредитів стосовно ВВП становить 3 % (у порівнянні з 2002 р. – 1,1 %).

У Туреччині більшість основних правових норм зараз модернізовані або модернізуються й приводяться у відповідність із законодавством, що пов'язано зі швидким вступом Туреччини в ЄС.

Поки що в Туреччині капіталізація банків дуже низька в порівнянні із країнами ЄС. У Туреччині співвідношення сукупного активу банківського сектора й ВВП становить 76 %, у той час як у країнах ЄС – понад 200 %.

Однак можна виділити загальні фактори, які мали місце у всіх системних банківських кризах країн, що розвиваються: лібералізація місцевої фінансової системи; концентрація спекулятивного капіталу на місцевих слаборозвинутих фінансових ринках; низька капіталізація

банківської системи і, як наслідок, – її слабкість; концентрація внутрішніх кредитів у галузях, що залежать від зовнішніх ринків; нерозвиненість фінансових інститутів; збільшення частки безнадійних кредитів.

Отже, кредитно-фінансові реформи в багатьох країнах, що розвиваються, у посткризовий період містили в собі три напрямки:

- 1) лібералізацію або дерегулювання грошово-кредитних відносин (що означає усунення штучних перешкод дії ринкових чинників у даній сфері);
- 2) реорганізацію погано функціонуючих банківських й інших кредитно-фінансових установ;
- 3) удосконалення контролю за їхньою діяльністю.

1.4. Інструменти державного антикризового управління у банківському секторі

В умовах виникнення банківської кризи основні учасники: банки, вкладники, держава, кредитори не можуть визначитися вагою відповідальності за нанесений збиток. Тому, визначаючи особливу роль банківської сфери у функціонуванні економіки, держава повинна застосувати фінансові інструменти щодо оздоровлення банківської системи.

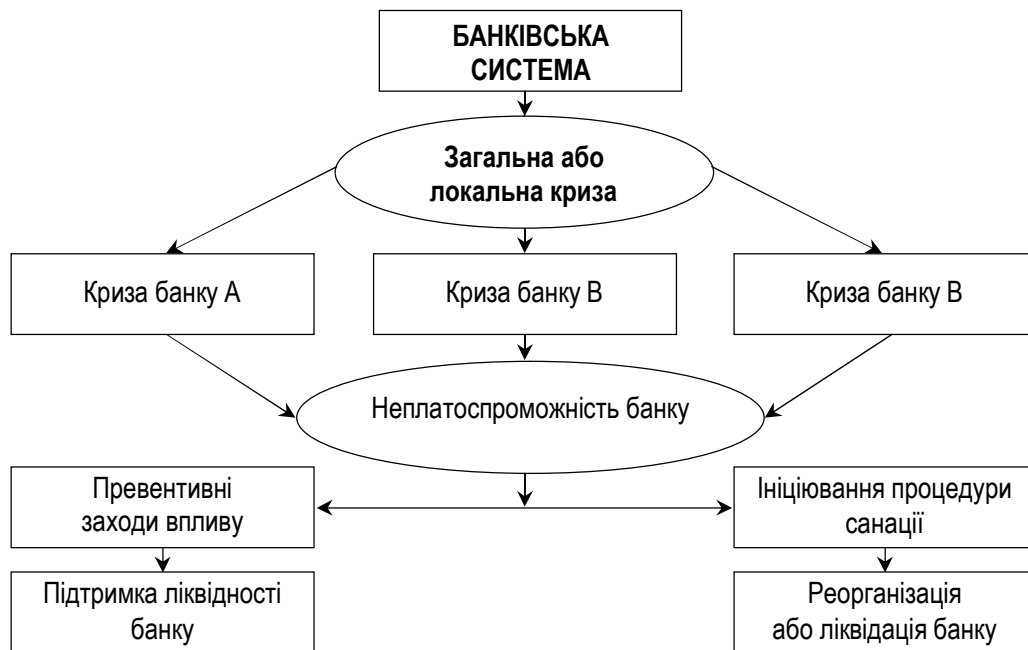
Категорія антикризового управління встановлює понятійну залежність одного типу управління від іншого. Багатогранність економічного, особливо управлінського сприйняття зазначеної категорії, на наш погляд, обґрунтовується подвійною природою будь-якої кризи, яка одночасно створює і руйнує, тобто формує передумови для подальшого розвитку. При цьому суб'єкт господарювання позбавляється від попередньої стратегії бізнесу.

Слід зазначити, що банківська установа виступає системою тому, що складається із взаємопов'язаних елементів, зв'язків, відносин і являє собою їх цілісність. Банківська установа може знаходитися в стійкому або нестійкому положенні. При цьому процеси розвитку системи банку циклічні і не усіма процесами можна управляти.

Зрозуміло, що фінансова криза банківської установи виникає на підставі впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, але основним чинником передкризового стану завжди є наявність неплатоспроможності. Спочатку стосовно окремих контрагентів, а потім і до суб'єктів фінансового ринку (рис. 1.1).

Таким чином, можна зазначити, що антикризове управління банківською системою передбачає систему управлінських заходів та

рішень щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання криз і їх причин на всіх рівнях банківської системи.

Рис. 1.1. Виникнення кризи і процедура банкрутства

Як вже було зазначено, держава відіграє особливу роль у процедурі антикризового управління банківською системою. Інструменти, що використовуються, можна поділити на фінансові, операційні і структурні.

Фінансові інструменти використовують для вирішення першочергових проблем, пов'язаних із фінансовою підтримкою банків. Операційні інструменти акцентують увагу на управлінні та ефективності банку, а структурні націлені на вирішення проблем на рівні банківського сектора на підставі впровадження принципів конкуренції та надійності. Час та заходи застосування зазначених інструментів зображені на рисунку 1.2.

Використання фінансових інструментів характерно для системної кризи, коли виникають проблеми з ліквідністю банківської системи. При цьому дії центрального банку направлені на покращення якості банківських активів, урегулювання зобов'язань, пряме покращення капіталу. Тобто визначаються заходи, які спрямовані на покращення балансу банку, відновлення його платоспроможності.

Виділимо та обґрунтуємо основні фінансові інструменти, які застосовує Національний банк України для антикризового управління банківською системою: попит та пропозиція грошей; збільшення та

зменшення банківських резервів у центральному банку; процентна політика; капіталотворча діяльність центрального банку. Основні індикатори грошово-кредитної політики наведені в таблиці 1.3.

Рис. 1.2. Державні інструменти антикризового управління у банківській сфері

Попит на гроші для здійснення операцій зумовлюється не тільки задоволенням поточних потреб споживчого характеру, а й необхідністю здійснення ділових операцій, що дає змогу отримати певний дохід. Попит на гроші формується також залежно від цін на акції й облігації та відповідно до їх зміни.

Пропозиція грошей контролюється державою через центральний банк з допомогою таких інструментів монетарної політики, як облікова ставка та операції на відкритому ринку. Зокрема, в період криз

центральний банк підвищує облікову ставку, а в періоди стабільної економічної ситуації в країні – поступово знижує облікову ставку.

Таблиця 1.3

Основні індикатори монетарної політики в Україні за період 1995-2005 рр.

Показники	Роки										
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Індекс споживчих цін, до грудня попереднього року, %	139,7	110,1	120,0	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6
Монетарна база, млн. грн.	4882	7058	8625	11988	16780	23055	30808	40089	53763	82760	97214
Темпи зростання монетарної бази, до попереднього року, %	137,9	144,6	122,2	138,9	139,9	137,4	133,6	130,13	134,11	153,93	117,5
Грошова маса, млн. грн.	9364	12541	15705	22070	32252	45755	64870	95043	125801	194071	261063
Темпи зростання грошової маси до попереднього року, %	135,1	133,9	125,2	140,5	146,1	142	142	147	132,36	154,24	135
Обмінний курс грн. до дол. США, середній за період, грн. за 100 дол. США	188,90	189,90	342,70	521,63	543,45	529,85	533,24	533,15	531,92	512,47	505,0

У 2005 р. монетарна база зросла на 53,93 %, грошова маса – на 54,24 %. Однак збільшення центральним банком пропозиції грошей в обігу може призвести до їх тіньового обігу та виходу за межі банківської системи.

Попит та пропозиція грошей перебувають певною мірою у прямій залежності від облікової ставки центрального банку. Якщо облікова ставка зменшується, то знижується вартість рефінансування для банківських установ. Визначення облікової ставки НБУ відбувається на принципах забезпечення достатнього рівня ставки щодо рівня інфляції, встановлення у межах коридору ринкових ставок за кредитами та депозитами, наближення до рівня міжбанківських процентних ставок, відповідність поточній політиці НБУ з регулювання грошово-кредитного ринку, урахування обмінного курсу, ліквідності банківських установ, попиту на кредит тощо. За допомогою обов'язкового резервування НБУ поза емісійним шляхом збільшує або зменшує обсяг

вільних коштів у розпорядженні банків, відповідно змінюючи їхні можливості кредитувати позичальників, купувати цінні папери, здійснювати валютні операції тощо.

Пропозиція грошей перебуває в оберненій залежності від норм обов'язкового резервування. Чим вища норма резервування депозитів, тим банк має менше можливостей використати залучений капітал на кредитування економіки (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Рівень облікової ставки НБУ та обсяги банківського капіталу в Україні за період 1995-2006 рр. [6]

Показники	Роки											
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Облікова ставка НБУ (середньозважена річна), %	131,0	62,3	24,6	61,6	50,0	30,6	19,7	9,5	7,0	7,5	9,3	8,5
Норматив обов'язкового резервування коштів банків у НБУ на кінець періоду, %	15	15	15	17	17	15	6-14	0-12	0-12	6-7	6-8	0,5-5
Процентні ставки за кредитами	107,1	77	49,1	55,4	53,6	40,3	31,9	24,8	17,7	17,8	16,4	15,1
Процентні ставки за депозитами	61,2	34,3	18,2	22,9	20,8	13,5	11,2	7,8	8	6,3	8,0	7,6

Слід зазначити, що використання фінансових інструментів в умовах системної кризи несе в собі додаткові ризики. Досвід багатьох країн свідчить, що штучне подовження існування нестійкості та банків, що недостатньо підлягають регулюванню, посилює потенційні проблеми та збитки в майбутньому.

При наявності системної кризи зазвичай важко визначитися з неліквідними і неплатоспроможними банками. Відповідно проведеному МВФ дослідженню, оптимальна політика центрального банку повинна зводитися до надання коштів при погіршенні макроекономічної ситуації, допомога повинна надаватися систематично усім банківським установам без виключення. Накладання штрафів на неповернені кредити може, з одного боку, стимулювати повернення коштів, з іншого боку – змусити банк до ризику [98].

Допомога проблемному банку повинна бути також і за рахунок ініціативи самих власників банку. У банківському законодавстві може бути передбачено право центрального банку на позачергове скликання загальних зборів акціонерів чи прийняття рішення про додатковий внесок акціонерами капіталу. Наприклад, стаття 52 французького закону про банки дозволяє центральному банку проводити вливання в капітал слабких банків за рахунок акціонерів без залучення державних коштів [100].

Недоліки управління практично завжди виступають однією з головних причин виникнення проблем у банківській сфері, тому заміна керівництва – це найбільш важливий захід для відновлення довіри. У відповідності до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, яке затверджене постановою Правління Національного банку України № 369 від 28.08.2001, Національний банк України у ситуації виникнення кризових явищ у банківській установі може застосовувати призначення тимчасової адміністрації, усунення керівництва від їх прямих обов'язків [64]. Зазначені інструменти мають назву операційних. До них належать: покращення оцінки кредитів, ціноутворення на банківські послуги, управління ризиками, раціоналізація внутрішніх процедур, включаючи внутрішній контроль. Операційна реструктуризація призводить до покращення відносин між керівництвом та власниками банків. Одним із центральних аспектів операційної реструктуризації виступає зосередження уваги банку на основному бізнесі. Це закриття або скорочення неприбуткових філій у державі і за кордоном, відмова від паралельних напрямків бізнесу, інші заходи щодо посилення конкурентних переваг банку.

Твінінг являє собою укладання угоди з надійним іноземним банком про операційну реструктуризацію. Угода про твінінг використовується у країнах з перехідною економікою з метою подальших вкладень капіталу банку-партнера. Іншим способом залучення іноземних банків може бути: пом'якшення обмежень на їх діяльність, включаючи ліміти на участь у капіталі місцевих банків; приплив іноземних банків, які мають більш диверсифіковані портфелі. Кошти в іноземній валюті від материнських компаній можуть підвищити стабільність вітчизняної банківської системи. З іншого боку, іноземні банки зацікавлені у співпраці з власними компаніями, а місцеві банки можуть видатися неконкурентоспроможними у порівнянні з іноземними.

Структурні інструменти спрямовані на вирішення проблем, які пов'язані з розвитком фінансового сектора та сконцентровані на забезпеченні чесної конкуренції та загальної надійності. Проблеми мо-

жуть бути пов'язані з жорсткою або м'якою політикою ліцензування, конкурентним дисбалансом між державними і приватними банками.

Управління поганими активами відіграє значну роль у реструктуризації банку. Проблему банку, пов'язану з поганими активами, наприклад, кредитами під нерухомість, можна вирішити за допомогою ізоляції цих активів. Однак у цьому випадку необхідно продовжувати управління активами для максимізації надходжень і обмеження витрат щодо реструктуризації. Професійне управління активами необхідне і при ліквідації банківської установи з метою мінімізації витрат і підтримки платіжної дисципліни.

Підсумовуючи усе вищевикладене, слід зазначити, що створення системи антикризового управління банківської системи виступає важливим стратегічним завданням, в першу чергу це стосується центрального банку.

Система антикризового управління має такі властивості: гнучкість і адаптивність, здатність до диверсифікації та своєчасного ситуаційного реагування, а також можливості ефективно використовувати потенціал банківської установи та неформальні методи управління. Вони сприяють покращенню управління.

РОЗДІЛ 2

Аналіз показників розвитку банківської системи України для розробки концепції антикризового управління

2.1. Аналіз фінансового стану банківської системи України на макро- і мікрорівнях з точки зору виникнення кризових явищ

Для того, щоб визначити стратегію антикризового управління банківською системою в Україні, доцільно проаналізувати кризові явища, які відбувалися за останні роки, і визначитися з перспективами розвитку банківського сектора. Наше дослідження не ставило собі за мету розглядати усі етапи становлення банківської системи України, а тільки розглянути кризові явища, що відбувалися після проведення грошової реформи у 1996 році.

Найбільш суттєвим кризовим явищем у банківській системі України можна вважати її стан у 1998 році. Слід зазначити, що цю ситуацію в основному спричинила криза в Росії.

У цей період Національний банк та Кабінет Міністрів України вжили заходів з метою запобігання можливій дестабілізації на грошово-кредитному ринку внаслідок азіатської та російської фінансових криз у 1997 і 1998 роках, а саме:

- із 7 вересня 1998 року введено обов'язковий продаж валютних надходжень на користь резидентів;
- запроваджено проведення безготівкових операцій із купівлі-продажу вільно конвертованої валюти лише через Українську та Кримську міжбанківські валютні біржі;
- для забезпечення валютного ринку іноземною валютою організовано продаж готівкової іноземної валюти на аукціонах Української міжбанківської валютної біржі;
- під час подання заявок на купівлю іноземної валюти введено обов'язкові підтвердження клієнтом фактичного надходження товару та отримання послуг;

- введено обмеження на здійснення резидентами попередньої (авансової) оплати у вільно конвертованій валюті за договорами про купівлю імпортованих товарів та послуг;
- встановлено обмеження на купівлю валюти банками – нерезидентами;
- запроваджено обмеження на продаж іноземної валюти фізичним особам;
- знижено рівень маржі за операціями з купівлі-продажу валют із 10 до 5 %;
- уповноваженим банкам було заборонено мати відкриту валютну позицію;
- призупинено кредитування в іноземній валюті;
- підвищено норми обов'язкового резервування для банків і вилучено з їх покриття обсяги активів, розміщених у державних цінних паперах;
- посилено роботу із залучення Національним банком коштів від банків на депозитні рахунки;
- Міністерство фінансів України здійснило заходи щодо конверсії ОВДП, які перебували у власності Національного банку та комерційних банків.

Зазначені заходи дали змогу зменшити вплив наслідків фінансової кризи в сусідній державі на грошово-кредитний ринок України, значною мірою відновити збалансований режим функціонування всіх його сегментів – кредитного, валютного та фондового, а також уникнути руйнування банківської системи.

Падіння реального ВВП тривало протягом 1997-1999 рр., особливо після серпневої кризи 1998 року в Росії, хоча його темпи рік у рік уповільнювалися. З іншого боку, у цей період було досягнуто суттєвого прогресу в обмеженні темпів інфляції, в основному завдяки монетарній політиці Національного банку України. Обмінний курс використовувався як номінальний якор для утримування інфляції та інфляційних очікувань на прийнятному рівні. Однак фіскальна ситуація залишалася складною, тож економічна активність значною мірою залежала від стану світових ринків капіталу. В Україну надходив здебільшого спекулятивний капітал іноземних інвесторів, але після азіатської кризи інвестори почали масово залишати ринки, що розвиваються, зокрема український.

Інфляція знизилася із 40 % у 1996 році до 10 % у 1997 році та до 7 % до кінця серпня 1998 року. Різке її зростання у вересні та жовтні було обумовлене різкою вересневою девальвацією, пов'язаною із кризою в Росії.

Падіння ВВП (на 3 % в 1997 році) протягом 8 місяців 1998 року теж призупинилося. Причина – значний урожай та активізація будівництва. Однак через світову фінансову кризу, зокрема російську, обсяги світової торгівлі зменшилися, що пригнітило розпочате економічне зростання в Україні. Зрештою, ВВП у 1998 році скоротився ще на 2 %.

Ключові причини різкого падіння російського рубля та української гривні у другій половині 1998 року в принципі однакові. Обидві країни зазнали бюджетної кризи та уповільнення процесу структурних і системних реформ. Із цим пов'язана наявність значних бюджетних дефіцитів, різноманітних бюрократичних обмежень підприємницької діяльності, відсутність податкових реформ. Падіння економіки посилювало бюджетну кризу.

В умовах значних і стабільних бюджетних дефіцитів покладатися на монетарну політику як на інструмент впливу з метою утримання ситуації під контролем можна було лише протягом короткого проміжку часу. Із 1995 року в Росії та з 1996 року в Україні відбувся перехід від фінансування бюджетних дефіцитів шляхом емісії центрального банку до випуску урядових цінних паперів та федеральних облігацій позики в Росії, а також облігацій внутрішньої державної позики в Україні.

Така політика дала можливість уповільнити зростання грошової бази, стабілізувати курси національних валют, знизити інфляцію. Як Росія, так і Україна залучили фінансовий капітал завдяки відносно сприятливим умовам і досягли припливів короткострокового капіталу у значних обсягах. Проте інвестори швидко відчули нестабільність макроекономічної ситуації в обох країнах. Додатковим чинником, який ще більше послабив їх довіру до ринків, що розвиваються, стала серія криз в азіатських країнах.

Широкомасштабний відтік капіталів за кордон (який посилювався внаслідок ефекту поширення), ініційований нерезидентами, після чого до нього приєдналися резиденти. Він створив значні труднощі для фінансування Державного бюджету і швидкого скорочення міжнародних резервів. Різке зниження рівня резервів ще більше зашкодило довірі інвесторів щодо спроможності обох центральних банків захистити національні валюти від різкої девальвації. Обидва центральні банки не вдалися до стерилізації грошової бази під час припливу капіталів (і зростання зовнішніх резервів) через скорочення чистих внутрішніх активів. Із початком відпливу капіталу різниця в рівнях зовнішніх резервів і грошової бази не дала змоги забезпечити достатньої підтримки національної валюти на випадок спекулятивної атаки.

Національний банк України практично відновив широкомасштабне бюджетне фінансування шляхом купівлі ОВДП на первинному ринку. Зауважимо, що з погляду сьогодення некоректно дорікати центральним банкам за відсутність жорсткої монетарної політики, адже в той час вони не мали реальної незалежності (новий Закон “Про Національний банк України” ухвалено Верховною Радою лише в 1999 році). Монетарна політика по суті була заручницею бюджетних дисбалансів того періоду.

Темпи інфляції наприкінці 1998 року вдалося загальмувати завдяки тому, що Національний банк України зміг стабілізувати обмінний курс і продовжував здійснювати жорстку монетарну політику.

Незважаючи на подібність ключових причин девальваційних криз, ситуація в Україні виявилася не настільки драматичною, як у Росії. Виділимо основні відмінності в перебігу криз:

- відносний рівень боргу уряду Росії, а також відносний рівень дефіциту її Державного бюджету були вищими, ніж в Україні;
- структура зовнішньої торгівлі в Росії має принципові відмінності від структури цього показника в Україні, тому девальвація в Росії призвела до важчих інфляційних наслідків;
- оскільки українська банківська система на той час поступалася в розвитку російській, на її балансі не було такої значної, як у Росії, позиції з іноземних запозичень, що певною мірою згладило девальваційні наслідки;
- через недостатній розвиток фондового ринку Україна уникнула масового відтоку капіталу;
- наша країна офіційно не оголошувала дефолту облігацій ОВДП, а руйнівні наслідки дефолту в Росії допомогли переконати інвесторів у необхідності добровільної конверсії заборгованості;
- Національний банк України та уряд України не вдалися до декларацій щодо намірів вжити рішучих заходів стосовно комерційних банків, натомість запровадили певні оперативні заходи реорганізації банківської системи та валютної біржі. Це дало змогу стримати надмірні девальваційні очікування, запобігти масовому вилученню депозитів і спекулятивним атакам;
- фінансова криза в Росії швидко перетворилася на урядову, що фактично сприяло зростанню паніки на валютному та фінансовому ринках. Україна спромоглася уникнути серйозної політичної напруги.

Із 1998 року Україна співпрацювала з МВФ за програмою розширеного фінансування (EFF). Ключовими її цілями стали зміцнення державних фінансів та реалізація амбітних структурних перетворень

із метою сприяння економічному зростанню і підвищенню життєвих стандартів населення. Водночас ужито заходів для протидії негативному впливу регіональних шоків.

З огляду на регіональні шоки і погіршення перспектив зовнішнього фінансування програмою передбачалося проведення жорсткішої бюджетної політики, реструктуризація боргових зобов'язань і запровадження нового валютного коридору.

Реалізація монетарної політики здійснювалася у рамках виконання критеріїв ефективності, які включали нижню межу для змін чистих міжнародних резервів та стелю для чистих внутрішніх активів Національного банку України. Грошова база розглядалася як індикатор моніторингу.

Україна частково пережила банківську кризу, але, за заявою Голови Ради НБУ А. Гальчинського, банківська система ще майже півроку буде відчувати результати відтоку коштів з банків унаслідок “помаранчевої революції” [103, 95].

У 2004 році своєчасні та скоординовані дії Національного банку України на всіх сегментах грошово-кредитного ринку сприяли попередженню фінансової кризи, яка могла виникнути як наслідок політично-економічної ситуації в період проведення президентських виборів.

Національний банк України розробив нормативні документи, які регламентують його відносини з банками під час регулювання грошово-кредитного ринку на всіх його сегментах – кредитному, валютному, фондовому. Це Положення про формування банками обов'язкових резервів, Положення про процентну політику, Положення про регулювання ліквідності банків України, Положення про регулювання діяльності банків України, План рахунків бухгалтерського обліку Національного банку і комерційних банків та багато інших.

Характеризуючи риси фінансової кризи України, відзначимо, що вона викликана переважно психологічними очікуваннями. Ситуація на грошовому і валютному ринках наприкінці 2004 року була скоріше не кризою, а проявом негативних тенденцій, що не встигли себе проявити протягом останніх років.

Конкуренція дрібних за європейськими масштабами фінансових установ за ринкові ніші при незначній диверсифікації послуг, з одного боку, і зростання заощаджень населення при одній з найвищих реальних відсоткових ставок в Європі, з іншого боку, повинні були рано чи пізно призвести до різкого збільшення дефіциту ліквідності комерційних банків. В останні роки банки фінансували переважно ті проекти, які приносили найшвидші прибутки, тобто пов'язані з експортною

чи імпортною діяльністю (зокрема, добувна промисловість) і з приватним споживачем (оптова і роздрібна торгівля, яка становить майже 40 % в кредитному портфелі банків). Доречно згадати вислів Дж. Стюарта Мілла про те, що “паніка не знищує капітал, вона лише розкриває ступінь його попереднього знищення через його вкладення в безнадійно непродуктивні справи” [102].

Виділимо характерні риси кризи на фінансовому ринку України.

Сучасні теорії, які розглядають моделі економічних криз, звичайно розділяють останні на два типи: валютні кризи і фінансові кризи. Перші мають місце при різких змінах руху капіталу поміж країнами і змінах валютних курсів. Другі виражаються в неплатоспроможності банківської системи, різкому падінні ціни активів – переважно на ринку цінних паперів. При неплатоспроможності банківської системи мають місце масові вилучення коштів з банків. Можлива націоналізація, державні програми санації проблемних банків чи проблема значної частки проблемних боргів у кредитному портфелі банків. Слід зазначити, що говорити про наявність валютної кризи чи відтік капіталу з України поки що передчасно. Незважаючи на панічну купівлю валюти приватними особами, в останні чотири місяці 2004 року Національний банк України виконував основну функцію – забезпечення стабільності національної грошової одиниці, за рахунок якої однак не було досягнуто інших цілей, зокрема, підтримки низького рівня цін та контролю за грошовою масою. За цей період фізичні особи зняли з банківських рахунків коштів більше, ніж зараз знаходиться у касах комерційних банків. Проблема полягала в тому, що валюта купувалася не лише за рахунок попередньо накопичених заощаджень, але й за рахунок знятих з банків коштів.

Обсяг цих вилучень за дев'ять тижнів, починаючи з листопада, становив майже 4,5 млрд. грн. За цей же період чистий обсяг купівлі валюти населенням перевищив еквівалент 1,73 млрд. дол. США (або 9,359 млрд. грн. за ринковим курсом). Тобто купівля валюти майже наполовину забезпечувалася попередніми заощадженнями, тоді як другу половину становили вилучення з банківської системи. Слід зазначити, що відношення загальної суми наявних готівкових гривневих коштів до обсягу вкладень на депозити приватних осіб, тобто схильність останніх до утримання заощаджень в банківській системі, скоротилася незначним чином з 2,13 на початку 2003 року до 1,9 на грудень 2004 року. Причому, якщо взяти до уваги обсяги коштів у валюті, то тут відношення становить майже 1:1, тобто нагальних чинників виникнення кризи практично не спостерігалось. Основною причиною виникнення кризи була структура кредитного портфеля банків, а також незначною мірою диверсифікація послуг.

Розглянемо, передусім, ті чинники, які підштовхнули до різкої зміни тенденції нарощування вкладень населення в банки. Як відомо, до цього спонукали інфляційні очікування. З початку року в період до початку кризи у вересні-жовтні частка валютних вкладень була досить високою, становлячи станом на травень 39 % від усіх коштів, однак через відсутність девальваційних чинників протягом року спостерігалася відносно повільне зростання вкладень в іноземній валюті і їх частка скоротилася, становивши вже 22 % в питомій вазі вкладень на кінець листопада. Лише протягом останнього тижня жовтня, перед виборами, вкладення становили 133 млн. дол. США, після чого невдовзі вони почали знижуватися і досягли негативного значення.

Першочерговим поштовхом до різкого короткострокового зростання депозитних доларових вкладень наприкінці жовтня стала тенденція активної купівлі населенням валюти – якщо з початку року спостерігалася тенденція переміщення продажу валюти над купівлею, то з вересня все відбувалося навпаки: населення запасалося валютою, яку було продано з валютних резервів НБУ через посередників в особі комерційних банків. Закономірно, що інтервенції НБУ на валютному ринку саме з вересня були постійно негативними, а це відобразилося на зниженні валютних резервів майже на 3 млрд. дол. США.

Інша закономірність проявилася в тому, що при особливо активній купівлі валюти населенням протягом листопада приріст споживання був невисоким і рівень інфляції за листопад був незначним – 1,6 %. Зріс індекс споживчих цін на продукти харчування і цін на послуги, переважно електроенергії, де рівень валової доданої вартості був від'ємним протягом декількох місяців року. Зростання цін у промисловості становило 2,2 % головним чином за рахунок зростання цін на хімічну продукцію.

Щодо роботи банків у цей період, слід зазначити, що погіршилися нормативи ліквідності багатьох з них, зокрема, показник адекватності капіталу в першій за активами групі знизився на 9,6 % в середині 2003 року до 8 % на кінець листопада 2004 року. Окрім того, НБУ різко збільшив обсяги рефінансування – починаючи з листопада, було проведено операцій з рефінансування в обсязі понад 15 млрд. грн., що майже в 10 разів більше за весь обсяг з початку року.

Реальні наявні доходи вирости на 16,2 % за січень-жовтень, що закономірно позначилося на високому рівні витрат і інфляції протягом вересня-жовтня. Однак потенціал споживання утримувався заощадженнями, витраченими на закупівлю валюти. Тобто при збереженні тенденції недовіри населення до банків, валютна готівка має тенденцію до збільшення. Що, по-перше, знизить споживчі можливості

населення, по-друге, змусить банки ще більше звертатися до НБУ за рефінансуванням.

Враховуючи вищевикладене і характерні риси попередніх фінансових криз, можна виділити такі причини кризи 2004 року в Україні:

- слабка диференціація бізнесу банків;
- відсутність чи незначна присутність інших посередників фінансового ринку;
- незначна частка цінних паперів у кредитному портфелі банків;
- відсутність консолідації банків в останні роки при швидкому розширенню філіальної мережі;
- відсутність передумов приватних вкладень на довготривалий період;
- макроекономічні наслідки, зокрема високий рівень інфляції, який стримує стимули довгострокових гривневих вкладень;
- висока питома вага доларових вкладень, що зробило реальні валютні ставки досить високими;
- недостатньо жорсткий контроль за активними операціями комерційних банків.

Таким чином, після десятиріччя економічного застою 2000 рік став першим роком реального економічного зростання з часу отримання Україною державної незалежності. Збільшення обсягів реального ВВП на 6 % дало поштовх до широкомасштабного піднесення української економіки. У 2001 році темпи зростання реального ВВП сягнули 9,1 %. Протягом 2000-2004 років реальне зростання ВВП у середньому за рік перевищувало 8 %, тобто цей показник був значно вищим, ніж в Центральній і Східній Європі (3,8 %) та країнах СНД (8 %). Його максимальне значення (12,4 %) припало на 2004 рік.

Однак економічне відновлення розпочиналося з дуже низької бази. Порівняно з більшістю інших країн із транзитною економікою реальний випуск в Україні протягом 1990-х років скоротився більш як удвічі.

Затримка структурних реформ і несприятливий бізнес та інвестиційний клімат гальмували інвестиції. До того ж економічне зростання через нерівномірність розподілу національного доходу не супроводжувалося зростанням стандартів життя більшості населення.

Якщо поштовхом до економічного зростання, починаючи з 1999 року, було в основному збільшення обсягів експорту, то в подальші роки дедалі вагомішого значення для цього процесу почав набувати і внутрішній попит.

Прискорене зростання світового попиту стимулювало експорт української сталі як за рахунок обсягів, так і завдяки підвищенню світових цін на метали. Разом зі зростанням ВВП у Росії і відповідним зростанням експорту машинобудування та хімії щорічне збільшення

обсягів експорту, починаючи з кінця 2002 року, перевищувало 25 % і спричинило значне позитивне сальдо поточного рахунку та накопичення міжнародних резервів.

Прибутки експортних галузей підживлювали інвестиції та бум у будівництві. Швидке збільшення обсягів кредитів банківської системи у приватний сектор економіки та зростаючі доходи населення стимулювали внутрішній попит.

Іншими потужними чинниками економічного піднесення були різке зростання цінової конкурентоспроможності економіки після глибокої девальвації гривні у другій половині 1998-го та 1999 року і використання значних резервних виробничих потужностей.

Рівень інфляції був помірним, але, починаючи з другої половини 2002 року, виник суттєвий інфляційний тиск та стійкий тренд до зростання як споживчих цін, так і цін виробників. Починаючи з найнижчої точки, що припала на середину 2002 року, коли 12-місячна плінна інфляція мала від'ємні значення, у першій половині 2005 року даний показник перевищив 14 %.

З одного боку, це пояснювалося ціновими шоками у вигляді залпового підвищення цін на низку продуктів харчування внаслідок низького врожаю 2003 року та адміністративним підвищенням цін на житлово-комунальні і транспортні послуги в умовах недостатнього розвитку ринку та структурної перебудови в промисловості і сільському господарстві, з іншого – впливом монетарного фактора у вигляді підвищення темпів зростання пропозиції грошей.

Індекс цін виробників у 2004 році, реагуючи на зростання світових цін на енергоносії та метали, перевищив 24 %. Широка базова інфляція перевищила 9 %, що було відображенням впливу монетарного фактора.

Фіскальна політика до середини 2004 року залишалася доволі стриманою. Дефіцит консолідованого бюджету за методологією МВФ становив у 2003 році 0,7 % від валового внутрішнього продукту. Таке становище відображало і зростаючу заборгованість із повернення податку на додану вартість.

Цінова конкурентоспроможність залишалася достатньо високою, девальвація реального ефективного обмінного курсу, починаючи з 2002 року, відображала меншу інфляцію в Україні порівняно зі зваженою по країнах – торговельних партнерах (головним чином – значною інфляцією в Росії) та посиленням рубля і євро відносно долара США, а отже, і відносно гривні.

Починаючи з 2000 року Україна запровадила режим керованого плаваючого обмінного курсу замість валютного коридору.

У контексті фактичної прив'язки до долара США (починаючи із 2000 року) суттєве зростання грошових агрегатів супроводжувалося однозначними показниками інфляції, що було віддзеркаленням процесу ремонетизації української економіки.

Монетарна політика в цей період характеризувалася масовими і значною мірою нестерилізованими валютними інтервенціями Національного банку України.

Рішення НБУ вдаватися до операцій стерилізації тільки в обмежених обсягах відображало точку зору, згідно з якою високі темпи збільшення грошової маси відповідали зростанню попиту на гроші, з огляду на реальне економічне зростання та посилення важливості грошових розрахунків (після багатьох років переважання бартеру в українській економіці та різних форм не грошових розрахунків).

Наприклад, частка продукції промисловості, включаючи продукцію паливно-енергетичного комплексу, яка реалізувалася за гроші, зросла із 48 % у 1999 році приблизно до 72 % у 2000 році, тоді як частка продукції промисловості, яка реалізувалася за бартерними угодами, зменшилася приблизно з 33 % до близько 17 %. Також у 2000 році значно скоротився обсяг бартерних угод у міжнародній торгівлі. З огляду на уповільнення річної інфляції, починаючи з жовтня 2000 року, НБУ поступово знижував ставку рефінансування – з 27 % за станом на кінець вересня 2000 року до 8 % у 2004 році. Національний банк України продовжував і політику поступового зниження рівня мінімальних резервних вимог.

Незважаючи на постійні заходи з боку Національного банку України щодо вдосконалення пруденційного регулювання та банківського нагляду, кредитна експансія та якість кредитного портфеля банківської системи в цей період викликали стурбованість. Відношення обсягів кредитів банківського сектора до ВВП у 2004 році зросло до 30 % (для порівняння: у 2000 році цей показник становив 12,4 %). Кредити становили понад 2/3 від загальної суми банківських активів, що було чи не найвищим показником серед транзитних економік.

2005 рік істотно відрізнявся від попередніх п'яти років швидкого економічного зростання. Різке погіршення умов торгівлі разом зі значною апреціацією реального ефективного обмінного курсу стали чинниками зменшення позитивного сальдо поточного рахунку (із 10,5 % від ВВП у 2004 році до 3,1 % у 2005 році). Зростання ВВП суттєво загальмувалося – із 12,4 % у 2004 році до 2,6 % у 2005 році.

Монетарна політика, згідно з якою підтримувалася прив'язка гривні до долара США, була недостатньо гнучкою для реагування на зміну макроекономічних умов, хоча НБУ здійснив кілька кроків у на-

прямі більшої гнучкості обмінного курсу. Першим із них було пом'якшення заходів валютного регулювання щодо вимоги обов'язкового обміну експортної виручки та положення, яке зобов'язувало нерезидента попередньо розміщувати на депозитному рахунку повну суму за угодою купівлі державних облігацій.

У серпні Національний банк України скасував заборону, якою від банків вимагалось здійснювати лише односторонні операції (з боку купівлі або продажу) на валютному ринку протягом одного дня, а також дозволив форвардні операції.

Фіскальна політика нового уряду в 2005 році продовжила процес експансіоністського зростання поточних витрат, яке започаткував попередній уряд у 2003-2004 роках, перерозподіляючи загальні витрати від корпоративного сектора з високим рівнем заощаджень на користь сектора домогосподарств із нижчим рівнем заощаджень. Водночас відставання структурних реформ та передбачене бюджетом різке зростання податкового тягаря пригнічувало попит на приватні інвестиції.

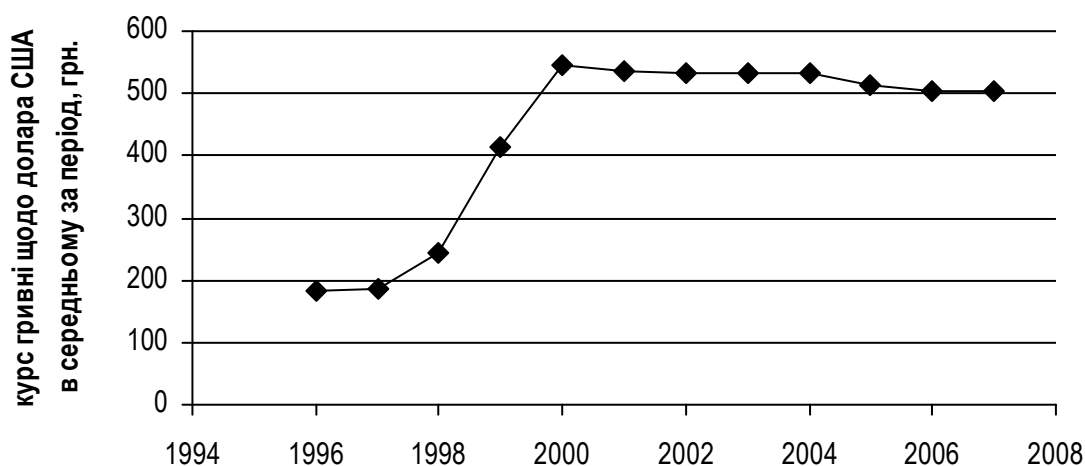
Інфляція зросла до дворозрядних значень. Із 2000 року в умовах монетарного устрою, який базувався на захисті де-факто фіксованого обмінного курсу гривні щодо долара США, інфляція була дуже нестабільною упродовж останніх шести років, особливо в 2005 році. Причини інфляційного тиску упродовж останнього періоду корінилися головним чином у потужному внутрішньому попиті на продукти харчування в умовах значних підвищених соціальних витрат і заробітної плати, а також під впливом тенденції до зростання вартості адміністративних послуг. У другій половині 2005 року інфляція знизилася (до 10 % із 15 % у середині року) внаслідок уповільнення сукупного попиту, що позначилося на утворенні від'ємного розриву відносно потенційного ВВП.

Незважаючи на це, і надалі існують значні інфляційні ризики з огляду на різке зростання цін на імпортований газ та подальше погіршення умов торгівлі.

Відсутність чіткої та зорієнтованої на ринок структурної політики пригнічує і без того складний інвестиційний клімат, що створює тиск на економіку з боку пропозиції. Затягування дискусій щодо обсягу та процедури перегляду прийнятих раніше рішень щодо приватизації в першій половині 2005 року посилило невизначеність щодо прав власності: внутрішні та зовнішні інвестори зайняли вичікувальну позицію. Однак нова урядова команда змогла здійснити успішну приватизацію найбільшого металургійного підприємства – Криворіжсталі (виручка становила 4,8 млрд. дол. США).

Незважаючи на деякі успішні політичні та економічні кроки в напрямі вступу до СОТ, відсутність політичного консенсусу та затримка структурних реформ продовжували перешкоджати прискореній трансформації на шляху до ринкової економіки. Україна, як і багато інших країн із новою економікою, постала перед необхідністю вирішення дилеми: підтримувати існуючий де-факто режим прив'язки до долара США (із незначними коливаннями) чи перейти до режиму, за якого обмінний курс коливатиметься у значно ширших межах.

Упродовж останнього десятиріччя (з короткою перервою у період різкої девальвації гривні в 1998-1999 рр.) українська влада фактично використовувала кілька різновидів режиму фіксованого обмінного курсу. До кризи в Росії Національний банк України застосовував вузький коридор обмінного курсу гривні щодо долара США. Після цієї кризи Національний банк України з 2000 року проголосив режим керованого обмінного курсу, однак із того часу і нині де-факто використовує прив'язку до долара США (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Динаміка курсу гривні щодо долара США в середньому у 1996-2006 рр., грн.

За гнучкішого обмінного курсу Україна зможе проводити більш незалежну монетарну політику, впроваджуючи в економіку своєрідний стабілізатор, який нейтралізуватиме дію внутрішніх і зовнішніх шоків. Водночас в умовах експансійної фіскальної політики та недостатньо стійкої фінансової системи Україні ще зарано переходити до більшої лібералізації потоків капіталу – досягнута макроекономічна стабільність може наразитися на значні ризики.

На наш погляд, слід розглянути фактори, що викликають необхідність введення плаваючого валютного курсу.

По-перше, за суттєвого позитивного сальдо поточного рахунку платіжного балансу України Національний банк України був змушений для підтримання курсу викуповувати значну кількість іноземної валюти. Збільшення чистих міжнародних резервів (NIR) пов'язано із відповідним зростанням монетарної бази та пропозиції грошей в економіці.

По-друге, стерилізація грошової маси у дуже великих обсягах є надто витратною для Національного банку і для економіки в цілому як із точки зору зменшення прибутку НБУ, так і з огляду на зростання процентних ставок та ефекту витіснення. А отже, стерилізаційні заходи не можуть використовуватися упродовж тривалого часу. Тому значне збільшення грошової маси при одночасному гальмуванні темпів реального економічного зростання та зменшенні темпів ремонетизації економіки створює інфляційне зависання, яке разом із м'якою фіскальною політикою вже певною мірою реалізується у прискоренні споживчих цін. Але ще важливіше те, що інфляція є дуже нестабільною та непрогнозованою.

Враховуючи заяви керівників держави про курс на транспарентність економічної політики, зменшення корупції, встановлення однакових правил гри для всіх учасників ринку та у разі підкріплення цих заяв реальними кроками у напрямі структурних реформ, можна також очікувати на певне зростання іноземних інвестицій, зокрема, прямих іноземних інвестицій, що буде додатковим чинником тиску в напрямі зміцнення гривні. Ще одним джерелом припливу капіталу є купівля нерезидентами державних цінних паперів за внутрішніми запозиченнями уряду та зростання зовнішнього боргу резидентів.

Але вагомий аргумент на користь більшої гнучкості обмінного курсу гривні – це те, що українська економіка є дуже відкритою (відношення експорту до ВВП у 2004 році становило 60,6 %, а середнє відношення експорту до ВВП за останні чотири роки перевищувало 55 %; відповідно середнє відношення товарообігу до ВВП становило близько 110 %). Тому економіка України залишається доволі вразливою як до зовнішніх, так і до внутрішніх шоків. З огляду на це за більш незалежної монетарної політики із гнучкішим обмінним курсом економіка може краще пристосуватися до таких шоків. Враховуючи загальну думку щодо недооцінки реального обмінного курсу гривні, мова має йти не про обов'язкове (а тим більше планове) зміцнення номінального обмінного курсу або навпаки – не про цілеспрямовану девальвацію з метою “підтримки експортних галузей”, а про більшу гнучкість залежно від ситуації на валютному ринку, стану платіжного балансу тощо. Тобто обмінний курс буде визначатися більшою мірою

ринковими методами та відповідати тим фундаментальним чинникам, які складатимуться в економіці. Це спонукатиме всіх суб'єктів економічної діяльності перебирати на себе частину валютних ризиків і змусить валютних спекулянтів не розхитувати ринок, а рухати його в потрібному напрямі.

Слід зазначити, що в Україні режим керованого плавання офіційно функціонував із часу валютної кризи 1998 року, політики здебільшого ставляться до запровадження більшої гнучкості обмінного курсу з упевненістю, висуваючи низку відповідних аргументів та застережень. Така поведінка навіть отримала загальну назву – “острах плавання”.

Найтипівіші аргументи не на користь введення режиму більшої гнучкості обмінного курсу такі:

- втрата цінової конкурентоспроможності як українських експортерів, так і виробників, що працюють на внутрішній ринок, через дешевший імпорт в умовах значного зміцнення гривні;
- наявність значних валютних дисбалансів банківської системи та бізнесу;
- втрата курсового орієнтира для всіх макроекономічних агентів;
- впровадження фіксованого обмінного курсу потребує стриманої фіскальної політики. Тому в разі зростання внутрішніх запозичень зросте й приплив спекулятивного капіталу і відповідно збільшиться ризик валютної кризи.

Як свідчить міжнародний досвід, переходити до більшої гнучкості валютного курсу краще за сприятливих макроекономічних умов – економічного зростання, фінансової стабільності, позитивного сальдо поточного рахунку [59].

Слід розглянути сьогоднішній стан банківської системи України та чинники, що можуть спричинити виникнення банківської кризи.

Міжнародна рейтингове агентство Fitch Ratings опублікувало звіт, який надає оцінку ризикам банківських систем 81 країни світу: Україна опинилася серед 16 країн з найуразливішою банківською системою [49]. На думку Fitch Ratings, вже в найближчому майбутньому Україна може опинитися в п'ятірці країн з самою уразливою банківською системою.

Вірогідність збільшення ненадійності банків відображає індикатор MPI (так званий макропруденційний індекс). У звіті наведені можливі напрямки зміни MPI в різних країнах через шість місяців, у тому числі і в Україні. Так, передбачається, що наша країна буде переведена з категорії MPI2 в нижчу категорію MPI3 (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Матриця системних ризиків банківської системи, за даними Fitch Ratings

Індикатор	MPI2*	MPI3
BSI D [*]	Болгарія, Угорщина, Індія, Казахстан, Коста-Ріка, Литва, Румунія, Словаччина, Туреччина, Україна, Хорватія	Росія
BSI E	Домініканська Республіка, Іран, В'єтнам	Азербайджан

* Індикатор банківської системи (BSI) використовується для оцінки якості або стійкості внутрішнього стану банківського сектора. Шкала оцінки BSI має рівні від А (дуже висока якість) до Е (найнижча якість).

** Макропруденційний індикатор (MPI) дає оцінку за шкалою, що має рівні від 1 (низький) до 3 (високий). Цей індикатор вказує на те, якою мірою тенденції зростання обсягів кредитування, цін на активи і реальний обмінний курс валют впливають на уразливість банківської системи.

Причиною такого невтішного прогнозу слугував негативний розвиток показників банківської системи України з початку 2006 року. З цього приводу доцільно виділити основні тенденції, що спричиняють виникнення кризи в банківській системі.

По-перше, це значні темпи споживчого кредитування. Стурбованість аналітиків Fitch Ratings викликають дуже високі темпи зростання споживчого кредитування в нашій країні. За методикою Fitch Ratings, країна, яка відповідає категорії MPI2, повинна мати реальні темпи зростання кредитування – не більше 15 % (в Україні 30-40 %). За 2006 рік обсяг ринку кредитування фізичних осіб збільшився у 2,3 раза у порівнянні з 2005 роком. Питома вага кредитів, наданих фізичним особам, у структурі кредитного портфеля банків України склала 31,66 %. Темпи зростання обсягів кредитування є стрімкими, свідченням цьому є приріст кредитного портфеля за 2006 рік (табл. 2.2).

При цьому вітчизняній банківській системі притаманні ризики, пов'язані з кредитуванням, а саме: розриви в термінах і сумах між пасивами і активами (криза ліквідності); відставання рівня доходів населення, його неплатоспроможність; погіршення якості кредитних портфелів; індикатор відношення суми кредитів, виданих фізичним особам, до валового внутрішнього продукту. За даними НБУ, на кінець 2006 року загальна сума кредитів, виданих банками фізичним особам, перевищила 50,9 млрд. грн. (на початку року цей показник знаходився на рівні 33 млрд. грн.), що складає близько 40 % від суми кредитів, виданих юридичним особам, і більше 17 % поточного показника ВВП.

Таблиця 2.2

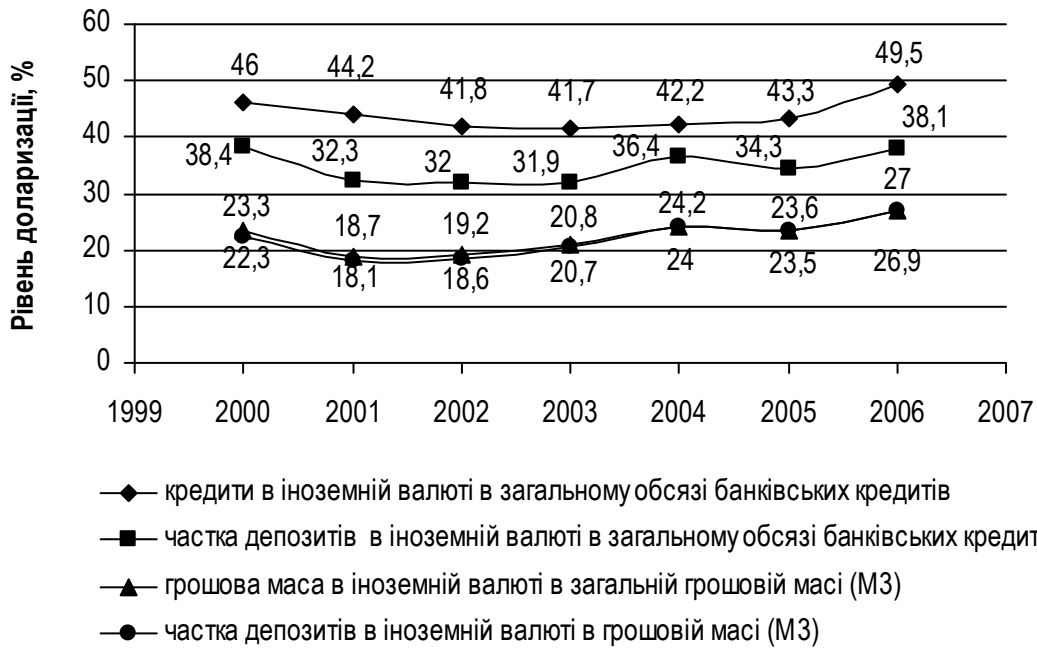
Банки-лідери на ринку кредитування населення (станом на 01.01.2007)

Назва банку	Кредитний портфель на 01.01.2007, млрд. грн.	Приріст за 2006 р., %
ПриватБанк	28,76	78,7
Райффайзен Банк Аваль	21,74	70,7
УкрСиббанк	18,21	198,7
Укрексімбанк	13,99	89,6
Промінвестбанк	14,46	21,7
Укрсоцбанк	12,69	75,0
Ощадбанк	4,56	129,3
Банк "Надра"	7,24	70,7
Форум	5,09	113,8
Банк "Фінанси і кредит"	4,15	30,1
Кредитпромбанк	3,49	85,6
Укрпромбанк	4,84	30,4
Брокбізнес банк	3,67	31,1
ПУМБ	3,04	60,8

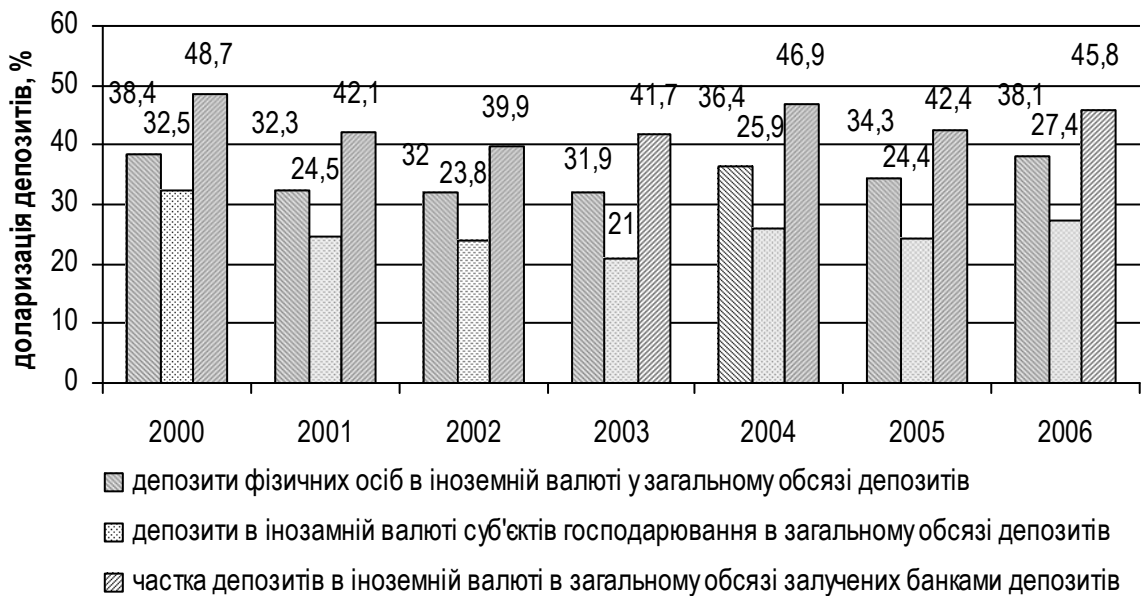
По-друге, доларизація економіки. Головним показником інтервенції іноземної валюти в країні вважається рівень доларизації – співвідношення депозитів в іноземній валюті до грошової маси. Цей показник до кінця серпня склав 26,97 % проти 23,6 % на початок 2006 року, з кінця 2004 року зріс на 4,6 % (для порівняння: в Польщі рівень доларизації нині складає всього 12,3 % (рис. 2.2).

До такого стану призвело перш за все накопичення валютних депозитів при фактично незмінному рівні депозитів в гривні. Темпи зростання зобов'язань банків в іноземній валюті були найбільшими за останні декілька років і склали 53,8 % – 70,2 млрд. грн. на кінець 2006 року (рис. 2.3).

При цьому прагнення населення і підприємств до накопичення валютних депозитів небагато в чому відрізняється. З одного боку, імпортери накопичували валютні кошти, необхідні для здійснення імпорту в умовах істотного його зростання, і це є цілком природним зрозумілим операційним чинником. З іншого боку, політична нестабільність змусила решту підприємств сумніватися в стабільності гривні і зробити вибір на користь заощаджень у вільно конвертованій валюті. Такої ж моделі економічної поведінки дотримується і населення.

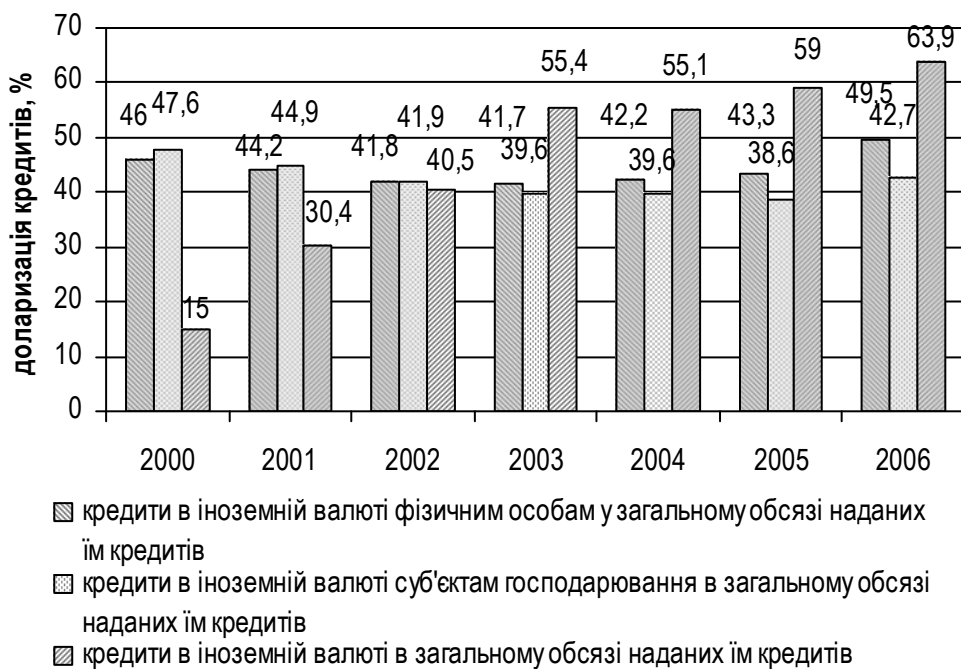

Рис. 2.2. Динаміка показників доларизації економіки України в 2000-2006 рр.

Рис. 2.3. Динаміка доларизації депозитів у банках у 2000-2006 рр.

Необхідно відзначити і значну кредитну активність в іноземній валюті – її обсяг зріс на 95,8 % і є рекордним показником за останні роки. Основним чинником такого істотного зростання, окрім зростання імпорту, є велика привабливість кредитів, враховуючи їх вартість. Населення і підприємства вважають, що платити ставку в 11,2 % річних за валютним кредитом значно вигідніше, ніж 15,2 % річних за кредитом в гривні (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Динаміка доларизації банківських кредитів у 2000-2006 рр.

У доларизованій економіці іноземна валюта бере участь у грошовому обігу і тим самим впливає на формування попиту на гроші. Причому попит на іноземну валюту мають як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, так і населення та суб'єкти господарювання, діяльність яких не пов'язана із зовнішніми зв'язками. Наслідком цього є підвищена чутливість суб'єктів економіки до динаміки валютного курсу та висока залежність внутрішнього грошового обігу від шоків зовнішнього ринку.

Із високим рівнем доларизації економіки пов'язані великі валютні ризики девальвації чи ревальвації. Через волатильність курсу напрям руху капіталу, номінованого в іноземній валюті, може змінитися, що загрожуватиме стійкості фінансової системи. Аби уникнути подібної ситуації, необхідно підтримувати стабільність курсу за допомогою інструментів грошово-кредитної політики. Наслідком такої політики в Україні стала деформація каналів грошової пропозиції. Про це свідчить те, що основним каналом безготівкової емісії гривні є купівля іноземної валюти для формування золотовалютного резерву. Для цих цілей, наприклад, у 2005 році спрямовано 81,7 % введених в обіг Національним банком України платіжних засобів [20].

Негативний вплив доларизації полягає також у стимулюванні інфляційних процесів в Україні через розширення грошової пропозиції і тим самим пом'якшення монетарної політики. Крім того, результатом доларизації економіки є недоодрержання сеньйоражу, тобто емісійного

доходу, важливого фінансового ресурсу кожної країни. Недоодержання емісійного доходу прямо пропорційне рівню заміщення гривні іноземною валютою.

Таким чином, за умов, що склалися в Україні, назріла потреба в проведенні більш активної політики, спрямованої на подолання несприятливих тенденцій у грошово-кредитній системі країни. В її основі, на нашу думку, має бути комплекс заходів, спрямованих на нівелювання впливу чинників, що породжують доларизацію економіки України.

По-третє, невідповідність обсягу довгострокових кредитів і довгострокових депозитів, постійне збільшення розриву між ними з урахуванням валютних дисбалансів. За даними НБУ, обсяг кредитів, виданих українськими банками на 01.01.2007, склав 245,52 млрд. грн. При цьому на депозитах і поточних рахунках банків знаходиться 184,2 млрд. грн., що на 42,62 млрд. грн. менше виданих коштів. Найбільший розрив намітився між довгостроковими залученими і розміщеними коштами. Так, обсяг наданих довгострокових кредитів збільшився на 81,7 %, а довгострокових депозитів на 57,4 %, що в абсолютному відношенні складає розрив у 74,6 млрд. грн.

Необхідно відзначити, що, кредитуючи населення такими швидкими темпами, банки спонукають до виникнення інфляційних процесів: швидке зростання кредитування фізичних осіб збільшує внутрішнє споживання і сприяє зростанню цін на різних ринках (доказом виступає зростання цін на нерухомість при лібералізації ринку іпотечного кредитування). Розрив між довгостроковими кредитами в іноземній валюті і довгостроковими депозитами в іноземній валюті зріс більш ніж в 4 рази у порівнянні з кінцем 2004 року.

Таким чином, зростаючий кредитний портфель банків у валюті стає все менш забезпечений валютними депозитами, все більше коштів потрібно буде залучати безпосередньо за кордоном, що пов'язано з інвестиційною привабливістю України.

В Україні вже відносно давно проголошено стратегічний напрям на євроінтеграцію. Основними етапами на цьому шляху мають бути: визнання України країною з ринковою економікою, вступ до СОТ, асоційоване членство в ЄС.

Дедалі глибша інтеграція української економіки у світову зумовлює більшу чутливість країни до зовнішніх шоків. Це спонукає як до проведення автономної монетарної політики, так і до використання таких ринкових інструментів, як ключова процентна ставка Національного банку України. Обмеженість у використанні процентної ставки як інструмента монетарної політики може, по-перше, призвести до надлишкової ліквідності в банківській системі, а по-друге, – ускладнює монетарне управління.

У цьому контексті частина топ-менеджменту України дедалі частіше визнає необхідність запровадження гнучкішої політики обмінного курсу, проте при цьому або асоціює гнучкість лише із цілеспрямованим зміцненням (чи девальвацією) номінального курсу гривні щодо долара, або визнає таку можливість у віддаленій перспективі.

Зауважимо, що гнучкість обмінного курсу не обов'язково передбачає вільне плавання. Спочатку Україна може дозволити коливатися гривні в ширшому коридорі або прив'язати її до кошика валют (скажімо, долара та євро), а не лише до долара. Досвід переходу від фіксованого до плаваючого режиму обмінного курсу низки країн із перехідною економікою та нових ринкових економік, а також підтримання балансу між гнучкістю та стабільністю будуть корисними для України в цьому сенсі. Зростання експорту – один із ключових факторів економічного піднесення України. Тому можливе зміцнення гривні викликає стурбованість щодо обмеження експорту і зниження конкурентоспроможності української економіки.

2.2. Аналіз основних індикаторів розвитку банків на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності їх діяльності

Фінансова стійкість комерційного банку забезпечується достатньо прибутковою його діяльністю з обмеженнями відносно ліквідності й безпеки (надійності). Саме тому стійкість комерційного банку, на наш погляд, знаходиться під впливом всіх аспектів його діяльності і має складну структуру з кількома основними елементами. Суперечність між ліквідністю, надійністю та прибутковістю можна вважати центральною проблемою, успішне розв'язання якої забезпечить фінансову стійкість банку.

Відтак можна вважати, що основним індикатором розвитку банку є його фінансова стійкість, тобто здатність виконувати свої функції з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком, витримуючи зовнішній вплив.

Фінансова стійкість та її зміст у діяльності кредитної установи розкривається через основні показники, передусім, через обсяг і структуру власних коштів, рівень дохідності і прибутковості, норму прибутку на власний капітал, дотримання встановлених показників ліквідності; мультиплікативну ефективність власного капіталу; обсяг створеної доданої вартості [90].

Вихідними домінантами при формуванні підходів до визначення поняття внутрішньої фінансової стійкості комерційного банку є стійкість капіталу та ресурсна стійкість.

Ступінь покриття активів за рахунок акціонерного капіталу характеризується мультиплікатором акціонерного капіталу. Чим більшим є значення цього мультиплікатора, тим більшим є потенційний ризик втрат банку і зниження його фінансової стійкості.

Структура банківських ресурсів істотно впливає на таку характеристику фінансової стійкості комерційного банку, як достатність його капіталу. Достатність капіталу відображає здатність банку захистити кредиторів та вкладників від непередбачених збитків, яких вони можуть зазнати в результаті невдалої діяльності банку.

При формуванні обсягу залучених і запозичених коштів банк повинен раціонально підходити до різноманітних їх джерел, оптимізувати їх, бо вони мають різний вплив на його фінансову стійкість. Їх переважна більшість є платними для банку.

Для оптимального фінансового управління банківськими ресурсами необхідний контроль не лише за використанням платних пасивів, а й за використанням залучених і запозичених ресурсів у цілому.

Для забезпечення фінансової стійкості, крім регулювання співвідношення власних і залучених коштів, необхідне й регулювання співвідношення середньо- й довгострокових зобов'язань банку (співвідношення депозитів до запитання й термінових) для підтримання стійкості депозитів.

Для оцінки рівня рентабельності банківської діяльності застосовуються показники рентабельності активів, капіталу, доходів, чистий процентний серед, чиста процентна маржа тощо. Ключовими показниками, які у світовій практиці отримали назву ROE і ROA, є співвідношення чистого прибутку банку до середньої суми його акціонерного капіталу та співвідношення чистого прибутку банку до середньої суми його активів відповідно.

Таким чином, з точки зору впливу на фінансову стійкість банку визначальними внутрішніми факторами є концепція розвитку банку, його внутрішня політика, яка обумовлює розподіл активів і формування пасивів таким чином, щоб забезпечити:

- 1) надійність, що виражається в достатньому розмірі капіталу та обґрунтованому розподілі активів за функціональними групами на умовах повернення;
- 2) ліквідність, що проявляється в управлінні портфелем активів за умовами терміновості;
- 3) рентабельність, що виражається в максимізації дохідності активних операцій та одночасній мінімізації витрат на залучення коштів.

Слід зазначити, що для оцінки фінансової стійкості банку сьогодні використовуються декілька методологічних підходів. Найбільш простим є коефіцієнтний аналіз, що ґрунтується на розрахунку широкого переліку фінансових показників (ліквідності, достатності капіталу, прибутковості, рівні ризиків). Даний метод дозволяє детально і всебічно дослідити діяльність банку і виявити специфічні риси його функціонування, але не дозволяє визначити узагальнюючу оцінку фінансової стійкості. Інтегральні методи дозволяють визначити фінансову стійкість як одну кількісну характеристику та надають можливість порівняльного аналізу за великою сукупністю банків. При застосуванні інтегральних методів фінансова стійкість розраховується як агрегована сукупність базових показників.

Оцінка фінансової стійкості може здійснюватися за допомогою математично-статистичних методів, зокрема, факторного аналізу, дискримінантного аналізу, нелінійного оцінювання [60].

Звертаючи увагу на те, що критерії стійкості діяльності в економіці застосовуються для характеристики складних динамічних систем, то діяльність банку, яка підвладна впливу великого числа випадкових і невідповідних факторів, слід оцінювати саме із застосуванням критерію стійкості.

На нашу думку, при оцінці фінансової стійкості із застосуванням будь-якого з наведених вище методів, доцільно враховувати не статичний стан банку, а його динамічну характеристику.

Отже, для оцінки фінансової стійкості доцільно використовувати не тільки показники, що характеризують фінансовий стан, а й досліджувати стабільність діяльності банку. Виходячи із значень базових показників та критерію їх динамічної стабільності, банки можна поділити на чотири групи:

- значно стабільний фінансовий стан – базові показники знаходяться в межах рекомендованих значень, значення цих показників є стабільними;
- достатній фінансовий стан, що підвладний коливанням – базові показники знаходяться в межах рекомендованих значень, але значення цих показників є нестабільними;
- стабільно низький фінансовий стан – базові показники виходять за межі рекомендованих значень, значення цих показників є стабільними;
- нестабільно низький фінансовий стан – базові показники виходять за межі рекомендованих значень, значення цих показників є нестабільними.

При цьому фінансово стійкими є лише банки, що відповідають характеристикам першої групи, банки наступних трьох груп є фінансово нестійкими.

Для оцінки стабільності динамічних рядів базових показників фінансової стійкості доцільно застосовувати варіацію. Чим менша варіація, тим більш стабільною є сукупність. Для характеристики варіації скористаємось коефіцієнтом варіації, за допомогою якого можна оцінити однорідність сукупності. Однорідною прийнято вважати сукупність, для якої коефіцієнт варіації становить менше 33 %.

На підставі розглянутих критеріїв було проведено аналіз фінансової стійкості за вибіркою дванадцяти найбільших банків України, активи яких за результатами 2003-2005 років складають більше 55 % активів банківської системи.

Для аналізу було обрано три базових показники, що характеризують основні напрямки оцінки фінансової стійкості: мультиплікатор статутного капіталу, показник загальної ліквідності, рентабельність активів.

Капітал банків за останні три роки зростає значними темпами. По групі банків, що розглядаються за період з 2003 р. по перший квартал 2006 року, він зріс більш ніж в три рази – з 3,8 млрд. грн. до 12,7 млрд. грн. Провівши аналіз показників достатності капіталу та їх стабільності в розрізі банків, можна зробити інші висновки.

Наведені в таблиці 2,3 дані свідчать, що 9 з 12 банків мають стабільний мультиплікатор статутного капіталу, і в трьох банків значення мультиплікатора виходить за межі рекомендованого (від 8 до 25). Високі значення мультиплікатора статутного капіталу мають Укрсоцбанк і Промінвестбанк, дещо вище за рекомендоване значення показника має банк “Надра”. В УкрСиббанку, хоча мультиплікатор останнім часом знаходиться в межах норми, його значення не є стабільним внаслідок нерівномірного нарощення активів і статутного капіталу. Нестабільне значення мультиплікатора Укрсоцбанку пояснюється тим, що при постійному збільшенні активів статутний капітал залишається незмінним (табл. 2.3).

Отже, враховуючи значення та стабільність показника, до фінансово стійких банків за критерієм достатності статутного капіталу можна віднести ПриватБанк, Райффайзенбанк Аваль, Укрексімбанк, Ощадбанк, ОТП банк, Брокбізнес, Фінанси та кредит, Укрпромбанк.

За критерієм рентабельності жоден з банків, що потрапив до вибірки, не може бути віднесений до фінансово стійких внаслідок значного коливання значень показника рентабельності активів (табл. 2.4).

Слід зазначити, що за критерієм ліквідності всі банки, що увійшли до вибірки, є фінансово стійкими внаслідок відповідності показників ліквідності рекомендованим значенням та стабільності значень показників (табл. 2.5).

Таблиця 2.3

Аналіз значення мультиплікатора статутного капіталу

Період	Приват-Банк	Райффай-зен Банк Аваль	Пром-інвест-банк	УкрСиб-банк	Укрсоц-банк	Укрексім-банк	Ощад-банк	ОТП банк	Надра	Фінанси та кредит	Брок-бізнес-банк	Укрпром-банк	Усього по групі
01.01.2007	16,2	13,2	87,9	12,8	47,4	20,3	16,1	21,5	26,4	14,1	10,0	7,8	17,3
01.10.2006	18,7	16,8	84,0	14,3	38,6	17,6	12,9	19,2	36,6	12,4	10,9	8,9	18,5
01.07.2006	17,0	14,0	77,9	19,5	38,2	14,1	13,6	16,7	32,9	12,8	14,5	7,9	17,9
01.04.2006	22,0	12,4	71,2	15,8	164,9	15,5	13,6	14,2	27,5	11,6	13,3	7,1	18,0
01.01.2006	19,5	12,8	72,9	14,2	153,8	13,9	13,5	13,6	24,7	10,6	13,6	7,0	17,1
01.10.2005	17,7	17,3	69,1	11,8	135,4	17,5	25,7	17,4	57,9	9,6	11,0	6,4	18,9
01.07.2005	15,9	15,0	65,4	12,0	136,2	18,6	22,6	15,0	54,4	24,2	12,9	5,6	18,9
01.04.2005	14,7	13,1	59,6	10,3	127,9	17,5	17,8	14,4	50,2	20,9	11,8	5,1	17,1
01.01.2005	16,0	11,9	53,0	9,5	101,0	14,4	16,8	14,2	48,0	16,8	11,1	4,0	15,8
01.10.2004	22,4	13,2	62,3	9,6	89,7	15,6	21,3	11,0	56,6	17,5	16,0	8,9	19,1
01.07.2004	20,3	13,1	48,6	8,6	80,4	15,7	31,6	10,4	52,6	15,9	24,5	6,9	18,3
01.04.2004	15,6	13,5	40,8	20,3	74,6	16,4	31,1	19,1	58,4	13,2	23,0	11,6	20,5
01.01.2004	14,1	12,4	38,1	27,1	73,7	14,8	28,0	20,0	52,6	13,6	22,3	9,2	19,4
01.10.2003	24,8	17,3	34,9	24,6	68,1	18,2	27,5	12,6	43,1	9,6	22,8	11,1	23,4
01.07.2003	22,5	15,7	34,5	24,6	61,4	23,0	27,0	10,4	38,5	9,0	20,8	9,7	22,3
01.04.2003	18,3	13,1	29,4	28,1	47,2	19,4	23,9	9,5	31,6	27,2	17,7	6,8	19,8
01.01.2003	20,0	13,7	31,5	29,4	51,3	21,6	24,9	9,9	32,7	27,9	18,7	7,0	21,1
Коефіцієнт варіації	17,8	13,2	36,4	44,6	50,8	16,5	31,9	27,8	30,0	41,0	32,8	28,1	11,0
Однорідність сукупності	однорідна	однорідна	неоднорідна	неоднорідна	неоднорідна	однорідна	однорідна	однорідна	однорідна	неоднорідна	однорідна	однорідна	однорідна

Отже, проведений аналіз свідчить, що жоден з банків не може вважатися абсолютно фінансово стійким, оскільки принаймні по одному критерію не підпадає під характеристику фінансово стійкого банку із значно стабільним фінансовим станом.

Для узагальнення результатів аналізу за наведеними критеріями розрахуємо інтегральний коефіцієнт як суму значень віднормованих коефіцієнтів, користуючись при цьому адитивним принципом побудови загальної формули (формула 2.1). Для нормування показника рентабельності активів візьмемо найбільше значення цього показника по групі банків.

$$IK_{\phi c} = \sum_{i=1}^n K_i / H_i, \quad (2.1)$$

де $IK_{\phi c}$ – інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості;
 K_i, H_i – відповідно поточне та нормативне значення і-того показника.

Оскільки після нормування кожен з доданків у формулі має бути більше одиниці, то при трьох доданках оптимальним значенням коефіцієнта буде значення не менше 3.

На підставі розглянутих критеріїв було проведено аналіз показників фінансової стійкості за вибіркою дванадцяти найбільших банків України, активи яких за результатами 2003-2005 років складають більше 55 % активів банківської системи. Результати проведених розрахунків наведені в таблиці 2.6.

Для оцінки стабільності динамічних рядів інтегральних коефіцієнтів фінансової стійкості доцільно застосовувати варіацію. Чим менша варіація, тим більш стабільною є сукупність. Для характеристики варіації скористаємось коефіцієнтом варіації, за допомогою якого можна оцінити однорідність сукупності. Однорідною прийнято вважати сукупність, для якої коефіцієнт варіації становить менше 33 %. Всі банки, що потрапили до вибірки, мають коефіцієнт варіації менше 33 %, але значення цього коефіцієнта суттєво різняться, що наочно зображено на графіку (рис. 2.5).

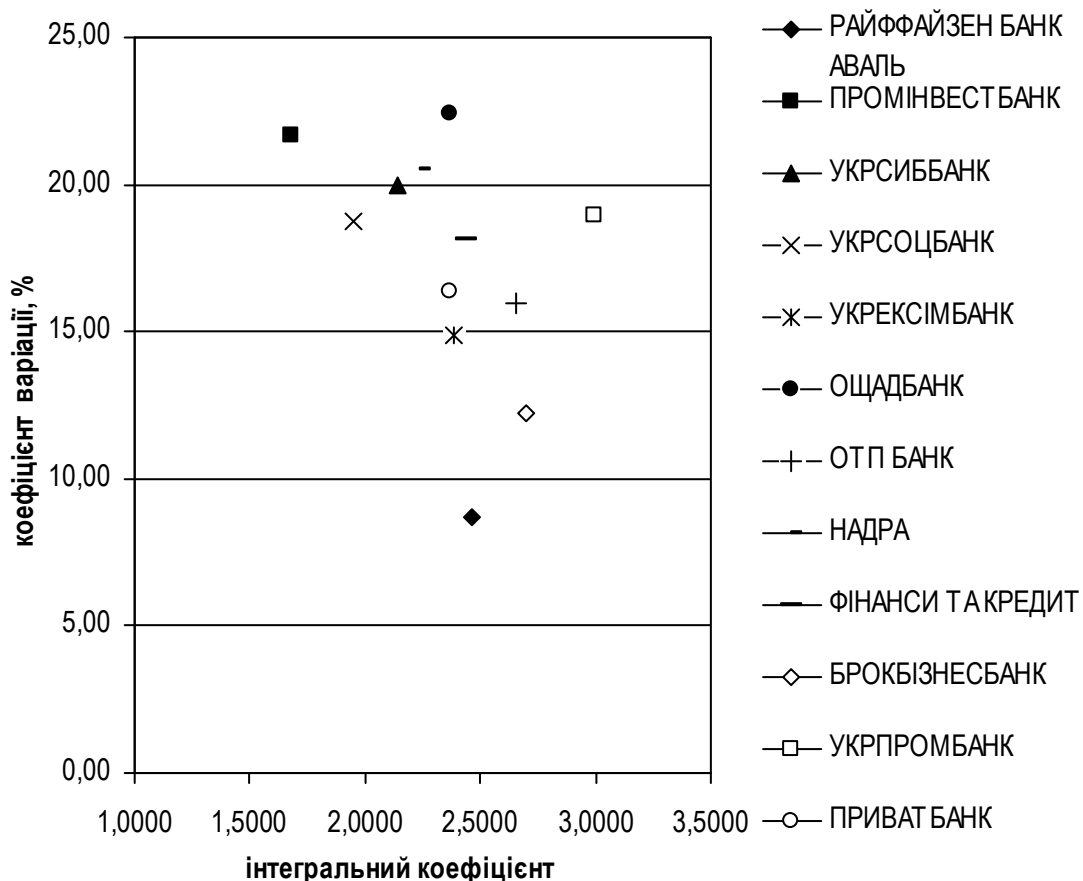
Отже, фінансово стійкими слід вважати лише банки, що відповідають характеристикам надійного та ефективно працюючого банку, причому базові показники, що характеризують стан банку, є стабільними.

Для оцінки стабільності динамічних рядів базових показників фінансової стійкості доцільно застосовувати варіацію. Чим менша варіація, тим більш стабільною є сукупність.

Таблиця 2.6

Аналіз змін інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банків за період з 01.01.2003 по 01.04.2006

Період	Приват-Банк	Райффайзен Банк Аваль	Промінвест-банк	УкрСиб-банк	Укрсоц-банк	Укрексім-банк	Ощад-банк	ОТП банк	Надра	Фінанси та кредит	Брок-бізнес-банк	Укрпром-банк	Усього по групі
01.01.2007	2,37	2,46	1,68	2,14	1,95	2,39	2,37	2,65	2,23	2,44	2,70	3,00	2,37
01.10.2006	2,11	2,36	1,71	2,03	2,12	2,50	2,61	2,72	2,26	2,53	2,48	2,78	2,35
01.07.2006	2,00	2,42	1,67	1,78	2,06	2,51	2,42	2,82	2,24	2,31	2,18	2,92	2,28
01.04.2006	1,76	2,26	1,46	1,91	1,51	2,27	2,23	2,77	2,54	2,45	2,11	3,02	2,19
01.01.2006	2,73	2,08	1,97	2,18	1,69	2,78	2,07	2,53	1,80	2,42	2,21	3,17	2,30
01.10.2005	2,79	1,81	1,96	2,30	1,63	2,63	1,66	2,15	1,48	2,49	2,31	3,30	2,21
01.07.2005	2,87	1,93	1,79	2,14	1,73	2,53	1,60	1,99	1,46	1,67	2,09	3,64	2,12
01.04.2005	2,94	2,04	1,45	2,40	1,32	2,11	1,75	2,03	1,44	1,71	2,20	3,74	2,10
01.01.2005	2,52	2,23	2,03	2,83	1,98	2,97	1,80	2,24	1,73	1,98	2,50	4,64	2,45
01.10.2004	2,62	2,06	1,56	2,56	1,83	2,66	1,63	2,42	1,68	1,95	2,05	2,72	2,14
01.07.2004	2,68	2,09	1,72	2,78	1,59	2,71	1,43	2,59	1,82	1,99	1,85	3,23	2,21
01.04.2004	2,22	2,13	2,00	2,00	1,60	2,85	1,44	2,39	1,48	2,24	2,48	2,64	2,12
01.01.2004	2,24	2,12	2,47	1,76	1,80	2,29	1,50	1,73	1,44	2,12	1,86	2,55	1,99
01.10.2003	1,89	2,05	2,49	1,95	2,10	2,23	1,50	2,32	1,64	2,77	1,99	2,35	2,11
01.07.2003	2,03	1,94	2,57	1,95	1,88	1,89	1,56	2,53	1,81	3,00	1,84	2,56	2,13
01.04.2003	2,17	2,06	2,51	1,87	2,41	1,87	1,58	3,05	2,14	1,82	2,06	3,29	2,24
01.01.2003	2,21	2,08	2,58	1,91	2,49	1,93	1,61	3,07	2,19	1,85	2,09	3,29	2,28
Коефіцієнт варіації, %	16,38	8,71	21,70	16,19	17,83	14,87	22,43	15,98	20,49	18,15	12,22	18,94	5,88

Рис. 2.5. Розподіл банків на площині. Фінансова стійкість банку – стабільність показників фінансової стійкості на 01.01.2007

Таким чином, оскільки фінансова стійкість є динамічною інтегральною характеристикою банку, то відповідно найбільш прийнятним для проведення аналізу та управління фінансовою стійкістю слід вважати динамічний підхід. Суть застосування такого підходу полягає в тому, що для оцінки фінансової стійкості доцільно використовувати не тільки показники, що характеризують її складові, а й досліджувати критерій стабільності діяльності банку.

Проведений за вибіркою банків аналіз лише показує сутність методу оцінки фінансової стійкості із врахуванням динамічних змін показників, що використовуються в оцінці. Розрахунки свідчать, що банки, які мають базові показники в межах норми, не завжди однозначно можуть бути віднесені до фінансово стійких внаслідок нестабільної діяльності. Отже, розглянутий підхід дозволяє розглядати фінансову стійкість банку як основу його розвитку, що базується на стабільності, здатності протистояти внутрішньому та зовнішньому впливу.

Підсумовуючи зазначене вище, слід сказати, що запропонований підхід дозволяє вирішити лише частину проблем аналізу фінансової

стійкості. Наступною задачею є побудова методики аналізу фінансової стійкості, що дозволяла б узагальнити оцінки за всіма критеріями й отримати таке значення інтегрального показника фінансової стійкості банку, яке дало б можливість не лише визначити абсолютне значення фінансової стійкості банку, а й провести порівняння банків.

2.3. Використання монетарних інструментів в антикризовому управлінні банківською системою

При формуванні концепції антикризового управління банківською системою доцільно враховувати вплив монетарних інструментів, які застосовує Національний банк України для стабілізації грошового та кредитного ринку, що в свою чергу позначається на фінансовій стійкості банківської системи. Сукупність монетарних інструментів, які використовує Національний банк України, обирається, виходячи із цілей грошово-кредитної політики та розроблених основних засад грошово-кредитної політики.

Цілі грошово-кредитної політики визначаються залежно від рівня розвитку економічних взаємовідносин у державі та поділяються на три групи: стратегічні, проміжні, тактичні.

Вибір методів та інструментів грошово-кредитної політики повинен бути прерогативою центрального банку, тобто відмінність стратегічних та проміжних цілей від тактичних цілей грошово-кредитної політики полягає в тому, що тактичні цілі – це компетенція виключно центрального банку держави.

Як свідчить практична діяльність, проведення грошово-кредитної політики в Україні підпорядковується кільком цілям (рівень обмінного курсу національної валюти щодо іноземних валют, рівень інфляції, темпи зростання окремих монетарних агрегатів). Отже, можна стверджувати, що в Україні діє різноплановий монетарний устрій.

Оскільки грошово-кредитна політика є основною складовою системи загальнодержавної економічної політики, її роль у розвитку економічних процесів дуже важлива. Грошово-кредитна політика базується на прогнозній економічній та фіскальній політиці. На підставі прогнозних макроекономічних показників, Закону України “Про Державний бюджет України” на відповідний період Національний банк України розробляє основні засади грошово-кредитної політики на відповідний рік.

Грошово-кредитна політика може проводитися за допомогою адміністративних, ринкових та змішаних методів регулювання.

Адміністративні методи управління грошово-кредитним ринком застосовувалися в соціалістичній економіці, для якої характерним було те, що органи державного управління безпосередньо втручалися в економічні процеси (йдеться про планування, встановлення цін, співвідношення національної та іноземних валют, капітальні вкладення тощо).

Ринкові методи грошово-кредитної політики – це регулювання грошово-кредитного ринку шляхом застосування ринкових механізмів без втручання державних органів управління.

Змішані методи проведення грошово-кредитної політики використовуються в країнах, які стали на шлях економічних перетворень (постсоціалістичні країни). Протягом відповідного періоду в цих країнах у зв'язку з недостатнім розвитком фінансових ринків паралельно функціонують адміністративні методи і започатковуються ринкові.

Можна стверджувати, що управління грошово-кредитним ринком в Україні здійснюється змішаним методом (застосовуються ринкові інструменти й адміністративні важелі) (додаток Ж).

Під час реалізації грошово-кредитної політики як на початку її формування, так і нині виникають проблеми, пов'язані з різним тлумаченням цілей монетарної політики (монетарного устрою), що не дає змоги визначити чітку стратегію її проведення.

Розробка ефективної грошово-кредитної політики та дослідження її впливу на рівень економічного зростання в державі має важливе значення для будь-якого суспільства. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах пошуку шляхів стабілізації економічного розвитку в країнах, де економіка знаходиться на стадії трансформаційного періоду. Грошово-кредитна політика має розглядатися як джерело економічних зрушень, підвищення реальної заробітної плати і відповідно рівня життя населення; виступає засобом стримування інфляційних процесів, що відповідає стратегічним цілям грошово-кредитної політики.

Світовий досвід свідчить, що підбір ефективних інструментів грошово-кредитної політики впливає на підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та сприяє економічному зростанню країни в цілому. Тому питання визначення фінансових чинників у розрізі компонентів грошово-кредитної політики, що впливають на економічне зростання в державі, є актуальним для дослідження.

Слід зазначити, що під чинником економічного зростання в економічній літературі розуміють ті явища і процеси, які визначають розміри збільшення реального обсягу виробництва, шляхи підвищення ефективності і якості економічного зростання.

У науковій літературі існують різні класифікації чинників економічного зростання за тими чи іншими критеріями [29].

Залежно від типу економічного зростання виділяють екстенсивні та інтенсивні чинники. Перші характеризуються кількісним збільшенням чинників виробництва, збільшенням випуску продукції за рахунок зростання чисельності працівників і засобів виробництва. До інтенсивних чинників належать: підвищення ефективності використання предметів праці, зниження матеріало-, фондо-, праце- та енергомісткості продукції, транспортних витрат, підвищення кваліфікації робочої сили, використання принципово нової техніки, підвищення організації праці.

Залежно від того, чи визначають чинники динаміку сукупної пропозиції або попиту, їх можна поділити на такі групи (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Чинники економічного зростання

Групи чинників	Склад групи чинників
Чинники пропозиції	1. Кількість і якість природних ресурсів. 2. Кількість і якість працездатного населення. 3. Наявність основного капіталу. 4. Рівень технології, що застосовується для виробництва продукції
Чинники попиту	Зростання споживчих, інвестиційних та державних видатків
Чинники розподілу	Порядок розподілу доходів між суб'єктами господарської діяльності, розподіл виробничих ресурсів за галузями, підприємствами та регіонами країни
Інші чинники	1. Соціальна та культурна атмосфера в суспільстві. 2. Політична ситуація в країні

До першої групи входять чинники, що безпосередньо впливають на фізичний обсяг виробництва з метою забезпечення різноманітності пропозицій щодо товарів і послуг.

До другої групи належать чинники попиту. Для реалізації потенційного обсягу виробництва необхідно, щоб на нього був потенційний попит з метою використання обсягу продукції, що збільшується.

До третьої групи входять чинники розподілу. Зростаючий обсяг ресурсів слід розподіляти таким чином, щоб отримати найбільший обсяг продукції.

До четвертої групи належать чинники, кількісний вимір яких неможливий. Наприклад, рівень бюрократизації та корумпованість державної влади, відношення до власності, ділова культура.

Існують і інші підходи до класифікації чинників економічного зростання. Наприклад, виділяють внутрішні та зовнішні, довгострокові та короткострокові, кількісні та якісні тощо.

Для України зазначені чинники можна розподілити як за групами, так і на внутрішні і зовнішні (табл. 2.8).

Основні чинники економічного зростання в Україні

Група чинників	Внутрішні чинники	Зовнішні чинники
Чинники попиту	Внутрішній споживчий попит. Державні видатки	Кон'юнктура світових цін на ринках сировини
Чинники пропозиції	Інвестиції в основний капітал. Збільшення пропозиції грошей	Приплив фінансових ресурсів
Інші чинники	Удосконалення законодавчої бази	Світовий розподіл праці, глобалізація

Таким чином, грошово-кредитну політику слід розглядати як механізм управління грошовою пропозицією або як механізм створення умов доступу для економічних суб'єктів господарювання до кредитів банківської системи в обсягах і під відсоткову ставку, яка б відповідала економічним цілям.

У цьому аспекті складовими грошово-кредитної політики, на наш погляд, є: політика регулювання кількості грошей в обігу; політика регулювання загального рівня відсоткових ставок в економіці; політика регулювання рівня і динаміки курсу національної валюти до іноземної.

Виходячи з вищезазначеного, вирішення питання про активізацію грошово-кредитної політики з метою стимулювання економічного зростання викликає необхідність визначення меж і наслідків можливого впливу активізації на економіку держави, перш за все на динаміку виробництва і темпи зростання цін (табл. 2.9).

Протягом чотирьох років українська економіка демонструє досить високі темпи зростання. Така динаміка зростання має вагомі економічні передумови. Вона стала результатом, передусім, глибоких ринкових перетворень, а також ефективної економічної політики, спрямованої на забезпечення стабільної макроекономічної ситуації в українській економіці. Йдеться про стабілізацію національної грошової одиниці, відчутне підвищення монетизації економіки, забезпечення мінімальної дефіцитності Державного бюджету, суттєве зростання позитивного сальдо поточного рахунку платіжного балансу, вагоме скорочення державного боргу, в т.ч. зовнішнього, істотне нарощування міжнародних валютних резервів Національного банку України.

Упродовж року спостерігалось неухильне зростання кумулятивних темпів збільшення реального ВВП – з 0,9 % у січні до 7 % у цілому за рік (2,7 % за 2005 р.). Зростання світового попиту та відповідно цін на метал стимулювало прискорення промислового виробництва – 6,2 % за 2006 р. (у 2005 р. – 3, 1 %). Прискорення економічного розвитку відбувалося насамперед за рахунок:

- підвищення інвестиційної активності – приток інвестицій в основний капітал за три квартали 2006 р. становив 16,1 %, а чистий приплив прямих іноземних інвестицій у січні – листопаді оцінено в 4,6 млрд. дол. США, що в два рази більше, ніж в аналогічному періоді минулого року;
- збереження високого рівня приватного споживання, цьому сприяло;
- зростання реальних наявних доходів населення в січні-листопаді 2006 р. на 16,3 % та зменшення рівня зареєстрованого безробіття за 2006 р. з 3,1 % до 2,7 %. Середня реальна заробітна плата в цілому за 2006 р. збільшилася на 18,3 % порівняно з відповідним періодом минулого року.

Таблиця 2.9

Макроекономічні показники економічного розвитку України в 2002-2006 рр.

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2006 р., у % до 2005 р.
У % до попереднього року					
Валовий внутрішній продукт	109,3	112,1	102,4	109,0	104,4
Обсяги промислової продукції	115,3	112,5	103,1	106,2	103,0
Обсяги продукції сільського господарства	89,8	119,1	100,0	100,4	110,1
Інвестиції в основний капітал	131,3	128,0	128,0	116,4	90,9
Оборот роздрібною торгівлі	120,1	121,9	123,0	125,3	101,8
Доходи населення	116,5	125,0	138,4	127,2	91,9
Індекс реальної заробітної плати працівників	113,8	123,8	131,5	111,7	89,5
Вклади населення в банках України	116,5	125,0	138,3	128,1	118,1
Експорт товарів і послуг	124,0	137,2	106,7	110,7	96,5
Імпорт товарів і послуг	128,3	126,0	120,8	119,8	115,7
Індекс споживчих цін	108,2	112,3	110,3	11,6	152,3
У млн. дол. США					
Золотовалютні резерви, млн. дол. США	6937,4	9524,74	19390,4	22358	115,3
У % до ВВП					
Доходи зведеного бюджету	28,2	26,3	30,4	32,1	125,6
Видатки зведеного бюджету	28,4	29,4	32,1	32,6	101,6
Дефіцит зведеного бюджету	0,2	3,4	1,8	0,7	38,9
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу	5,8	10,5	2,8	-1,5	-
Валовий зовнішній борг	47,5	47,2	45,8	51,2	111,8

Так, відношення доходів зведеного бюджету до ВВП у січні – листопаді 2006 р. становило 33,6 %, що є найбільшим показником відповідного періоду за останні п'ять років. Така політика збільшує ризики

макроекономічного розбалансування і зростання бюджетного дефіциту, що може позначитися в майбутньому й на окремих сегментах грошово-кредитного ринку.

З іншого боку, зміни в динаміці показників платіжного балансу (особливо в першій половині року) та прискорення восени інфляційних процесів спричинили погіршення очікувань учасників ринку і збільшення попиту на іноземну валюту, що призвело до збільшення рівня доларизації та виникнення певних особливостей у каналах формування грошової пропозиції.

На розвиток грошово-кредитного ринку в 2006 р. істотним чином впливала ситуація в макроекономічній сфері.

З одного боку, стала тенденція до поступового поживлення темпів економічного розвитку поряд із позитивною динамікою соціальних показників сприяла збільшенню попиту на гроші як з боку юридичних, так і фізичних осіб, що знайшло своє відображення в рекордних для останніх років темпах приросту кредитних вкладень (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Динаміка монетарних показників

Показники	млрд. грн.	Темпи приросту за 2006 р., %	Темпи приросту за 2005 р., %
Монетарна база	97,2	117,5	153,9
Грошова маса	261,4	134,7	154,3
Рівень монетизації, %	44,4	(+ 6,7 в. п.)	–
Обсяг коррахунків банків	14,9	86,4	–
Готівка поза банками	75,0	124,5	117,9
Грошовий мультиплікатор	2,7	(+ 0,35)	–
Швидкість обертання грошей	2,25	(– 0,41)	–
Рівень доларизації	0,27	(+ 3,3в. п.)	–
Питома вага готівки у структурі грошової маси	27,7	(– 2,3в. п.)	–
Чиста безготівкова емісія	1,57		–
Кошти уряду в нац. валюті на рахунках в Нацбанку	9,1	53,5	–
Обсяг міжнародних резервів	22,26	114,8	–
Депозити фізичних осіб	106,9	145,8	176
Депозити юридичних осіб	77,5	130,1	143,7
Кредитні вкладення	245,3	171	161,9
Середньозважена за місяць ставка за кредитами в нац. валюті (без овердрафт), %	15,1	(– 1,3в. п.)	–
Середньозважена за місяць ставка за депозитами в нац. валюті, %	7,9	(– 0,2 в. п.)	–

Незважаючи на погравлення інфляційної динаміки упродовж останніх місяців 2006 р., Національний банк України не вживав істотних заходів рестрикційної спрямованості. По-перше, прискорення темпів інфляції було зумовлено, безперечно, чинником адміністративного шоку внаслідок істотного підвищення житлово-комунальних тарифів. Одночасно динаміка цін на більшість інших товарів та послуг, за якими обчислюється індекс споживчих цін, була досить стриманою. Проведення жорсткої монетарної політики за таких умов могло б призвести до погіршення умов функціонування тих секторів економіки, яких прямо торкнувся адміністративний шок.

По-друге, помірна динаміка монетарних агрегатів свідчить про відсутність значної ролі монетарного чинника в інфляційному прискоренні. За період після відновлення в 1999 р. процесів економічного зростання темпи приросту грошової маси в 2006 р. (на 34,5 % до 261,1 млрд. грн.) були найменшими (не враховуючи 2004 р., який мав певну специфіку унаслідок виникнення наприкінці року кризових явищ, пов'язаних із політичною нестабільністю).

При цьому рівень монетизації економіки за попередніми даними збільшився в 2006 р. з 37,65 до 44,44 %, що свідчить про реальне збільшення насиченості економіки грошовою масою. Процесу ремонетизації економіки сприяло певне погравлення фондового ринку, поступове відновлення ролі капіталомістких галузей (металургія, машинобудування) у структурі економічного зростання, що зумовлювало більший попит на кредити з відповідним збільшенням потреби в платіжних засобах на одиницю ВВП, а також значне зростання цін на певні види інвестиційних активів (зокрема, на нерухомість і землю), що потребувало більше коштів для здійснення операцій на відповідних ринках.

З огляду на зазначене Національний банк України упродовж 2006 року істотним чином не змінював спрямованості грошово-кредитної політики, яка полягала в помірному, адекватному попиті на гроші, розширенні грошової пропозиції та попередженні формування монетарних ризиків цінової стабільності.

Проведений аналіз динаміки та структури грошової маси свідчить про її зростання протягом всього аналізованого періоду (табл. 2.11). Але структура грошової маси не відповідає структурі грошової маси розвинених країн: занадто велика питома вага агрегату М0 – готівки в обігу. Питома вага цього агрегату в грошовій масі повинна бути 5 %, а в Україні вона складає 33,67 %.

Таке динамічне зростання монетарних агрегатів є адекватним сучасному розвитку економіки і спрямоване на підтримання економічного зростання і ремонетизацію економіки. Національний банк за-

безпечує потреби суб'єктів господарювання у платіжних засобах, не провокуючи монетарного тиску на споживчі ціни та обмінний курс.

Таблиця 2.11

Структура грошової маси в Україні на кінець періоду, млн. грн.*

Період	M0	M1	M2	M3**
1999	9583	14094	21714	22070
2000	12799	20762	31544	32252
2001	19465	29796	45186	45755
2002	26434	40281	64321	64870
2003	33119	53129	94855	95043
2004	42345	67090	125483	125801
2005	60231	98573	193145	194071
2006	68783	115231	247783	261443

* Розрахунки МВФ;

** до 1998 року M3 = M2 + кошти клієнтів за трастовими операціями банків

Як і в попередні роки, у 2006 р. на розвиток грошово-кредитного ринку істотно впливали зміни в показниках платіжного балансу унаслідок відповідних змін у попиті та пропозиції на валютному сегменті ринку. Однак, якщо в попередні роки це сприяло прискореному розширенню грошової пропозиції (темпи зростання грошової маси, починаючи з 1999 р., майже щорічно перевищували 40 %), то в 2006 р. від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу, яке неповною мірою компенсувалося припливом капіталу, зумовило уповільнення динаміки монетарних агрегатів. Це сприяло збалансуванню між товарними потоками та кількістю грошей в обігу.

За таких умов порівняно повільні темпи збільшення в 2006 році монетарної бази на 17,5 % – до 97,2 млрд. грн. були переважно наслідком впливу операцій Національного банку України на валютному ринку. Сальдо інтервенцій з купівлі-продажу валюти лише в жовтні за кумулятивним підрахунком набуло позитивного значення. А за підсумками року його позитивне значення становило 906 млн. дол. США і було значно меншим, ніж у попередні роки – 2,7 млрд. дол. США у 2004 р. та 5,7 млрд. дол. США у 2005 р. (без урахування коштів, що надійшли під час приватизації ВАТ “Криворіжсталь”).

За таких умов Національний банк для забезпечення належного рівня ліквідності банків активно використовував механізм обов'язкового резервування, тричі упродовж року змінюючи нормативи формування банками обов'язкових резервів. За рахунок цього в цілому за 2006 р. відбулося вивільнення коштів обов'язкових резервів на суму понад 10 млрд. грн.

Слід зазначити, що згідно зі статтею 9 Закону “Про Національний банк України” Рада НБУ, відповідно до загальнодержавної програми економічного розвитку та основних параметрів економічного й соціального розвитку України, розробляє та вносить до 15 вересня на розгляд Верховної Ради основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за їх виконанням [70].

Відповідно до цього Рада НБУ розробляє основні засади грошово-кредитної політики і здійснює контроль за їх виконанням. Правління НБУ проводить грошово-кредитну політику згідно з визначеними Радою НБУ засадами. Основні засади охарактеризовано названим законом як “комплекс змінних індикаторів фінансової сфери, що дають можливість Національному банку України з допомогою інструментів (засобів та методів) грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення стабільності грошової одиниці України як монетарної передумови для економічного зростання і підтримки високого рівня зайнятості населення” [70].

Нинішня практика включає в себе застосування як формальних норм і правил, зафіксованих у Законі “Про Національний банк України”, “Регламенті Ради НБУ”, Тимчасовому положенні про зміст, порядок розробки основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за їх виконанням, так і неформальних, які склалися в результаті реальних взаємовідносин органів монетарної влади, пов’язаних із розв’язанням наявних проблем та суперечностей і не регламентованих нормативно-правовими актами.

Основним орієнтиром вважалася інфляція. Режим регульованого плавання обмінного курсу (в умовах перевищення пропозиції валюти над попитом на неї і здатності економіки поглинати значне зростання пропозиції грошей внаслідок викупу валюти Національним банком без відповідних інфляційних ефектів, що пов’язано з відносно низьким рівнем монетизації економіки) давав змогу утримувати стабільність валютного курсу і використовувати його як інфляційний якір. Монетарна база і монетарна маса розглядалися як показники, що коригуються з інфляцією та обмінним курсом, але ніхто ніколи не наголошував на них як на таргетах. Ці показники практично виконували роль прогнозу. До того ж інфляція значною мірою залежала від немонетарних факторів (підвищення регульованих цін і тарифів, подорожчання нафтопродуктів, зменшення пропозиції певних продуктів, скажімо, м’яса тощо).

З точки зору формальної класифікації монетарних режимів грошово-кредитна політика в Україні не є ні монетарним таргетуванням,

ні таргетуванням обмінного курсу, ні таргетуванням інфляції. Дослідники характеризують таку політику як некласифікований монетарний режим [23] або як режим з імпліцитними орієнтирами. На практиці в Україні імпліцитно здійснювалося розгорнуте таргетування стабільності грошової одиниці (а не її окремого прояву: стабільності споживчих цін, обмінного курсу, зростання монетарного агрегату тощо), яке означає постійний моніторинг і контроль за рівнями інфляції (дефляції), девальвації (ревальвації), динамікою відсоткових ставок, їх співвідношеннями і за необхідності непрямий вплив на них засобами грошово-кредитної політики [25].

Розглянемо монетарні інструменти, за допомогою яких доцільно розробляти стратегію антикризового управління банківською системою.

Процентна політика як інструмент грошово-кредитного регулювання економіки полягає в тому, що НБУ визначає рівень процентних ставок за ломбардними й обліковими кредитами, які він надає комерційним банкам у порядку рефінансування їхніх активних операцій [72].

Практично у всіх країнах світу комерційні банки можуть отримати кредитні ресурси в центрального банку, котрі останній надає за певними процентами. Дисконтна чи облікова ставка, що застосовується центральним банком при операціях з комерційними банками щодо врахування короткострокових державних облігацій і перерахування комерційних векселів та інших видів цінних паперів, що відповідають вимогам центрального банку, називається офіційною обліковою ставкою. Іншими словами, офіційна облікова ставка – це плата, яку бере центральний банк при купівлі в комерційних банків цінних паперів до настання термінів їх оплати.

Офіційна облікова ставка є орієнтиром для ринкових ставок за кредитами. Встановлюючи офіційну облікову ставку, центральний банк визначає вартість залучення кредитних ресурсів комерційними банками. Чим вищий рівень офіційної облікової ставки, тим вища вартість кредитів рефінансування центрального банку. Тобто політика зміни облікової ставки є варіантом регулювання якісного параметра грошового якісного параметра грошового ринку – вартості банківських кредитів [76].

Найнижчі процентні ставки були встановлені в Японії, де створені умови для отримання дешевшого кредиту порівняно з іншими країнами, і, отже, сприятливіші умови інвестицій.

Разом з тим різний рівень офіційної облікової ставки стимулює також переміщення “гарячих грошей”, тобто капіталів, які шукають прибуткового застосування, з країн із низькими ставками до країн, де ставки високі, що значно впливає на стан балансу руху капіталів

і на платіжний баланс різних країн. Отже, зміна офіційної облікової ставки використовується і як метод валютного регулювання.

Регулювання облікової ставки входить до ринкових інструментів грошово-кредитного регулювання. Механізм регулювання за допомогою змін офіційної облікової ставки доволі простий, що і є причиною його широкого використання як в розвинутих країнах, так і в тих, що розвиваються. Наприклад, якщо центральний банк ставить за мету зменшення кредитних можливостей комерційних банків, він підвищує облікову ставку, роблячи тим самим дорожчими кредити рефінансування. Якщо ж метою центрального банку є розширення доступу до кредитів комерційним банкам, – він знижує рівень облікової ставки. Проте центральному банку не завжди вдається досягти поставленої мети. Наприклад, підвищення облікової ставки центрального банку не буде ефективним, якщо на грошовому ринку в даний момент спостерігається тенденція зниження вартості кредитів у результаті їх значної пропозиції, оскільки в цьому випадку комерційні банки використовуватимуть дешевші кредити міжбанківського ринку, ніж дорогі кредитні кошти центрального банку. Якщо ж офіційна облікова ставка центрального банку вже до її пониження знаходилась на рівні, що нижчий від ринкового, то здешевлення й без того дешевих кредитів призведе до відповідної реакції грошового ринку.

Доповненням облікової політики служить ломбардна політика, що полягає в наданні центральним банком кредитним закладам позик під забезпечення векселів, цінних паперів і державних боргових зобов'язань. У зв'язку з можливістю підвищеного ризику з ломбардного кредиту встановлюється вищий процент (на 1-2 % вище), ніж щодо врахування векселів. Прикладом цього може бути Німеччина, де вводиться спеціальний ломбардний кредит, ставки за яким можуть змінюватися щоденно.

Починаючи з 1992 р. облікова політика використовується Національним банком України головним чином для забезпечення надійності та стабільності банківської системи (функція кредитора останньої інстанції для комерційних банків) та регулювання обсягів грошової маси в обігу країни.

Хоча облікова ставка НБУ, починаючи з 1994 р., відповідала цим двом принципам, в умовах перехідної економіки України облікова і ломбардна політика не використовуються в повному обсязі як інструмент грошово-кредитного регулювання. Цьому заважає недостатній розвиток вексельного обігу, а також використання Національним банком своїх ресурсів переважно для кредитування уряду, а не комерційних банків. Тому рефінансування комерційних банків здійснюється

переважно через переоблік векселів чи ломбардне кредитування. У цих умовах Національний банк встановлює ставку облікового процента не стільки для досягнення цілей грошово-кредитної політики, скільки для приведення її у відповідність до динаміки рівня інфляції.

Безперечно, завдяки адміністративному підвищенню облікової ставки, у короткостроковому періоді можна мінімізувати негативні наслідки фінансової кризи, підвищити ціну національної грошової одиниці для комерційних банків, а отже, послабити спекулятивний тиск на неї. Проте високий рівень ставки рефінансування в довгостроковому часовому інтервалі зумовлює значне подорожчання кредиту для кінцевих його споживачів, що вкрай негативно впливає на ділову активність, обсяги виробництва, стан економіки в цілому.

Таким чином, за різних макроекономічних умов держава в особі центрального банку може провадити (залежно від обраних цілей) або політику кредитної рестрикції, або політику поступового зниження облікової ставки заради поживлення процесу кредитування виробництва.

У перспективі роль процентних ставок у досягненні цілей економічної політики держави повинна істотно зрости. Завданням Національного банку має стати створення умов для поступового зниження загального рівня процентних ставок в економіці, особливо процентних ставок за кредитами реальному сектору економіки до рівня, що стимулює зростання платоспроможного попиту на позичкові ресурси.

Для наочності дані про рівень облікової ставки відобразимо на рис. 2.6.

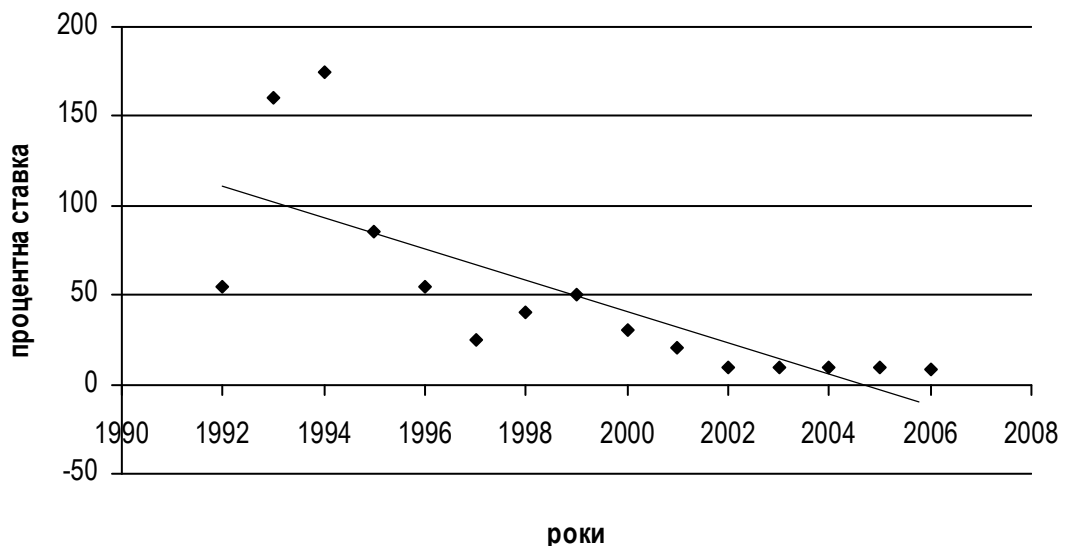

Рис. 2.6. Середній рівень облікової ставки у 1992-2006 рр.

Протягом аналізованого періоду спостерігається чітка тенденція до зниження НБУ облікової ставки. Політика Національного банку спрямована на збільшення грошей в обігу шляхом зниження процентних ставок за своїми активними операціями, що стимулює попит на позички, а отже, й кредитну діяльність комерційних банків. Вони змушені перетворювати свої вторинні резерви (кошти, вкладені в цінні папери або розміщені на депозитах у НБУ) в первинні, внаслідок цього збільшуються залишки грошей на їхніх кореспондентських рахунках у НБУ й загальна маса грошей в обігу. Найнижче значення облікової ставки було встановлене на рівні 7 % 5 грудня 2002 року, що найбільш позитивно стимулювало кредитну активність комерційних банків.

У структурі фондового ринку, що становить невід'ємний компонент будь-якої ринкової економіки, важлива роль належить державним цінним паперам, що перебувають в обігу.

Ринок державних цінних паперів виконує дві основні функції:

- обслуговування державного боргу;
- грошово-кредитне регулювання економіки.

Операції з цінними паперами на відкритому ринку полягають у змінах обсягів купівлі та продажу НБУ цінних паперів: казначейських зобов'язань (деPOSITНИХ сертифікатів), інших цінних паперів.

За умов, коли потрібно стабілізувати чи зменшити масу грошей в обігу, стримати зростання платоспроможного попиту, знизити інфляцію, НБУ продає цінні папери комерційним банкам. В останніх зменшуються первинні ресурси (кошти на коррахунках у НБУ), а внаслідок цього скорочується загальний обсяг грошової маси.

НБУ може продавати цінні папери й іншим суб'єктам (підприємствам, населенню) через систему фондового ринку. У цьому разі в комерційних банків зменшуються їхні первинні резерви, тому що скорочуються залишки грошей на рахунках їхніх клієнтів.

Якщо потрібно збільшити грошову масу, НБУ купує цінні папери в комерційних банків, підприємств, населення. Внаслідок такої операції в зазначених суб'єктів збільшуються залишки грошей, у тому числі і на їхніх рахунках у банках, і відповідно росту обсягу грошей в обігу.

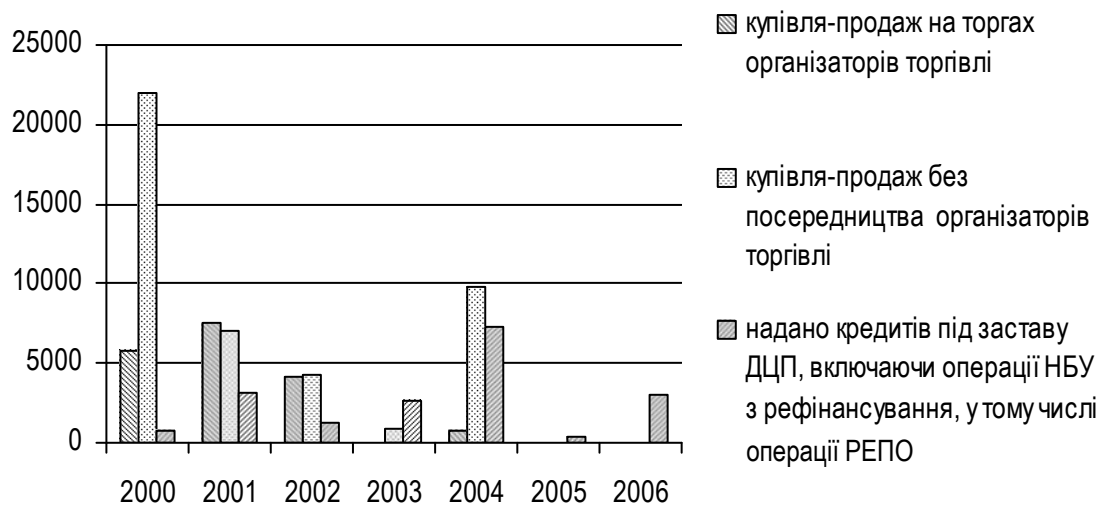
Таким чином, купівля НБУ цінних паперів означає емісію грошей, а продаж – вилучення їх з обігу.

Операції з цінними паперами на відкритому ринку вважаються найгнучкішим інструментом грошово-кредитної політики і тому активно можуть застосовуватися в регулятивній діяльності НБУ. Ці операції можна використовувати досить часто, а якщо допущена помилка, її легко виправити, здійснивши операцію протилежного спрямування.

Ця риса надає перевагу зазначеним операціям порівняно з іншими інструментами грошово-кредитної політики.

Операції НБУ з ОВДП регулюються Положенням про порядок проведення операцій, пов'язаних з розміщенням облігацій внутрішніх державних позик [71].

Проаналізуємо активність використання даного інструмента регулювання грошового ринку Національним банком України (рис. 2. 7).

Рис. 2.7. Динаміка обсягу операцій із облігаціями внутрішньої державної позики на вторинному ринку в 2000-2006 рр., млн. грн.

Основна проблема, яка виникає під час здійснення регулювання грошово-кредитного ринку, – це відсутність відповідних фінансових інструментів, що є наслідком недостатнього розвитку фондового ринку як державних, так і корпоративних цінних паперів.

Ринок державних цінних паперів не розвивається через невідповідність їх вартості під час їх розміщення, а також унаслідок відсутності уповноважених інститутів, які б здійснювали котирування цін на вторинному ринку, надання переваги зовнішнім запозиченням перед внутрішніми.

Недостатній розвиток корпоративного ринку цінних паперів передусім пов'язаний із закритістю акціонерних товариств, що не забезпечує його прозорого функціонування та обмежує доступ до нього внутрішніх інвесторів, у тому числі й населення.

Суттєво впливає на розвиток фондового ринку та фінансових інструментів невизначеність щодо розмежування відповідних функцій між відповідними органами управління, які повинні сприяти їх подальшому розвитку (Національний депозитарій України, МФС, Українська фондова біржа, фондова біржа ПФТС та інші).

У 1993-1999 рр. грошово-кредитна політика брала на себе левову частку навантаження розвитку економічно-бюджетних процесів за допомогою монетарних інструментів. Проте за відсутності реальних зрушень на мікро- і макрорівнях за незбалансованої фіскальної політики управляти й утримувати відповідну рівновагу лише за допомогою грошово-кредитної політики неможливо.

Національний банк України періодично звинувачують у проведенні то жорсткої, то м'якої монетарної політики. За таких обставин не враховується зміна макроекономічних показників, яка відбувається в результаті послідовного впровадження Національним банком України механізмів регулювання грошової маси в обігу, підтримки її обсягу на рівні, який би не провокував розкручування інфляційної спіралі та не створював тиску на валютний сегмент ринку.

На фондовому ринку в 2006 р. прискорилося зростання кількісних показників сегмента недержавних цінних паперів, які емітують підприємства та місцеві органи влади. Загальний обсяг торгів цими цінними паперами за 2006 р. на торговельному майданчику фондової біржі ПФТС, яка є найбільшим організатором торгівлі цінними паперами в Україні, становив 19 млрд. грн., що в 1,8 раза перевищує рівень 2005 р. Індекс ПФТС, що відображає коливання цін на акції найпривабливіших підприємств, за станом на 1 січня 2007 р. досяг позначки 498,86, збільшився порівняно з початком 2006 р. на 41,3 %. У вересні 2006 р. Міністерство фінансів України поновило проведення первинних аукціонів з розміщення облігацій внутрішніх державних позик. Обсяг розміщення становив 1597,59 млн. грн. Обсяги погашення та сплати доходу за ОВДП попередніх випусків у 2006 р. становили 4815,09 млн. грн.

З початку року спостерігається продовження тенденції до зменшення зацікавленості нерезидентів у придбанні державних цінних паперів. Так, обсяг ОВДП у власності нерезидентів протягом 2006 р. зменшився на 3371,7 млн. грн. Натомість у 2005 р. обсяг ОВДП у власності нерезидентів збільшився на 4247,7 млн. грн.

Основними результатами політики Національного банку України на валютному сегменті ринку в 2006 р. було забезпечення стабільності обмінного курсу гривні до курсоутворюючої валюти – долара США – та збільшення міжнародних резервів за своєчасного погашення зовнішнього державного боргу.

Політика підтримання курсу національної валюти є ще одним інструментом регулювання грошово-кредитного ринку і охоплює операції з управління валютними резервами держави. НБУ забезпечує управління валютними резервами, здійснюючи валютні інтервенції

шляхом купівлі-продажу іноземної валюти на валютних ринках із метою підтримання курсу національної валюти відносно іноземних валют і впливу на загальний попит і пропозицію грошей у державі.

Якщо на валютному ринку попит на іноземну валюту, яка є базовою для визначення курсу національної валюти, перевищує пропозицію, це може призвести до падіння курсу національної валюти, її девальвації. Щоб цього не допустити, НБУ продає частину свого валютного резерву (якщо це є доцільним на даний час), урівноважуючи попит із пропозицією і відповідно підтримуючи курс національної валюти. Під час продажу частини валютного резерву виникає така сама ситуація з грошовою масою в обігу, як і у разі продажу цінних паперів, тобто вона скорочується, а при купівлі НБУ іноземної валюти відбувається емісія грошей і відповідно збільшення обсягу грошової маси в обігу.

Офіційний курс гривні до долара США в 2006 році зберігався на рівні 5,05 грн./дол. Динаміка курсу гривні до євро та російського рубля віддзеркалювала кон'юнктуру міжнародних ринків, де за рік долар США знецінився відносно інших валют. Гривня подешевшала відносно євро та російського рубля відповідно на 11,4 % та 9,3 %.

Обсяг міжнародних резервів у 2006 р. підвищився на 2,9 млрд. дол. США і досяг майже 22,3 млрд. дол. США за здійснення платежів з виконання зовнішніх боргових зобов'язань уряду обсягом 1,4 млрд. дол. США, Національного банку – 463 млн. дол. США.

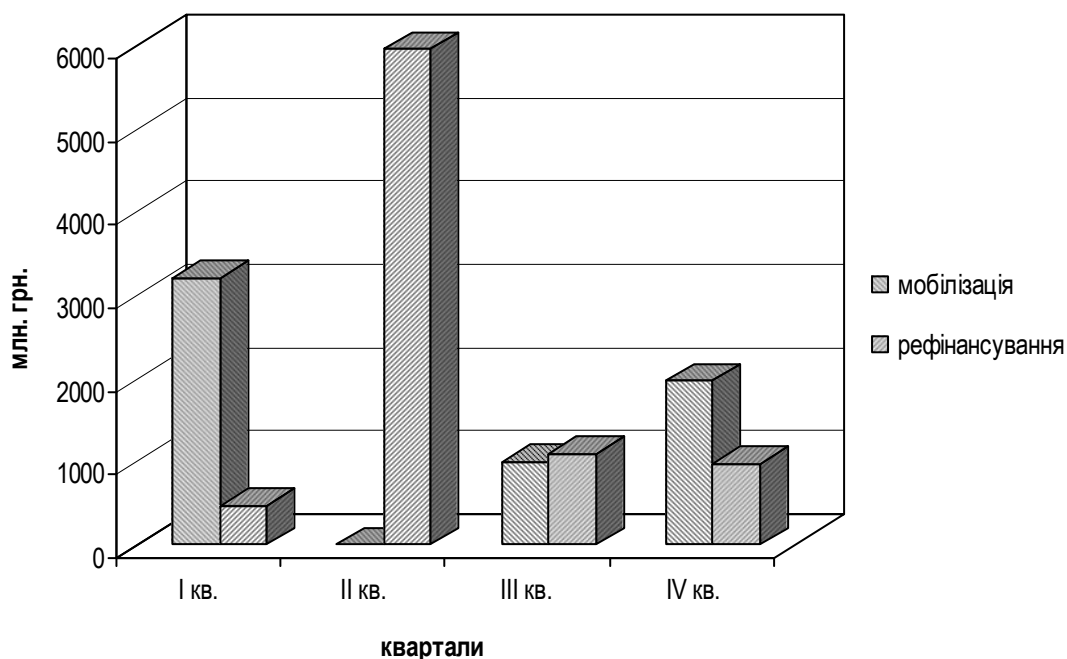
На готівковому сегменті валютного ринку попит на іноземну готівку протягом 2006 року перевищував її пропозицію майже на 3,6 млрд. дол. США у доларовому еквіваленті порівняно з 1,3 млрд. дол. США в 2005 році.

Динаміка обмінного курсу гривні до долара протягом 2003 р. коливалася в межах 0,06 % (від 5,3345 до 5,3315 гри. за дол.). До березня 2003 р. з метою підтримки експорту Національний банк дещо девальвував курс – з 5,3324 до 5,3345 грн. за дол. Проте після зростання інфляційного напруження, починаючи з квітня, курс використовувався як важливий фактор стабілізації цін і був поступово ревальвований приблизно на 0,05 %, після чого його коливання перебували в діапазоні від 5,3315 до 5,3320 гри. за дол. За 10 місяців девальвація гривні до євро становила 11,7 %. Слід відзначити, що гривня девальвувала відносно японської єни. Якщо в 2001 році 1000 єн коштували 44,27 грн., то в 2004 році – 49,21 грн.

Розвиток валютного ринку України упродовж 2006 року характеризувався збільшенням попиту й пропозиції іноземних валют зі збереженням стабільності курсу гривні.

Крім коригування вимог з формування банками обов'язкових резервів, Національний банк для забезпечення належного рівня грошової пропозиції використовував й інші монетарні інструменти та механізми, що сприяло збереженню рівноваги на грошово-кредитному ринку і закріпленню позитивних тенденцій як в монетарній сфері, так і в реальному секторі економіки. Зокрема, починаючи з II кварталу, збільшився обсяг операцій з підтримання ліквідності банків. Загальний обсяг операцій з рефінансування банків у 2006 році становив понад 8,33 млрд. грн. (з яких 6,4 % було здійснено в I кварталі). Одночасно зменшувалися обсяги проведення мобілізаційних операцій. Якщо в I кварталі обсяг коштів банків, залучених за мобілізаційними операціями, становив 3,48 млрд. грн., то, починаючи з квітня і до кінця року, обсяги залучених коштів становили лише 3,28 млрд. грн. (рис. 2.8).

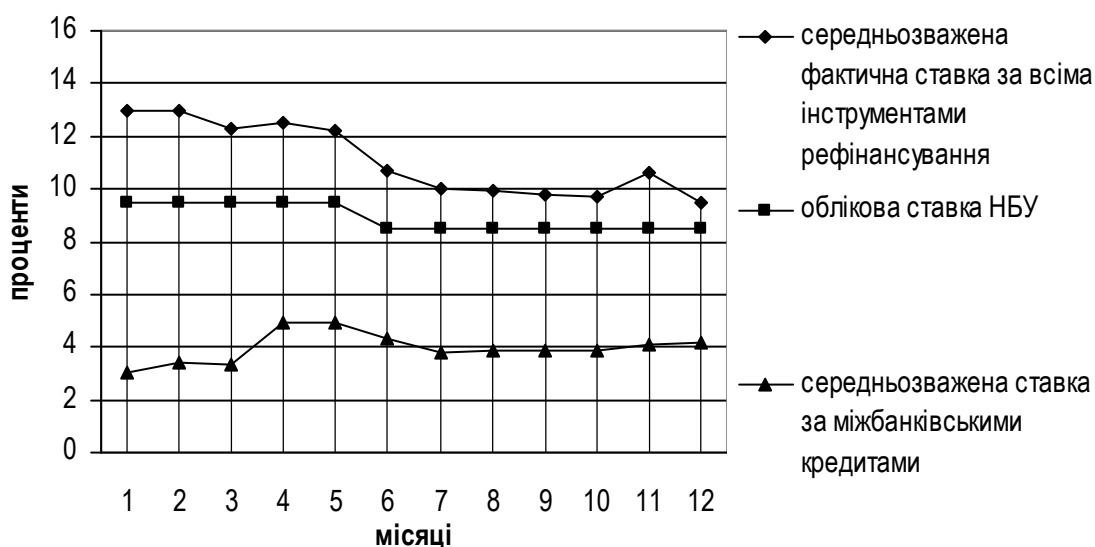

Рис. 2.8. Динаміка обсягів операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків у 2006 р.

Адекватно до ситуації проводилася і процентна політика Національного банку. Так, середньозважена фактична ставка за всіма інструментами рефінансування упродовж 2006 р. постійно зменшувалася – якщо в січні вона становила 13 %, то в грудні – 9,5 %. У цілому за рік середньозважена ставка за всіма інструментами рефінансування становила 11,53 % і упродовж більшої частини року була позитивною стосовно як фактичного, так і прогнозного рівня інфляції. Такій динаміці ставки за операціями Національного банку сприяло зменшення з 10 червня облікової ставки з 9,5 % до 8,5 %.

Зазначені заходи дали змогу НБУ в травні припинити тенденцію (яка спостерігалась на початку року) до зменшення рівня вільної ліквідності банківської системи, і за умов збільшення попиту на гроші адекватним чином сприяти його задоволенню. У результаті за підсумками 2006 року навіть за зменшення обсягу коррахунків банків (на 13,6 % – до 14,9 млрд. грн.) обсяг вільної ліквідності банківської системи збільшився на 46,3 % – до 10,8 млрд. грн., що дало змогу банкам продовжувати активну кредитну підтримку процесів економічного розвитку.

Слід зазначити, що динаміка вартості ресурсів на міжбанківському кредитному ринку упродовж року була адекватною змінам у динаміці ліквідності банків. Середньозважена ставка на міжбанківському ринку протягом більшої частини року коливалася в межах 2-4 % річних (за кредитами овернайт – 1,8-3 % річних (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Динаміка облікової ставки та відсоткових ставок міжбанківського ринку в 2006 р.

Поліпшення ситуації в реальному секторі сприяло збереженню позитивних тенденцій на депозитному та кредитному сегментах грошово-кредитного ринку. Зокрема, на депозитному сегменті в 2006 р. спостерігалось:

- продовження позитивних змін у структурі грошової маси, зокрема, питома вага готівки в структурі грошової маси знизилася з 31 % до 28,7 %. Загалом обсяг готівки поза банками збільшився на 24,5 % – до 75 млрд. грн.;
- прискорення темпів зростання депозитів – у I кварталі загальний обсяг депозитів збільшився на 2,2 %, у II – на 9,6, у III кварталі –

на 10,7, у IV – на 11,9. У цілому упродовж року загальний обсяг депозитів збільшився на 33,8 % – до 184,4 млрд. грн. За номінальними обсягами приріст депозитів у 2006 році навіть перевищив аналогічний показник 2005 року, коли відбувся процес відновлення ресурсної бази банків після подій 2004 року;

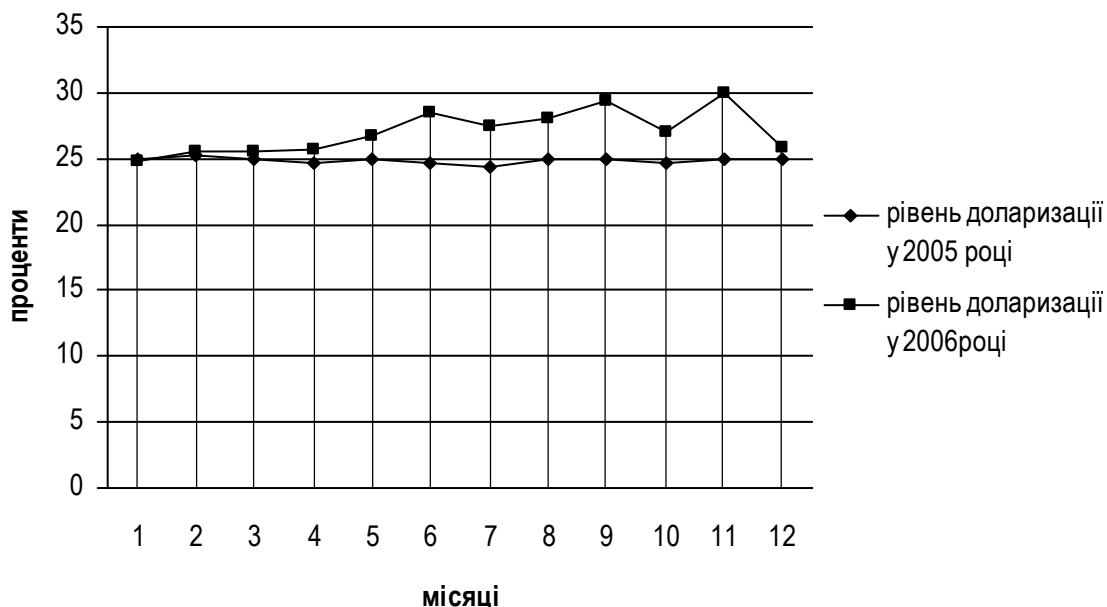
- більш прискорене зростання коштів фізичних осіб (на 45,8 % – до 106,9 млрд. грн.), які традиційно є більш стабільною частиною ресурсної бази банків, порівняно з коштами юридичних осіб (на 30,1 % – до 77,6 млрд. грн.);
- поліпшення строкової структури ресурсної бази банків – питома вага довгострокових депозитів у загальному їх обсязі упродовж року збільшилася з 38,5 до 43,7 %, а їх загальний обсяг – на 57,4 % – до 80,6 млрд. грн. Зростання довгострокових депозитів було досягнуто переважно за рахунок збільшення обсягів довгострокових депозитів фізичних осіб (на 61,9 % – до 60,0 млрд. грн.). Водночас у валютній структурі депозитів домінували вкладення в іноземній валюті, обсяг яких з початку року збільшився на 53,8 % – до 70,2 млрд. грн., у той час як депозити в національній валюті збільшилися на 30,9 % – до 114,3 млрд. грн.

Прискорене зростання депозитів в іноземній валюті сприяло зростанню рівня доларизації економіки до 29,97 % порівняно з 23,6 % за станом на початок 2006 року (проблемні питання зростання рівня доларизації були розглянуті у підрозділі 2.1). Втім, слід зазначити, що у вересні – грудні динаміка показника доларизації мала вже низхідний характер, що пов'язано з поступовим вирівнюванням ситуації на валютному ринку (рис.2.10).

На відміну від депозитів, кредитні вкладення банків збільшуються вищими темпами, ніж у попередньому році. За 2006 р. обсяг кредитних вкладень (без урахування доходів) збільшився на 71,3 % – до 242,8 млрд. грн.

Кредити, надані в іноземній валюті, збільшувалися більш прискореними темпами (на 95,8 %), ніж кредити, надані в національній валюті (на 52,5 %), що пояснюється наступними причинами:

- змінами тенденцій у платіжному балансі (активізація імпортерів, які формують великий попит на кредити в іноземній валюті);
- структурними зрушеннями в ресурсній базі банків, зокрема, прискореним зростанням депозитів в іноземній валюті на внутрішньому ринку та активним залученням коштів банками на міжнародних фінансових ринках;
- більш привабливими відсотковими ставками за кредитами в іноземній валюті порівняно з позиками в гривнях в умовах стабільного обмінного курсу гривні.

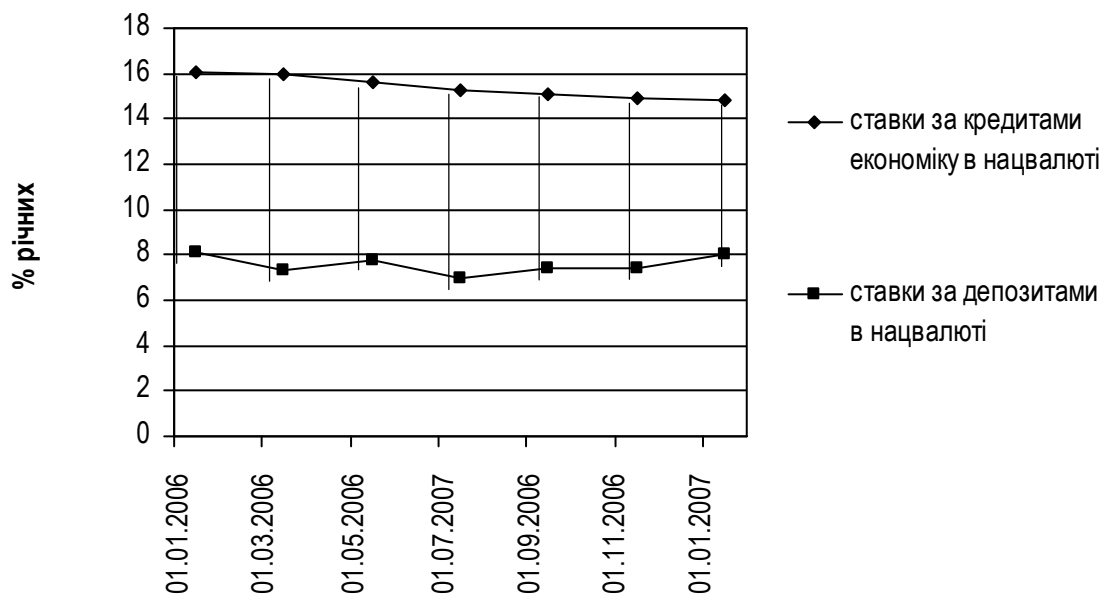
Рис. 2.10. Динаміка рівня доларизації у 2005-2006 рр.

Високі темпи кредитування в 2006 р. пояснюються насамперед активізацією кредитування фізичних осіб, обсяг кредитів яких збільшився в 2,34 раза – до 77,6 млрд. грн. Обсяги кредитів, наданих юридичним особам, зросли на 52,1 % – до 165,2 млрд. грн. У строковому розрізі позитивним є збільшення довгострокових кредитів на 81,7 % – до 155,2 млрд. грн., питома вага яких у загальному обсязі наданих кредитів з початку року збільшилася з 60,3 до 63,9 %. У 2006 р. банки значно активізували надання інших послуг, які за своєю економічною суттю мають певні ознаки кредитних операцій. Зокрема, обсяги фінансового лізингу збільшилися на 27,7 % – до 247,3 млн. грн., а обсяги коштів, наданих за факторинговими операціями, – на 86,7 % – до 783,2 млн. грн.

Позитивна динаміка кредитних вкладень була зафіксована на фоні тенденції до зменшення вартості позик – середньозважена ставка за кредитами в національній валюті зменшилася з 16,4 річних у грудні 2005 р. до 15,1 % річних у грудні 2006 р. Середньозважена процентна ставка за кредитами в іноземній валюті в умовах більш високого попиту на такі кредити зменшувалася меншими темпами – з 11,7 % річних до 11,5 % річних. Інтегральна відсоткова ставка за кредитами зменшилася з 14,6 % річних до 13,7 %.

Середньозважена процентна ставка за депозитами в національній валюті упродовж року була підпорядкована загальній тенденції до поступового зменшення, хоча і мала в окремі періоди певні коливання.

Упродовж року вона знизилася з 8,1 % річних (у грудні 2005 р.) до 7,9 % річних у грудні 2006 р. В умовах відсутності упродовж тривалого часу у банків проблем із ресурсами в іноземній валюті середньозважена ставка за депозитами в іноземній валюті впродовж року мала сталу тенденцію до зниження, зменшившись з 6,9 до 6,1 %. Інтегральна відсоткова ставка за депозитами знизилася з 7,7 до 7,2 %.

Рис. 2.11. Динаміка середньозважених процентних ставок за кредитами та депозитами

Таким чином, Національний банк України проводить грошово-кредитну політику, спрямовану на забезпечення стабільності національної грошової одиниці. З цією метою здійснюється регулювання грошової пропозиції через використання всього спектра монетарних інструментів та механізмів таким чином, щоб повністю задовольнити попит економіки на гроші та не створити монетарних ризиків для динаміки цін.

На підставі макроекономічних прогнозів уряду з урахуванням усіх трьох складових формування попиту на гроші (реального зростання економіки, цінового чинника та змін у швидкості обертання грошей) очікується, що темпи зростання грошової маси в 2007 р. становитимуть 28-33 %.

Під час реалізації грошово-кредитної політики, яка відбувається в результаті послідовного впровадження Національним банком механізмів регулювання грошової маси в обігу, підтримки її обсягу на рівні, який би не провокував розкручування інфляційної спіралі та не створював тиску на валютний сегмент ринку. Робити висновок

про жорсткість або м'якість монетарної політики Національного банку не можна, орієнтуючись лише на показники зростання первинної емісії та її спрямованість.

Ефективність проведення монетарної політики в Україні постійно аналізується науковцями і висвітлюється в засобах масової інформації з діаметрально протилежною оцінкою. Особливо популярною є теза, що всі проблеми економіки можна розв'язати за допомогою грошово-кредитної політики. Для цього, мовляв, необхідно лише:

- надавати більше довгострокових кредитів під низькі процентні ставки без урахування рівня інфляції;
- Національному банку здійснювати додаткову емісію грошей для забезпечення необхідних обсягів дешевих кредитів, тобто проводити рефінансування банків задля рефінансування.

Саме таким чином бачимо вирішення питання щодо підвищення рівня монетизації економіки України, тобто насичення економіки грошима.

Ця позиція мотивується в основному тим, що за період створення національної банківської системи України було втрачено грошову масу в значних обсягах, тому її необхідно відновити. Але така позиція не враховує багатьох аспектів, зокрема того, що в Україні, як і в усіх країнах колишнього Радянського Союзу, обмінний курс національних валют був суттєво нижчим, ніж паритет цін.

Основна причина цього – неготовність економіки колишнього СРСР та згодом незалежних країн до зняття бар'єрів для надходження іноземних товарів і неможливість виготовляти належну за якістю вітчизняну продукцію.

Обвал обмінного курсу був основною причиною зменшення грошової маси як через канал стимулювання попиту на іноземну валюту з метою збереження накопичень, так і за рахунок гіперінфляції. Зменшення обсягів грошової маси відбулося через непристосованість економіки України до функціонування в принципово нових економічних умовах, а не внаслідок обмежувальних дій, пов'язаних із монетарною політикою.

Аналіз показників рівня монетизації в країнах, що стали на шлях ринкових перетворень, у тому числі й в Україні, свідчить про те, що обсяги емісії грошей не є основним джерелом монетизації економіки.

Рівень монетизації підвищується лише в міру забезпечення цінової стабільності. Таким чином, лише заходи щодо забезпечення цінової стабільності дають змогу вирішувати питання надходження грошей в економіку.

Враховуючи національні особливості розвитку вітчизняної економіки, важливими напрямками розв'язання проблеми доларизації в Україні, на нашу думку, можуть бути:

- удосконалення державної економічної політики, яка має ґрунтуватися на макроекономічній збалансованості, продовженні та завершенні структурних реформ, узгодженості монетарної та бюджетної політики, зниженні та утриманні низьких темпів інфляції, зменшенні рівня бюджетного дефіциту, виваженій політиці державних запозичень тощо;
- скорочення дефіциту платіжного балансу (який нині покривається за рахунок надходження іноземного капіталу) шляхом розробки та реалізації ефективної стратегії розвитку, орієнтованої на диверсифікований експорт сільськогосподарської та промислової продукції з високим ступенем обробки;
- стимулювання розвитку фінансових ринків, передусім, ринку державних цінних паперів, деномінованих у національній валюті, та підвищення ефективності внутрішньої платіжної системи;
- розширення меж коридору валютного курсу гривні щодо США з подальшою середньостроковою перспективою переходу до режиму плаваючого курсоутворення;
- запровадження відповідних норм пруденційного нагляду, які сприяли б підвищенню відповідальності банків за взяті на себе ризики, усуненню наявних строкових і валютних дисбалансів у банківській системі. У цьому аспекті, на нашу думку, доцільно розглянути можливість посилення ролі обов'язкових економічних нормативів, резервних вимог і валютного регулювання у вирішенні проблеми доларизації економіки.

Комплексне застосування зазначених заходів дасть змогу знизити рівень доларизації в Україні, мінімізувати можливі негативні наслідки процесів фінансової лібералізації та забезпечити добровільне надання переваги суб'єктами економіки національній валюті.

РОЗДІЛ 3

Розробка стратегії антикризового управління банківською системою

3.1. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківського сектора як складової системи антикризового управління

Сучасний етап розвитку банківської системи характеризується відносною стабілізацією фінансового стану банків при зростанні обсягів банківських операцій. Але, як свідчить зарубіжний досвід, передумовою позитивного розвитку, економічного прогресу та економічного зростання є стійкість банківського сектора. На відміну від проблеми стійкості інших суб'єктів господарювання, проблема стійкості банків має свої особливості, які проявляються в джерелах формування їх фінансових ресурсів, структурі активів, оцінці результатів діяльності.

На нашу думку, стійкість є найбільш фундаментальним поняттям, що більш за все відображає проблеми та тенденції розвитку банківського сектора. Дослідження змісту банківської стійкості не отримало належного розвитку у вітчизняній літературі. В основному піднімаються проблеми аналізу та управління стійкістю в той час, як надзвичайно важливим є визначення її сутності. У працях українських та зарубіжних вчених поняття “стійкості” часто пов'язується з поняттями “стабільність,” “рівновага”, “надійність.”

Так, А.Ю. Юданов вважає, що ознакою стійкості є стабільність, як здатність опинитися в привілейованому, відносно менш уразливому положенні під час криз та здатність їх переборювати[93]. Стабільність та стійкість як характеристики якості банківської системи досить близькі поняття. Але на відміну від стійкості, що передбачає здатність системи протистояти силі, стабільність акцентує увагу на здатність до постійного відтворення. Стійкими як банк, так і банківська система стають завдяки своїй стабільності. Стабільність – це постійна якісна характеристика, стійкість – це те, що здобувається, змінюється в процесі функціонування.

І.В. Ларіонова вважає, що стабільність є більш широким поняттям, а стійкість є основою стабілізації. На її думку, стабільність банківської

системи – це її здатність протистояти зовнішньому та внутрішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом часу[41]. На нашу думку, стійкість є поняттям, що звернене не на статику, а на рух, розвиток. Стійкість як основа розвитку базується на стабільності, здатності протистояти внутрішньому та зовнішньому впливу.

Стійкість базується не лише на стабільності, але й на законах рівноваги. У загальному вигляді рівновага банківської системи проявляється як рівноважна взаємодія її елементів. Якщо вважати, що банківська система складається з банків, небанківських кредитних організацій та банківської інфраструктури, то рівновага в даному випадку буде виражати їх збалансований стан та розвиток стосовно один до одного. Рівновагу можна розглядати також щодо одного блоку банківської системи. Це може бути рівновага всередині блоку центрального банку, всередині блоку комерційних банків тощо. Певна рівновага може складатися всередині окремого банку, як адекватність елементів структури, що охоплює банківську діяльність, банківський капітал, кадровий блок, інформаційний блок.

Із стійкістю банків часто пов'язують і проблему надійності. При всій схожості термінів вони відрізняються один від одного. В.Н. Живалов пов'язує обидва поняття і дає визначення стійкості банку як його здатності у динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати свої функції, забезпечити надійність вкладів юридичних та фізичних осіб та своїх зобов'язань по обслуговуванню клієнтів[24]. Позитивна сторона такого визначення, на наш погляд, у тому, що стійкість банку розглядається як основа, на базі якої забезпечується надійність. Але все ж таки при всій подібності поняття “стійкості” та “надійності” мають право на самостійне існування. Надійність банку – це скоріше його суб'єктивна оцінка з боку вкладників та кредиторів як такого, що вселяє довіру. Тобто на надійність банку впливають місце банку на ринку, його імідж, тощо. З позиції клієнта для дотримання партнерських відносин краще використовувати термін “надійність”, але з макроекономічних позицій доцільно використовувати термін “стійкий банк” як більш ємне поняття.

Отже, стійкість слід розглядати як окреме поняття, відмінне від стабільності, рівноваги, надійності. Крім того, для детального аналізу суті стійкості слід розрізняти стійкість банківської системи та стійкість банку.

З позицій макро- та мікроекономіки стійкість банківського сектора не одне й те ж саме. З макроекономічних позицій стійкість характеризує процес розвитку банківської системи в цілому. Іншим є стійкість окремого банку. Стійкість банку – це стан, що забезпечує цілеспрямований його розвиток.

У загальному вигляді стійкість банківської системи – це її якісна характеристика, такий динамічний розвиток всіх її елементів, при якому реалізуються її сутність та призначення в економіці.

Поняття “стійкість банку” інтегрує в собі різні складові та базується на кількох детермінантах:

- стабільності діяльності;
- стійкості проти впливу факторів зовнішнього та внутрішнього характеру;
- спроможності відновити свої функції після потрясінь.

Стійкість банку як якісний стан може бути класифікована за різними ознаками. Так, за характером можна виділити економічну та політичну стійкість. Виходячи з її загальної оцінки, розрізняють реальну та уявну стійкість. За часом забезпечення розрізняють довгострокову та короткострокову стійкість. За характером збалансованості можна виділити збалансовану стійкість та з нестійкою рівновагою.

Досвід процвітаючих в умовах ринку банків переконує в тому, що їхній стійкий розвиток залежить від сукупності таких властивостей, як гнучкість і швидкість реакції на зміни кон’юнктури ринку, конкурентоспроможність продуктів та банку в цілому, інвестиційна активність, висока ліквідність і фінансова стабільність, широке використання інноваційних факторів для саморозвитку.

Стійкість комерційного банку залежить від багатьох аспектів його діяльності і має складну структуру. Питання щодо складових стійкості банків досліджувалося Г.Г. Фетисовим, Є.В. Склеповим [79, 88, 87]. На думку науковців та на нашу думку, слід виділяти такі складові стійкості банківської установи: комерційна, організаційна, функціональна, операційна та фінансова стійкість.

Комерційна стійкість банку визначається такою його діяльністю, яка відповідає ідеології та практиці ринкових відносин та виражає рівень зв’язків банку з іншими суб’єктами ринкової інфраструктури, розвиненість і міцність взаємовідносин із державою, якість співробітництва з кредиторами, дебіторами, клієнтами і вкладниками, залежність банківської сфери від стану економіки в цілому тощо.

Організаційна стійкість банку характеризує стан структури апарату управління адекватної цілям банку. Організаційна структура банку і механізм її управління повинні відповідати як реалізації основної його функції, так і певному асортименту послуг, що пропонуються банком.

Операційну стійкість банку характеризує надання банківських послуг, адекватних потребам ринку. В умовах міжбанківської конкуренції успішність банку виявляється залежною від пропозиції банківського продукту, різноманітності послуг, що відповідають потребам

клієнтів. Вміння адаптуватися до потреб ринку, вистояти в конкурентній боротьбі забезпечує стійкий розвиток банку.

Операційна (функціональна) стійкість, з одного боку, залежить від рівня спеціалізації банку, з іншого – універсализація банку також веде до підвищення функціональної стійкості, оскільки це сприяє тому, що клієнти мають можливість задовольнити весь асортимент своїх потреб у банківських продуктах в одному банку. І перший, і другий із зазначених критеріїв визначення операційної стійкості банку мають як позитивні, так і негативні аспекти. Так, високий рівень спеціалізації комерційного банку посилює його залежність від змін кон'юнктури на товарному й кредитному ринках і зумовлює перешкоди для можливості розширення банківських операцій у складних для банку ситуаціях. У свою чергу універсализація комерційного банку створює умови диверсифікації структури залучення грошових ресурсів від вкладників та інших клієнтів. Це послаблює залежність фінансово-кредитної установи від одного клієнта. Разом із тим розширення обсягу та асортименту послуг та продуктів, що надаються банком, може зумовити надмірне ускладнення організації й управління банком і, як наслідок, зниження його дохідності, конкурентоспроможності, чутливості до потреб ринкового середовища.

При дослідженні складових стійкості банків також виділяють кадрову, технологічну стійкість [48], але найбільш суттєвою складовою стійкості банку є фінансова стійкість.

Фінансова стійкість банку характеризує підсумки банківської діяльності, його ресурси, капітал, доходи та витрати, прибутки та збитки. Ця характеристика діяльності банку вміщує зазначені вище основні показники, що розкривають і синтезують результативність інших складових стійкості банку.

В основі капітальної стійкості як складової фінансової стійкості банку лежить обсяг власного капіталу, що забезпечує достатню суму грошових коштів, яку при необхідності можна використати для повернення депозитів, сформувати резерв для погашення непередбачених збитків чи боргів. Власний капітал банку є також джерелом фінансування розвитку банку, подолання негативних ситуацій, зумовлених форс-мажорними обставинами, запорукою необхідного реагування на кон'юнктуру кредитного ринку.

Ресурсна стійкість як важлива складова фінансової стійкості комерційного банку охоплює, зокрема, такі аспекти, як зміст і рівень співробітництва банку із суб'єктами ринкової інфраструктури, ступінь інтегрованості в систему міжбанківських відносин, залежність діяльності банку від стану економіки країни в цілому, концентрація вкладів

фізичних осіб у загальному обсязі пасивів банку, стабільність поповнення ресурсної бази банку, контроль галузевих (відомчих) фінансових потоків, обслуговування коштів бюджету тощо [79].

Дослідження поняття “фінансової стійкості” має особливе значення. Саме до оцінки фінансової стійкості звертається більшість спеціалістів при оцінці банків. Але в теоретичному плані фінансова стійкість комерційного банку також недостатньо досліджена.

Деякі автори вважають, що стійкість будь-якого банку визначається збалансованістю його портфелів активів і пасивів, якістю кредитно-інвестиційного портфеля і кількістю клієнтів, що обслуговуються. Схожим є визначення фінансової стійкості як такого стану структури активів і пасивів банку, що забезпечує постійну його ліквідність та платоспроможність. Такі твердження є непереконливими. По-перше, в ньому взагалі не йде мова про прибутковість банку як необхідну умову його фінансової стійкості. По-друге, не визначається важливість платоспроможності та ліквідності для визначення фінансової стійкості.

Інші автори визначають фінансову стійкість комерційного банку як “відповідність” (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюючим показникам, які синтезують характеристики економічних складових фінансової стійкості банку: обсягу й структури власних коштів, рівня доходів і прибутку, норми прибутку на власний капітал, достатності, ліквідності, мультиплікативної ефективності власного капіталу, створення доданої вартості банком” [48]. Зазначене твердження викликає декілька зауважень. По-перше, фінансова стійкість банку не може визначатись відповідністю чи невідповідністю діяльності банку плановим нормативам, бо останні є орієнтовними і нерідко невірно розрахованими. По-друге, у визначення не включені такі важливі елементи, як величина заборгованості та платоспроможності банку.

Визначення фінансової стійкості як стану фінансів суб’єкта фінансово-господарської діяльності, що характеризується певним набором показників, можна загалом охарактеризувати як спробу визначити “фінансової стійкості” лише у статистиці в рамках набору показників. Зважаючи на відсутність єдиних нормативних критеріїв щодо показників, які характеризують фінансову стійкість, а також на їх залежність від багатьох факторів, автори на власний розсуд формують їх перелік і пріоритетність.

Межі поняття “фінансова стійкість комерційною банку” об’єктивно зумовлені середовищем його вжитку: банк – це економічна система, її складові повинні діяти скоординовано і синхронно як єдина система заходів у сфері грошей та кредиту, спрямованих на ефективне виконання установою своїх функцій та забезпечення розвитку.

Інтегральну характеристику фінансової стійкості комерційного банку не можна обмежувати лише набором кількісних показників (ліквідність, платоспроможність, прибутковість тощо), це результат детального та всеохоплюючого аналізу. Фінансова стійкість банку не є конкретним числовим показником його діяльності, це якісна характеристика, а отже, остаточна формалізація оцінки неможлива.

Слід зазначити, що формалізація фінансової стійкості банку істотно залежить від розвиненості відкритої системи рейтингів та оцінок. У світовій практиці біржові рейтинги та індекси лежать в основі незалежної оцінки фінансового стану банку. За умови відсутності відкритої інформації про банківські капітали та їх ринкову вартість узагальнююча оцінка буде не зовсім об'єктивною.

Отже, на нашу думку, фінансова стійкість комерційного банку – це якісна, динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як економічної системи трансформації ресурсів та ризиків ефективно виконувати свої функції та забезпечувати цілеспрямований розвиток, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

В умовах динамічного розвитку вітчизняної економіки моніторингу фінансової стійкості банку повинно приділятися чи не найбільше уваги, оскільки саме стійкість є запорукою розвитку банківських установ.

Аналіз діяльності будь-якого економічного суб'єкта – важке методологічне і аналітичне завдання, для виконання якого необхідна відповідна інформаційна, професійна та організаційна база. Сучасна динаміка розвитку банківського сектора та економіки країни в цілому підтверджує необхідність формування в кожному банку серйозного підходу до аналізу всіх аспектів банківської діяльності. Єдиної системи показників, яка б в узагальнюючому вигляді характеризувала фінансову стійкість банку на сьогодні також не існує, тому аналітики використовують різні методики, в тому числі і самостійно розроблені, що включають у себе різні показники, які часто суттєво відрізняються.

Більшість методик поєднує 4 групи показників, що дають можливість оцінити фінансову стійкість банку, виходячи з оцінки [2]:

- капітальної стійкості;
- ділової активності;
- ліквідності;
- ефективності управління.

Коефіцієнтний аналіз є доволі простим, доступним і легко реалізується на практиці, проте він не є оптимальним методичним підходом до вирішення проблеми комплексного аналізу фінансового стану банку. Та незважаючи на використання обмеженої кількості аналітичних показників, за допомогою яких можна проаналізувати публічну

та конфіденційну фінансову звітність банку, такий “експрес” – аналіз виступає діючим інструментом оцінки фінансового стану і дає змогу завчасно розпізнати характер і суттєвість змін та спрогнозувати їх вірогідний розвиток.

Так, проведення аналізу прибутковості, ліквідності й достатності капіталу банку дає змогу оцінити ефективність управління, конкурентоспроможність банку на ринку послуг, а також врахувати вплив фінансової політики держави на діяльність банківської системи в цілому [36, с. 47]. Ліквідність характеризує механізм перетворення фінансових або матеріальних активів банку на реальні кошти з метою своєчасного виконання зобов’язань. Платоспроможність оцінюється шляхом зіставлення власних коштів банку та його зобов’язань. Стабільний тренд прибутку банку – одна із гарантій кредитоспроможності банку та його здатності вийти зі скрутного становища; стабільність джерел доходів виступає однією з ознак фінансової стійкості та стабільності.

Отже, вважаємо за необхідне розглянути в нашій роботі більш детально підходи до визначення критеріїв та показників оцінки фінансового стану банку.

Основна проблема функціонування банку – забезпечення стійкості функціонування, тобто здатності виконувати свої функції з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком, ураховуючи зовнішній вплив.

Оскільки комерційний банк доцільно розглядати як економічну систему, то постає проблема визначення його надійності, яку можна визначити як стабільність взаємовідносин між її елементами. Акціонери, вкладники, позичальники та службовці вкладатимуть різний зміст у визначення поняття “надійність” банку [12, с. 49].

Аналізуючи діяльність комерційного банку, акціонери найбільшу увагу приділяють його прибутковості, вкладники – ліквідності та прибутковості, позичальники – забезпеченості кредитними ресурсами, а службовці – прибутковості. Поняття “надійності” та “стійкості” банку є взаємопов’язаними, але між ними існує певна відмінність. Надійність банку характеризується його міцністю, здатністю вселяти довіру до всіх економічних суб’єктів, реальних та потенційних клієнтів. Фінансова стійкість банку визначається його можливістю нормально розвиватись. “Стойкість” більш фундаментальне поняття, в свою чергу надійність – важлива форма прояву стійкості [52, с. 40].

Для визначення фінансової стійкості можна використовувати інтегральні фінансово-економічні показники стану діяльності банку, які синтезують характеристики таких економічних складових фінансової стійкості, як: обсяг і структура власних коштів, рівень доходів

і прибутку, норма прибутку на власний капітал, достатність ліквідності, а також параметри діяльності банку, пов'язані з інформаційно-аналітичною і технологічною підтримкою управління фінансовими операціями банку [79, с. 141].

У вітчизняній економічній літературі поки немає єдиного підходу до визначення критеріїв фінансової стійкості банку, а це в свою чергу призводить до ототожнення його з іншими економічними поняттями – надійністю, платоспроможністю, ліквідністю, прибутковістю.

Слід зауважити, що інтегральну характеристику фінансової стійкості комерційного банку не можна обмежувати лише набором кількісних показників (ліквідність, платоспроможність, прибутковість тощо), це результат більш детального аналізу, а отже, фінансова стійкість банку не є конкретним числовим показником його діяльності; це – якісна його характеристика (в тому числі й нефінансові зіставлення).

Щодо підходу до фінансової стійкості як до набору показників, то необхідно зауважити, що групу коефіцієнтів для оцінки формують переважно на основі аналізу джерел його коштів. Тобто більшість методик обмежуються аналізом пасиву без урахування змін в активі.

Усі показники, що використовуються для аналізу фінансової стійкості, можна розподілити на кілька груп:

- показники, що базуються на структурі та достатності капіталу банку;
- показники, що базуються на структурі залучених та запозичених коштів;
- показники, що базуються на якості активів;
- показники, що характеризують динаміку (поведінку) окремих складових активу і пасиву банку [58].

Більшість показників фінансової стійкості банку базується перш за все на визначенні достатності капіталу для покриття банківських ризиків та на оцінці структури капіталу, яка визначає якісний склад балансового капіталу. Це спричинило появу поняття “капітальної стійкості” банку, тобто рівня його забезпеченості власними коштами. Роль капіталу в забезпеченні фінансової стійкості комерційного банку є найважливішою і зумовлена функціями, які він виконує.

У кінцевому підсумку наведемо основну групу показників, що застосовуються для оцінки капітальної стійкості як складової фінансової стійкості банку (табл. 3.1).

Центральними банками багатьох країн, у тому числі і Національним банком України, з метою підтримання стабільності та стійкості банків і банківської системи в цілому передбачено застосування нормативів достатності капіталу, які також використовуються при фінансовому аналізі діяльності банків. Одним із основних критеріїв надій-

ності і стійкості банків у рамках нагляду виступає саме достатність капіталу. У більшості країн для створення нових банків вимагається мінімальний розмір капіталу, достатність якого перевіряється при поточному контролі. Зазначена позиція в Україні також виконується і регламентується Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, яка затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368.

Таблиця 3.1

Алгоритм розрахунку та економічний зміст показників капітальної стійкості

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст	Оптимальне значення
Коефіцієнт надійності	$K_n = K / Z_k$	Співвідношення власного капіталу (K) до залучених коштів (Z_k) означає рівень залежності банку від залучених коштів	$\geq 5\%$
Коефіцієнт фінансового важеля	$K_{fv} = Z / K$	Співвідношення зобов'язань банку (Z) до капіталу розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку	20 : 1
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	$K_{uk} = K / A_{zag}$	Співвідношення власного капіталу і активів (A_{zag}) розкриває достатність сформованого капіталу в активізації та покритті різних ризиків	$\geq 10\%$
Співвідношення статутного і балансового капіталу	$K_{stb} = K_{st} / K$	Співвідношення статутного капіталу банку (K_{st}) до балансового власного капіталу (K) характеризує залежність банку від його засновників	15-50 %
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	$K_k = K / П$	Співвідношення капіталу-брутто, тобто балансового капіталу, до пасивів банку ($П$) визначає рівень капіталу в структурі загальних пасивів	10-15 %
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{zk} = A_k / K$	Співвідношення капіталізованих активів / основних фондів (A_k) і власного капіталу показує, яку частину капіталу розміщено в нерухомість (майно)	Зростання
Коефіцієнт захищеності дохідних активів	$K_{zda} = (K - A_n - Z_b) / A_d$	Є сигналом про захист дохідних активів (A_d), що чутливі до зміни процентних ставок, мобільним власним капіталом, де A_n – недохідні активи, Z_b – збитки	Позитивне
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K_{mk} = A / K_a$	Ступінь покриття активів банку (A) акціонерним капіталом (K_a)	12-15
Співвідношення капіталу до депозитів	$K_{kd} = K / D$	Вказує, яка частина депозитів (D) захищена власним капіталом банку	15-20 %

У відповідності з методом, який було затверджено Базельським комітетом, достатність капіталу в більшості країн вимірюється шляхом співставлення капіталу й активів, зважених з урахуванням ризику,

який притаманний різним категоріям активів та позабалансових статей, його встановили на рівні 8 %. Зазначена норма достатності капіталу відображена в Міжнародній угоді щодо оцінки капіталу та стандартів капіталу в липні 1988 року. Але після 1999 року, коли світова фінансова система перенесла значну економічну кризу, зазначена угода була переглянута. Нова схема достатності капіталу передбачає визначення наступних елементів:

- мінімальні вимоги щодо достатності капіталу;
- наглядові перевірочні процедури;
- ефективне використання ринкової дисципліни.

Ділова активність банку характеризується його спроможністю залучати кошти, ефективністю та раціональністю їх розміщення.

Ділова активність може бути визначена як за допомогою аналізу окремих показників, так і через оцінювання відповідних співвідношень між окремими статтями активів, пасивів та кількісним узгодженням змін в активах і пасивах. Ділова активність тісно пов'язана з економічним потенціалом банку [86].

Аналіз економічного потенціалу банку (тобто його здатності досягти мети) полягає в оцінці ступеня досягнення мети певними засобами, використанні власних можливостей. Даний аналіз базується на оцінці умов зовнішнього середовища, характеру та масштабів діяльності, а також ресурсного потенціалу та ділової активності.

Проте аналіз економічного потенціалу банку зосереджується не тільки на відокремленій оцінці стану ресурсного потенціалу і ділових активів банку, а й на поєднанні в аналітичних висновках взаємозв'язків між активами і пасивами балансу.

Отже, необхідні висновки стосовно ділової активності банку можна отримати трьома шляхами:

- співставленням висновків по взаємопов'язаних статтях та розділах активів і пасивів;
- кількісною ув'язкою змін в активах і пасивах у вартісному виразі;
- розрахунком коефіцієнтів, що характеризують досягнуті рівні активності використання пасивів і активів.

При цьому прийом кількісної ув'язки між ресурсним потенціалом і активами банку дозволяє кількісно виміряти та оцінити вплив факторів ділової активності банку на стратегію його поведінки. Фактори прискорення і сповільнення ділової активності банку можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на кінцевий фінансовий результат господарської діяльності, тобто на прибуток.

Рання діагностика фінансового стану банку передбачає оцінку за допомогою низки аналітичних коефіцієнтів, використання яких

дозволяє визначити вагомі співвідношення, пропорції, характеристики. Види, кількість показників, алгоритми їх розрахунку часто суттєво відрізняються, це зумовлює неспівставність оцінок одного об'єкта дослідження різними суб'єктами. Застосування певного набору коефіцієнтів залежить від форматування і принципів побудови балансу банку, що є доступним для аналізу.

Розглянемо більш уважно показники ділової активності банку, які дозволяють інтерпретувати стан і використання банком економічного потенціалу (тобто наявних і прихованих можливостей) та вагомість прийнятих на себе фінансових ризиків. Повною мірою розкривають рівень використання пасивів і активів при аналізі ділової активності банку наступні показники (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Алгоритм розрахунку і економічний зміст показників оцінки економічного потенціалу і ділової активності банку

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст
а) в частині пасивів		
Коефіцієнт активності залучення ресурсів	$K_{зр} = З / П$	Частка залучених коштів (З) у загальних пасивах (П); оптимально – 80-85 %
Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	$K_{змк} = МБКз / П$	Питома вага залучених міжбанківських кредитів (МБКз) у загальних пасивах
Рівень міжбанківських кредитів у зобов'язаннях	$K_{мкз} = МБКз / З$	Показує залежність банку від зовнішніх джерел фінансування; оптимально – до 30 %
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	$K_{зд} = Дстр / П$	Питома вага строкових депозитів (Дстр) у загальних пасивах
Рівень депозитів у зобов'язаннях	$K_{дз} = Дстр / З$	Характеризує зростання стабільності ресурсної бази; оптимально – 10-30 %
Рівень використання залучених коштів у дохідні активи	$K_{ва} = Ад / З$	Співвідношення дохідних активів (Ад) і залучених коштів
Рівень використання залучених коштів у кредитні вкладення	$K_{вкз} = КВ / З$	Показує долю вкладень залучених коштів у кредитний портфель банку (КВ)
Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель	$K_{вдк} = КВ / Дстр$	Співвідношення кредитних вкладень до строкових депозитів
б) в частині активів		
Коефіцієнт дохідних активів	$K_{да} = Ад / Азаг$	Частка активів, що приносять дохід (А) у загальних активах (Азаг)
Коефіцієнт кредитної активності	$K_{кра} = КВ / Азаг$	Показує частку активів, що розміщена в кредити (КВ); оптимально – 65-75 %

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст
Коефіцієнт інвестиційної активності	$K_{ia} = IB / A_{заг}$	Питома вага інвестиційних вкладень (IB) у загальних активах
Коефіцієнт робочих активів	$K_{ра} = A_p / A_{заг}$	Частка робочих активів (A_p) в активах, що служить для погашення зобов'язань і отримання доходів
Коефіцієнт матеріалізованих активів	$K_{ма} = A_k / A_{заг}$	Розкриває долю вкладень у матеріально-технічне забезпечення (A_k)

Ділову активність визначає як рівень залучення пасивів, так і рівень їх використання в активах, тому в першу чергу доцільно розглянути групу показників, які характеризують рівень ділової активності залучення пасивів і розміщення їх в певні групи активів. Ця група показників служить виміром рівня ефективності діяльності банку на фінансовому ринку [2].

Фінансова рівновага банківської установи характеризується його платоспроможністю та ліквідністю. Показники платоспроможності та ліквідності – одні з найважливіших для характеристики надійності банків. Вони належать до групи показників оцінки фінансового стану банку, яку більшість аналітиків ставлять на перше місце за ступенем важливості для аналізу діяльності банків [86].

Ліквідність та платоспроможність банку підтримуються завдяки залученню коштів на депозитні рахунки, надходженню платежів і перерахувань тощо. Платоспроможність банку вказує на ступінь його фінансової самостійності, завдяки здатності покривати борги і погашати фінансові зобов'язання. Ліквідність показує, наскільки швидко можна перемістити чи продати активи, щоб отримати грошові кошти для погашення зобов'язань і боргів. Проте ліквідність необхідно розглядати як багаторівневу систему категорій, яка включає елементи: ліквідність активів і пасивів, ліквідність балансу банку, ліквідність банку і банківської системи в цілому. Зупинимось на поняттях ліквідності банку та балансу банку.

В Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні ліквідність банку визначено як здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за допомогою збалансованості між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів [66]. Ліквідність банку – це також його здатність своєчасно виконувати свої зобов'язання перед кредиторами і вкладниками, вона відтворює динаміку всіх

фінансових потоків за активними і пасивними операціями, зміну вартості активів і пасивів у часі. Ліквідність банку залежить не тільки від наявних у нього ліквідних ресурсів, але й від рівня ліквідності його клієнтів.

Ліквідність балансу банку визначає можливість погашення зобов'язань банку на певну дату. У процесі аналізу ліквідності балансу комерційного банку ставиться завдання визначення фактичної ліквідності, відповідності її нормативам, виявлення чинників, що викликали відхилення фактичного значення коефіцієнтів ліквідності від установлених Національним банком України.

Практики та науковці по-різному підходять до побудови методики обчислення системи показників ліквідності банків. Вибір показників для оцінювання ліквідності банку може залежати від особливостей ринку, на якому функціонує банк, виду банківських операцій, умов та специфіки їх здійснення [15, с. 21].

Як правило, існує два підходи до вимірювання ліквідності:

- на основі фінансових коефіцієнтів, які розраховуються за балансами і відображають ліквідний стан банку (ліквідність балансу);
- на основі визначення потенційної потреби в ліквідних коштах банку для виконання своїх зобов'язань (ліквідність банку).

Ліквідність як якісний показник є складним для визначення. Основними якісними чинниками, що визначають ліквідність, є види залучених депозитів, їх джерела і стабільність. Тому аналіз депозитної бази служить відправним моментом в аналізі ліквідності банку для підтримки його надійності. Використовуючи методи порівняльного аналізу пасивних операцій, можна виявити зміни в обсягах цих операцій, визначити вплив їх на ліквідність банку. Основне місце в ресурсах банку займають залучені депозити, розрахункові і поточні рахунки. Питома вага окремих підгруп у загальній сумі залучених коштів характеризує місце і роль у кредитному потенціалі кожного виду ресурсу і відповідних економічних контрагентів [14, с. 25].

На основі балансу банку можна розрахувати низку коефіцієнтів ліквідності, з яких окремі (нормативи ліквідності) регламентовані Національним банком України, а інші можуть бути визначені для потреб банку при проведенні аналізу його надійності. Коефіцієнтний метод передбачає встановлення певних кількісних співвідношень статей активу та пасиву балансу. В одних країнах ці співвідношення встановлюються центральними банками, а в інших – банками.

Кількість показників ліквідності неоднакова в різних країнах світу. Так для обов'язкового виконання Національний банк України розробив тринадцять нормативів, з яких три – ліквідності, а в Росії Центральний банк запровадив чотирнадцять нормативів, з яких п'ять –

нормативи ліквідності. Центральні банки різних країн контролюють дотримання економічних нормативів у встановлених межах щомісячно або щоквартально.

У деяких країнах банківські установи для власних потреб, поряд з нормативними показниками ліквідності розраховують інші показники ліквідності балансу банку. Так, комерційні банки Великої Британії для аналізу та контролю за своєю діяльністю використовують показники ліквідності, за якими не треба звітувати. Це співвідношення суми активів до суми зобов'язань зі строком розміщення активів і погашення зобов'язань від одного до шести місяців.

Цікавим є досвід оцінювання ліквідності комерційними банками США. Центральний банк США не зобов'язує комерційні банки дотримуватися законодавчо встановлених нормативів ліквідності. Розробка та підтримання системи показників ліквідності є завданням керівництва самих банківських установ. Згідно з досвідом, накопиченим банками США, запроваджено таку систему показників:

1. Обсяг первинних резервів (каса + кореспондентський рахунок в ЦБ) / обсяг залучених депозитів.

2. Обсяг первинних + вторинних резервів (державні цінні папери) / обсяг залучених депозитів. Рівень першого показника для забезпечення ліквідності банку має бути не меншим 5-10 %; рівень другого – не меншим 15-25 %.

3. Обсяг наданих кредитів / Обсяг залучених депозитів. При цьому встановлена залежність: чим більший цей показник за одиницю, тим ліквідність банку нижча.

4. Обсяг наданих кредитів / загальний обсяг активів. Цей показник відображає диверсифікацію активів. Він вважається оптимальним у межах 60-70 % для підтримання ліквідності прибутковості банку. На ліквідність впливає також структура депозитів, тобто розподіл депозитів на “стійкі” та “летючі”. До “стійких” депозитів можна віднести як строкові депозити постійних клієнтів банку, так і до запитання.

5. Обсяг залучених “стійких” депозитів / Загальний обсяг залучених депозитів. Необхідно підкреслити, що чим більша частка “стійких” депозитів у загальному обсязі залучених депозитів (не менше 75 %), тим ліквідність банку вища. Наявність у банку “стійких” депозитів зменшує потребу в ліквідних активах та сприяє отриманню значного прибутку. Велике значення для підтримання ліквідності має розвиток міжбанківського ринку кредитів.

6. Обсяг залучених позик, отриманих в інших банках, в тому числі ЦБ / загальний обсяг залучених ресурсів.

При цьому аналізують частоту, умови і причини запозичення, обсяг сплачених відсотків. Постійне користування коштами, запозиченими

з міжбанківського ринку для погашення зобов'язань банку, свідчить про його ліквідну нестабільність [15, с. 23].

Необхідно зазначити, що показники ліквідності різних країн світу різняться не тільки кількістю та назвою, а й методологією обчислення. Різні нормативні показники ліквідності та їх граничні значення обумовлені особливостями економічного розвитку відповідних країн, їх фінансових ринків та банківських систем. У країнах з ринковою економікою та стабільною банківською системою кількість економічних нормативів ліквідності обмежена, вона становить один-два показники (табл. 3.3).

Аналітики зауважують, що в умовах нестабільності функціонування банків в країнах СНД актуальним залишається аналіз ліквідності, який враховує поточну платоспроможність, а також фактори, здатні в короткостроковій перспективі погіршити платіжний баланс банку. При цьому використання системи фінансових показників дозволяє комплексно оцінювати ліквідність банку як на поточний момент, так і на середньострокову перспективу [26].

Таблиця 3.3

Економічні нормативи ліквідності комерційних банків окремих країн світу

Країна	Назва показника	Розрахунок	Нормативне значення
Україна	Норматив миттєвої ліквідності	Співвідношення суми коштів на кореспондентському рахунку та в касі і суми зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками	> 20
	Норматив поточної ліквідності	Співвідношення суми активів первинної та вторинної ліквідності і суми зобов'язань банку з відповідними строками виконання (з кінцевим строком погашення до 30 днів включно)	> 40
	Норматив короткострокової ліквідності	Співвідношення суми ліквідних активів і суми короткострокових зобов'язань (з початковим строком погашення до одного року)	> 20
Росія	Норматив миттєвої ліквідності	Співвідношення суми високоліквідних активів і суми зобов'язань за рахунками до повернення	> 20
	Норматив поточної ліквідності	Співвідношення суми ліквідних активів і суми зобов'язань за рахунками до повернення і на строк до 30 днів	> 70

Продовж. табл. 3.3

Країна	Назва показника	Розрахунок	Нормативне значення
Росія	Норматив довгострокової ліквідності	Співвідношення загальної суми довгострокових активів, враховуючи надані гарантії, строком розміщення більше одного року і суми капіталу та зобов'язань банку за депозитними рахунками, отриманими кредитами та іншими борговими зобов'язаннями строком погашення більше одного року	< 120
	Норматив загальної ліквідності	Співвідношення суми ліквідних активів і загальної суми активів за вирахуванням обов'язкових резервів	> 20
	Норматив ліквідності за операціями з дорогоцінними металами	Співвідношення високоліквідних активів у дорогоцінних металах у фізичній формі й зобов'язань в дорогоцінних металах до повернення і зі строком погашення до 30 днів	> 10
Франція	Норматив ліквідності	Співвідношення суми активів, розміщених строком на 3 місяці, і суми депозитів до повернення, строкових депозитів та інших ресурсів, залучених на 3 місяці	> 60
Велика Британія	Норматив ліквідності	Співвідношення готівки, залишків на коррахунках НОСТРО, суми наданих депозитів до повернення і зі строком розміщення на день, цінних паперів та придатних до переобліку	> 12,5
Німеччина	Норматив короткострокової ліквідності	Співвідношення суми короткострокових та середньострокових вкладень до 4 років і суми залучених ресурсів до 4 років та ощадних депозитів	100
	Норматив довгострокової ліквідності	Співвідношення суми активів і суми зобов'язань зі строком розміщення активів і погашення зобов'язань понад 4 роки	100
Японія	Норматив ліквідності	Співвідношення суми коштів на кореспондентському рахунку в Центральному банку та в касі, державних цінних паперів і загальної суми залучених депозитів	> 30

Однак точність оцінки як ліквідності, так і платоспроможності, за даними балансу, є відносною. Із залученням більш детальної інформації вимірність цих показників може змінюватися. Так, наприклад, відсутність необхідного залишку коштів на коррахунку банку на звітну дату ще не означає неплатоспроможності банку, адже неплатоспроможність настає у випадку виснаження його власного капіталу. Не виключено, що грошові надходження в погашення боргу можуть відбутись в найближчі дні. Складність показників, що належать до оцінки платоспроможності банку, у порівнянні з показниками ліквідності зумовлена тим, що вони базуються на одномоментній інформації.

Це призводить до ототожнення цих понять і зумовлює недосконалість аналітичних показників.

Незважаючи на невіддільність показників платоспроможності та ліквідності, за їх значеннями можна інтерпретувати фактичний фінансовий стан банку, його зміну та ймовірність розвитку подій у перспективі [92, с. 35].

Наведемо узагальнюючі показники для оцінки ліквідності та платоспроможності банку – індикатори фінансового стану банку, які використовуються у вітчизняній практиці (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Алгоритм розрахунку і економічний зміст показників, що характеризують ліквідність балансу та платоспроможність банку

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст
Показники ліквідності		
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$K_{мл} = (K_{кр} + K_k) / Dп$	Можливість банку погашати живими грошима з коррахунків ($K_{кр}$) і каси (K_k) поточні зобов'язання ($Dп$)
Коефіцієнт загальної ліквідності	$K_{зл} = A_{заг} / Z$	Максимальна можливість банку в погашенні зобов'язань всіма активами; оптимально: > 100 %
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних і робочих активів	$K_{вра} = A_{вл} / A_p$	Частка високоліквідних активів ($A_{вл}$) в робочих; оптимально – 20-25 %
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних і загальних активів	$K_{ва} = A_{вл} / A_{заг}$	Частка високоліквідних активів у загальних активах банку; оптимально – 15-20 %
Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	$K_{рлз} = A_d / Z$	Забезпечення дохідними активами банку (A_d) його загальних зобов'язань
Коефіцієнт структурного співвідношення вкладів	$K_{свв} = Dп / D_{стр}$	Стабільність депозитної бази та зменшення потреби банку в ліквідних коштах
Показники платоспроможності		
Коефіцієнт потенційної платоспроможності	$K_{пп} = \frac{(K + D + МБК_3)}{(K_{ст} + D)}$	Здатність банку повернути кошти кредиторам і акціонерам ($K_{ст}$)
Коефіцієнт зовнішнього боргу	$K_{зб} = \frac{(З - D + МБК_3)}{(D + МБК_3)}$	Масштабність швидкого повернення зовнішнього боргу кредиторам
Коефіцієнт трансформації залучених ресурсів	$K_{тзр} = (З - A_d) / Z$	Показує, яка частина залучених коштів використовується для поточних платежів
Коефіцієнт платоспроможності (адекватності) регулятивного капіталу	$K_{лк} = PK / A_{зв}$	Здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями

Один із показників, який у першу чергу цікавить Національний банк, акціонерів та клієнтів при оцінюванні фінансового стану банку – це фінансовий результат діяльності.

Аналіз кінцевого фінансового результату діяльності банку (прибутку, який в основному залежить від співвідношення доходів і витрат банку) складається із кількох складових:

- аналізу джерел прибутків;
- аналізу доходів комерційного банку (структурний аналіз, оцінка рівня доходів);
- аналізу витрат банку (структурний аналіз, оцінка рівня витрат);
- аналізу фінансових коефіцієнтів прибутковості (вивчення динаміки коефіцієнтів, оцінка коефіцієнтів з точки зору їх нормативного рівня, факторний аналіз динаміки коефіцієнтів).

Основним інформаційним джерелом для аналізу фінансових результатів є звіт про прибутки і збитки банку [74, с. 40].

Серед найважливіших методів аналізу фінансових результатів головним можна вважати структурний аналіз, який здійснюється шляхом визначення кожної позиції у процентах від загального. Зміна питомої ваги позицій у часі свідчить про зміни у сферах діяльності банку.

Структурний аналіз доходів банку провадять для визначення питомої ваги кожного виду доходу і тенденцій його зміни та вирішення наступних завдань: виявлення основного фактора дохідності банку; дослідження цільового ринку банківських послуг, які відповідають основному фактору дохідності, і вивчення можливостей збереження цього джерела доходу в майбутньому; визначення ступеня стабільності доходу [58, с. 50].

Аналіз витрат проводиться за такими напрямками: оцінка рівня всіх та окремих видів витрат і їх динаміки; структурний аналіз витрат; оцінка загального рівня витрат. Про обсяг витрат (сукупних та окремих) неможливо судити лише за абсолютною їх величиною і темпами приросту, адже з розвитком банку збільшуються його активи, закономірно нарощується й абсолютна величина активів. Тому, щоб з'ясувати тенденції зміни окремих видів витрат, використовують відносні показники структури.

Аналізуючи доходи та витрати банку, поряд зі структурним аналізом розраховують також ряд інших коефіцієнтів. Необхідно також зазначити, що важливою складовою загальної оцінки результатів діяльності банку є аналіз прибутковості (дохідності) діяльності.

Одним із основних завдань загального аналізу діяльності банку є визначення джерел якості, стійкості банківських доходів. Різноманітність джерел походження доходів та напрямків витрат створює

необхідність постійного компетентного контролю їх стабільності, адже саме за рахунок доходів банку покриваються всі його операційні витрати, формується прибуток, обсяг якого визначає рівень дивідендів, зростання капіталу, розвиток пасивних та активних операцій. Дохідність банку залежить насамперед від оптимальної структури його балансу в частині активів і пасивів та від цілеспрямованої роботи банківського персоналу, від підтримки ліквідності банку, управління банківськими ризиками та їх мінімізації. Для оцінки дохідності банку використовують наступні коефіцієнти (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Алгоритм розрахунку і економічний зміст показників, що характеризують ефективність управління банком

Показники дохідності	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст
Загальний рівень рентабельності	$R_{зр} = Пб / Дох$	Розмір балансового прибутку (Пб) на 1 грн. доходу (Дох)
Чиста процентна маржа	$ЧПМ = (Д \% - В \%) / Азаг$	Здатність банку отримувати прибуток від різниці процентних доходів (Д, %) та процентних витрат (В, %)
Чистий спред	$ЧС = Д \% / КВ - В \% / Дпп$	Розкриває рівень дохідності активів від процентних операцій, де Дпп – підпроцентні депозити, КВ – кредитні вкладення
Коефіцієнт операційного доходу	$Код = Доп / Азаг$	Рівень операційного доходу (Доп) в загальних активах банку
Коефіцієнт процентного доходу	$Кпд = Д \% / Азаг$	Характеризує дохідність традиційної банківської діяльності; оптимально – 9-10 %
Дохідність активів	$Кда = Дох / Азаг$	Рівень доходів банку (Дох) у його загальних вимогах (Азаг)
Продуктивність праці	$Кп = Дох / КП$	Співвідношення доходів і середньорічної кількості працівників (КП) показує рівень доходу на 1 працівника
II. Показники рівня витрат		
Витратність активів	$Ква = В / Азаг$	Відношення загальних витрат (В) до активів банку – вартість 1 одиниці активів
Коефіцієнт дієздатності	$Кд = В / Дох$	Рівень витрат на 1 гривню доходів банку
Рівень витрат на 1 гривню прибутку	$Квпр = В / ЧП$	Співвідношення витрат банку до суми чистого прибутку (ЧП)
Рівень витрат на 1 працівника	$Квоп = В / КП$	Співвідношення витрат до загальної кількості працівників – видатність роботи працівників
III. Показники рентабельності по чистому прибутку		
Рентабельність активів	$Ра = ЧП / Азаг$	Рівень окупності чистим прибутком (ЧП) середньорічних активів банку

Показники дохідності	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст
Рентабельність дохідних активів	$R_{\partial a} = ЧП / A\partial$	Рівень окупності чистим прибутком середньорічних дохідних активів ($A\partial$)
Рентабельність загального капіталу	$R_k = ЧП / K$	Рівень окупності чистим прибутком ($ЧП$) середньорічного загального капіталу (K)
Рентабельність статутного капіталу	$R_{ск} = ЧП / K_{ст}$	Рівень окупності чистим прибутком ($ЧП$) середньорічного акціонерного капіталу ($K_{ст}$)
Рентабельність діяльності по витратах	$R_v = ЧП / B$	Рівень окупності чистим прибутком всіх витрат банку
Рентабельність доходів	$R\partial = ЧП / Дох$	Рівень прибутку на одиницю доходів банку
Продуктивність праці середньорічного працівника	$R_{пнп} = ЧП / КП$	Відношення чистого прибутку до середньорічної кількості працівників – рівень окупності чистим прибутком одного працівника

Таким чином, результати аналізу прибутковості (дохідності) банку дають змогу встановити конкретні причини негативних змін його фінансового стану та виявити резерви підвищення результатів діяльності [56, с. 48].

3.2. Діагностика і моніторинг в антикризовому управлінні банківською системою

Категорія антикризового управління встановлює понятійну демаркацію одного типу управління від іншого. Багатогранність економічного, особливо управлінського розуміння зазначеної категорії, на наш погляд, обґрунтовується подвійною природою будь якої кризи, яка одночасно створює і руйнує, тобто формує передумови і готує умови для подальшого розвитку та звільнює від попередньої стратегії бізнесу.

Відповідно до цієї теорії, яка акцентує увагу на руйнівній функції кризи, пропонують сприймати кризу як ситуацію, яка гостро загрожує суб'єкту господарювання. Кризова ситуація в такому випадку вимагає миттєвого подолання, локалізації наслідків методами антикризового управління.

Теорії, які розглядають кризу як явище та орієнтовані на руйнування старого і розвитку нового, сприймають його позитивно. Тому в основу покладена не боротьба з кризою, а реструктуризація системи, яка відповідає новим відносинам.

Проблема діагностики в антикризовому управлінні належить до недостатньо дослідженої галузі у вітчизняній економічній науці. Це пояснюється дією досить тривалого періоду господарювання

марксистсько-ленінського вчення, яке виключає кризу при соціалізмі. Використання зазначеної теорії повністю виключає дослідження проблеми антикризового управління, включаючи і антикризову діагностику.

Слід зазначити, що на підставі досліджень у галузі теорії штучного інтелекту і інформації, експертних систем, теорії ігор, вірогідності і статистичних рішень, математичної статистики, статистичної теорії розпізнання діагностика вивчалася як особливий процес пізнання. Методичною і теоретичною основою дослідження в антикризовому управлінні є наукові праці багатьох вітчизняних і закордонних вчених (додаток Ж).

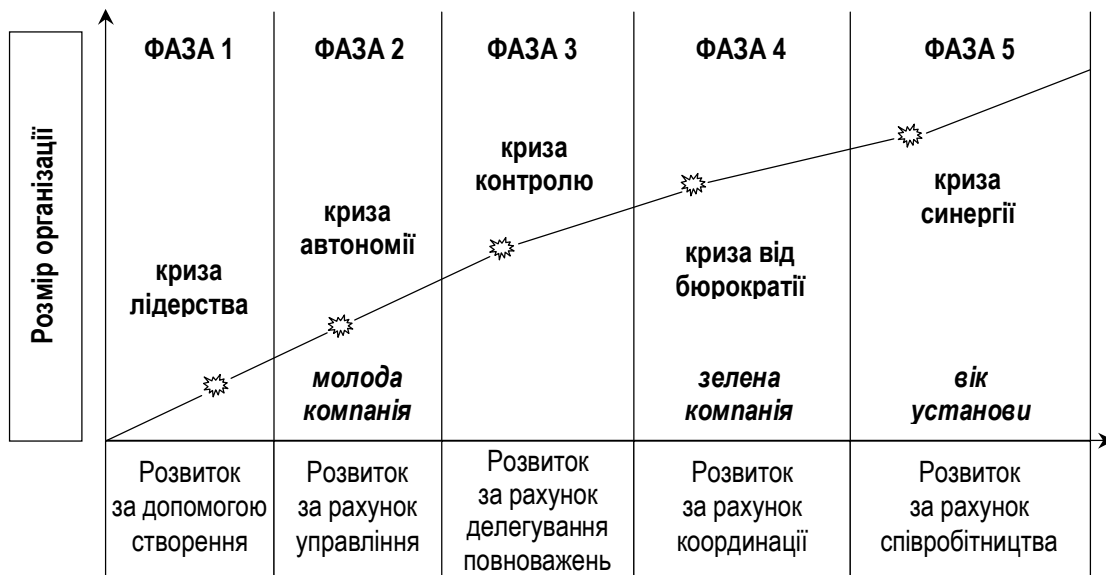
Управління складними системами є антикризовими на етапах функціонування і розвитку (рис. 3.1), а вміння передбачати, розпізнавати кризу, що наближається, і яку неможливо розглядати як статистичний стан, повинно визначати ефективність управлінських рішень. Таким чином, антикризове управління можна визначити як систему управлінських заходів та рішень щодо діагностики, попередження, нейтралізації і подолання кризових явищ та їх причин на усіх рівнях економіки. Воно повинно охоплювати усі стадії розвитку кризового стану, в тому числі і його профілактику та попередження.

Система антикризового управління володіє властивостями, які забезпечують особливий механізм управління: гнучкість і адаптивність, здатність до диверсифікації та своєчасного ситуаційного реагування, а також можливості ефективно використовувати потенціал банківської установи та неформальні методи управління.

У першу чергу система антикризового управління повинна базуватися на діагностиці ситуації в банківській сфері. Діагностика стійкості банківської системи – це аналіз та оцінка ситуації в національній банківській системі, а також виявлення позитивних чи негативних чинників, які спричинять зміни в банківській системі в майбутньому (рис. 3.2).

Результати нашого дослідження свідчать про те, що ефективність діагностики вища тоді, коли визначено наступні етапи її виконання:

- встановлення належності об'єкта до певного класу або групи об'єктів;
- виявлення відмінностей об'єкта, що діагностується, від об'єктів свого класу шляхом порівняння його фактичних параметрів із базовими;
- розробка методики формування інституціональних норм в якості базових показників.

Рис. 3.1. Модель життєвого циклу установ за Гейнером

Рис. 3.2. Діагностика в антикризовому управлінні банківською системою

Залежно від цілей існують різні стратегії антикризового управління, але для кожної з них важливе своєчасне розпізнавання кризової ситуації, визначення причин, симптомів і факторів кризи.

Антикризове управління актуалізує функціональні аспекти щодо виявлення та подолання причин, які протистоять оздоровленню банківської установи та відновленню її платоспроможності.

Індивідуальність банківської системи вимагає об'єднання діагностики фінансового стану банку з проведенням заходів превентивної санації. У цьому розумінні деталізація поняття “криза” пояснює процесуальний бік антикризового управління, оскільки фази кризи і стадії кризових ситуацій обумовлюють стадії антикризових заходів, а не навпаки.

Перша стадія кризи, як правило, прихована. Це падіння граничної фінансово-економічної ефективності діяльності, показників ліквідності банку, зниження рентабельності, обсягів отриманого прибутку (криза в широкому розумінні). Внаслідок цього погіршується фінансовий стан банку, скорочуються джерела і резерви розвитку.

Антикризове рішення зазначених проблем міститься в перегляді стратегії і тактики банку, що призводить до скорочення витрат, а також штату управлінського апарату, реструктуризації філіальної мережі. Однак масштаб і складність проблеми можна визначити і попередити на стадії діагностики, визначивши цілі діагностування, притаманні цьому етапу.

Друга стадія кризи – поява збитковості в діяльності банківської установи. Зазначена проблема вирішується шляхом стратегічного управління і реалізується засобом добровільної реструктуризації. У цьому випадку засоби, що використовуються, відрізняються від інших своєю спрямованістю, методами і вимогами вихідної інформації.

Третя стадія кризи означає практичну відсутність власного капіталу банку. Це негативно впливає на перспективи його розвитку, довгострокове і середньострокове планування грошових потоків, раціональне бюджетування і супроводжується обсягами надання банківських послуг, так як погіршується структура активів банку.

Програма стабілізації фінансового стану банку вимагає термінових заходів щодо надходження коштів для її здійснення. У випадку неприйняття оперативних заходів може наступити криза ліквідності і банкрутство (результат регресії четвертої стадії). Особливість діагностики на цій стадії міститься в розрахунку діагностичної цінності ознак, що характеризують кризу і рівень ризику при прийнятті управлінських рішень. Наприклад, перегляд депозитної політики банку, за позичення у центральному банку, випуск облігацій банку, програма капіталізації.

Четверта стадія кризи – стан гострої неплатоспроможності. У цій ситуації діагностика з використанням показників достатності капіталу банку, ліквідності, оцінки ризику дозволяє встановити факт фінансової нестійкості банку та можливості її нейтралізації через процедуру ліквідації.

Особливість антикризового управління проявляється в поєднанні таких систем: діагностики, попередження, подолання кризи, стратегії реструктуризації, застосування нестандартних методів в управлінні персоналом. З цих позицій антикризове управління можна розглядати як конструктивну реакцію на виявлення в результаті діагностики змін, що загрожують банкрутством або порушенням оптимального функціонування. Правомірність такого підходу можна підтвердити ефективністю результатів управлінських рішень шляхом співставлення рівня витрат і ступеня досягнення цілей.

При цьому слід підкреслити, що однією із цілей антикризового управління виступає збереження власної ідентичності та нівелювання диспропорції внутрішніх і зовнішніх параметрів банку. Це виступає необхідною умовою його подальшого розвитку і адаптації до динаміки зовнішніх умов.

Банківська установа досягає своїх вищих меж і стадій розвитку, підтримує стійку рівновагу, обходить руйнівну тенденцію кризи, імітуючи, за висловом Кейнса, стан “квазібуму” [4, с. 112].

Економічна діагностика фінансової нестійкості, організаційної дисфункції, на наш погляд, виступають основними поняттями, які констатують процес антикризового управління в цілому. Це свідчить про те, що діагностика є функцією і специфічною стадією антикризового управління. Діагностичні дослідження в антикризовому управлінні повинні також враховувати клас, тип, групу об'єкта, який досліджується, або виявляти нетрадиційні ознаки, їх діагностичну цінність для визначення результату.

Таким чином, діагностика – це категорія антикризового управління, яка характеризується специфічним порядком зв'язків, структурою, функціями. Метою діагностики в антикризовому управлінні є своєчасне виявлення ознак і природи кризи, а також локалізації небажаного впливу.

Виходячи із аналізу теорій, можна сказати, що діагностика в антикризовому управлінні (банкрутства, фінансового стану, організаційної системи і системи управління) повинна бути доповнена методологією інституційного підходу. За допомогою його оцінка здатності банків утримувати напругу кризової ситуації виходить із розпізнання рівня їх корпоративності, інститутів організації і технологій.

Проблема специфічних властивостей діагностики, які мають прояв в антикризовому управлінні, містить у собі:

- вивчення нових якостей розвитку банку як об'єкта управління в результаті розвитку фінансової і банківської системи;
- виявлення причинно-наслідкових зв'язків у розвитку об'єктів і суб'єктів банківської системи;

- визначення меж експертного знання менеджера і експертних систем, що використовуються в діагностиці кризи, її попередження і виходу з неї;
- моніторинг за зміною стану ситуації в банківській сфері в умовах високої ентрогенності ринкового макросередовища банків;
- необхідність підвищення ефективності антикризових і прогностичних функцій діагностики.

Узагальнюючи підходи до поняття діагностики як елемента антикризового розпізнання причин виникнення кризових явищ у банку, їх попередження і профілактики в майбутньому, слід підкреслити, що в діагностиці присутні інструментальні ознаки антикризової технології. Це вимагає введення в науковий оборот ідеї інституціонального і корпоративного змісту діагностики.

Діагностика в антикризовому управлінні повинна розпізнавати інституціонально-нормативне середовище функціонування банку і доповнювати тим самим профілактику банкрутств і заходи фінансового оздоровлення.

Поряд з тим аналіз умов і чинників підвищення ефективності антикризового управління банком призводить до необхідності введення класифікації типів і видів діагностики в антикризовому управлінні (рис. 3.3).

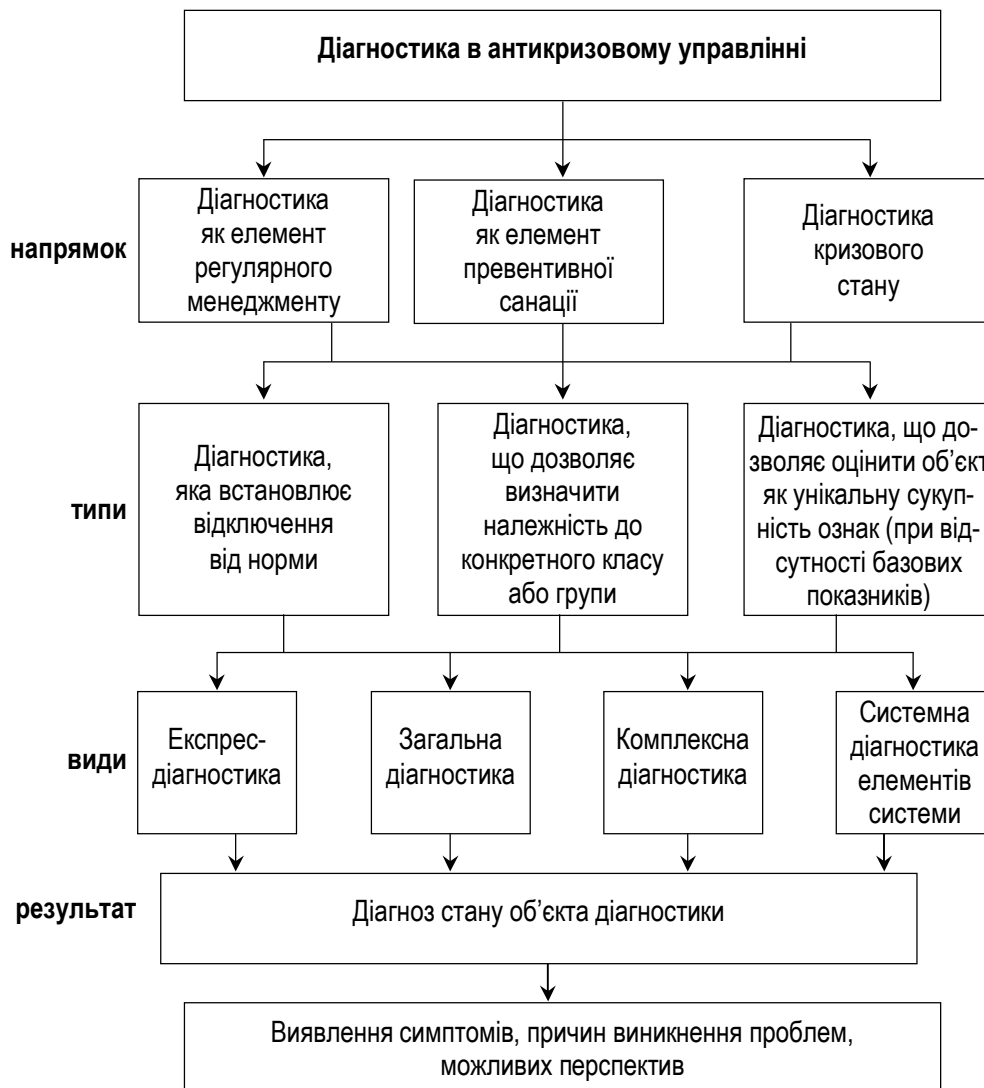
На наш погляд, діагностика стійкості банківської системи – це аналіз та оцінка ситуації в національній банківській системі, а також виявлення позитивних чи негативних чинників, які спричинять зміни в банківській системі в майбутньому.

Діагностика банківської системи повинна базуватися на таких напрямках:

- визначення стійкості банківської системи на поточний час та на прогнозовану перспективу;
- оцінка ефективності виконання функцій банківською системою в економіці;
- визначення чинників, що спричиняють дестабілізацію банківської системи на поточний час, середньо- та довгострокову перспективу.

Діагностика стійкості банківської системи повинна здійснюватися під час проведення моніторингу стійкості банківської системи. У свою чергу фінансовий моніторинг банківської системи виступає частиною наглядових функцій центрального банку. Основна його мета – забезпечення органів державного управління і банківської системи інформацією, що відображає результати діяльності банківського сектора та вплив чинників, які визначають стійкість банківської системи.

Рис. 3.3. Класифікація типів і видів діагностики

Основними завданнями фінансового моніторингу є:

- збір і накопичення інформації, яка віддзеркалює основні показники економічного розвитку країни в контексті динамічного розвитку банківської системи;
- збір і накопичення інформації, яка віддзеркалює діяльність банківської системи;
- аналіз і прогноз показників фінансової стійкості національної банківської системи;
- оцінка системних ризиків банківської системи;
- виявлення і оцінка ступеня впливу основних чинників, які визначають стійкість банківської системи;
- оцінка ефективності заходів, які здійснюються в рамках державного регулювання банківської системи.

З метою забезпечення ефективного функціонування системи моніторингу стійкості банківського сектора, на наш погляд, повинні виконуватися наступні принципи:

- принцип наукового обґрунтування використання у процесі моніторингу методик, що означає необхідність постійного удосконалення методичного забезпечення моніторингу стійкості банківської системи. Слід відзначити, що на сьогодні не існує єдиного, загально-визнаного методологічного підходу до оцінки стійкості банківського сектора;
- моніторинг стійкості банківської системи повинен здійснюватися безпосередньо як у банківській системі України в цілому, так і в регіонах країни – відповідно до регіональних банківських секторів. Зазначений принцип передбачає урахування специфічних рис розвитку регіональних банківських систем. Зазначені відмінності передбачають нерівномірність впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на стійкість банківських структур у різних регіонах;
- моніторинг стійкості банківської системи повинен базуватися на принципі неперервності, який означає, що робота, пов'язана зі збором і оцінкою інформації, повинна проводитися постійно, а не періодично;
- принцип зіставлення вихідних даних і результативних показників моніторингу. Він означає, що вихідні дані, які складають інформаційну базу моніторингу стійкості банківської системи, повинні бути зіставлені на різних відрізках часу. Для цього необхідно забезпечувати постійні форми звітності банківських установ і суб'єктів господарювання економіки. Крім того, повинна забезпечуватися можливість однозначної інтерпретації вихідних даних моніторингу, тобто результативних показників стійкості банківської системи;
- принцип доступності висновків і результатів моніторингу свідчить про необхідність розгляду та обговорення документально зафіксованих висновків моніторингу усіма зацікавленими користувачами інформації про банківську систему.

Слід відзначити, що при проведенні оцінки фінансової стійкості необхідно розглянути питання інформаційного забезпечення: інформаційну базу та інформаційні потоки. Інформаційну базу для аналізу і оцінки стійкості банківської системи складають: бухгалтерська звітність банківських установ; бухгалтерська і статистична звітність підприємств і організацій; статистична інформація про соціально-економічний стан країни в цілому, включаючи інформацію про діяльність домашніх господарств; параметри бюджету регіонів і країни в цілому; прогнози соціально-економічного розвитку регіонів і країни в цілому; прогнози розвитку окремих галузей економіки регіону і країни.

У свою чергу інформаційні потоки в системі моніторингу стійкості банківської системи пов'язують між собою організації і інститути, які надають первинну інформацію для аналізу, центри обробки інформації та кінцевих користувачів інформації.

Актуальним питанням організації системи моніторингу є її методичне забезпечення. У цьому процесі повинен використовуватися широкий спектр математичного інструментарію: моделі на основі класичних методів математичної статистики, сучасні методи математичного моделювання і статистики, динамічні моделі на основі системи рівнянь і часткових похідних, моделі системного аналізу, дискретної математики, теорії ігор. Оскільки одним із завдань моніторингу стійкості банківського сектора є оцінка системних ризиків, необхідно також широко використовувати сучасні прийоми і інструменти ризик-менеджменту.

Дискусійним питанням методичного забезпечення системи моніторингу стійкості банківської системи залишається питання вибору оціночних показників (індикаторів). Зазначені показники характеризують галузь стійкості банківської системи, перехід за межі якої будуть оцінюватись як прояв нестабільності, нестійкості. Розглянемо основні підходи до вибору індикаторів стійкості банківської системи, які існують у вітчизняній та зарубіжній практиці.

У зв'язку з тим, що в останні роки значно збільшилася кількість виникнення системних криз фінансових систем окремих країн, наслідки яких впливають на розвиток світового фінансового простору, міжнародні органи регулювання прийняли рішення про необхідність розробки індикаторів, які спроможні не тільки кількісно оцінити стійкість фінансової, у тому числі банківської системи, але і передбачати вірогідність виникнення небезпечних ситуацій.

У травні 1999 року Міжнародний валютний фонд спільно із Світовим банком ініціював розробку таких показників у межах Програми щодо оцінки фінансового сектора FSAP (Financial Sector Assessment Programme). Окрім того, МВФ провів опитування центральних банків та інших регулюючих органів різних країн з метою визначення показників найбільш важливих у межах моніторингу системних ризиків у фінансовій системі та банківському секторі. Зазначені індикатори отримали назву “показники фінансової стійкості” (FSI's – Financial Soundness Indicators), або ПФУ [96]. Підсумком проведеної роботи стало видання в 2004 році МВФ Керівництва по показниках фінансової стійкості (Compilation Guide on Financial Soundness Indicators) [96]. Перелік показників фінансової стійкості містить у собі дві частини. Перша – базові показники, які забезпечують необхідний мінімум для аналізу фінансового сектора та розраховуються виключно за даними

звітності банків. Друга частина – додаткові показники, які розраховуються на підставі звітності банків та інших суб'єктів фінансового ринку (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Система показників фінансової стійкості банківської системи [100]

Група показників	Показники
Основна група показників (Core Set)	
Показники достатності капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • відношення капіталу до зважених активів з урахуванням ризику; • відношення капіталу першого рівня до зважених активів з урахуванням ризику;
Показники якості активів	<ul style="list-style-type: none"> • відношення простроченої заборгованості до загального обсягу наданих кредитів; • відношення простроченої заборгованості, за винятком резервів до капіталу; • галузева структура кредитного портфеля; • відношення великих ризиків (кредитних, валютних, позабалансових зобов'язань) до капіталу;
Показники дохідності і рентабельності	<ul style="list-style-type: none"> • рентабельність активів; • рентабельність капіталу; • відношення чистих процентних доходів до валового доходу; • відношення непроцентних доходів до валового доходу
Показники ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> • відношення ліквідних активів до сукупних активів; • відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань
Показники чутливості до ринкового ризику	<ul style="list-style-type: none"> • структура активів за термінами; • структура зобов'язань за термінами; • відношення чистої валютної позиції до капіталу
Додаткові показники (Encouraged Set)	
Загальний стан банківської установи	<ul style="list-style-type: none"> • відношення капіталу до активів; • географічна структура кредитного портфеля; • відношення сукупних вимог похідних фінансових інструментів до капіталу; • відношення сукупних зобов'язань похідних фінансових інструментів до капіталу; • відношення доходів від торгівлі цінними паперами до сукупного доходу; • відношення витрат на утримання персоналу до непроцентних доходів; • різниця між ставками за кредитами і депозитами; • відношення банківських депозитів до кредитів; • відношення кредитів в іноземній валюті до загального обсягу кредитів; • відношення зобов'язань в іноземній валюті до загального обсягу зобов'язань; • відношення чистої позиції за акціями до капіталу
Показники ринкової ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> • середня різниця між ціною попиту і пропозицією на ринку цінних паперів; • середньоденний показник обороту на ринку цінних паперів

Слід зазначити, що рекомендований МВФ перелік показників фінансової стійкості достатньо повно оцінює діяльність комерційних банків з точки зору їх мікроекономічної ефективності.

Узагальнення та аналіз існуючих підходів до розробки індикаторів стійкості банківського сектора дозволили структурувати їх наступним чином.

По-перше, це індикатори, які оцінюють виконання банківською системою основних функцій на макроекономічному рівні. У зазначену групу доцільно включити такі показники:

- показники динаміки розвитку банківського сектора (капітал, активи, кредити, депозити), співвідношення з макроекономічними показниками (ВВП, доходи населення) розвитку країни;
- динаміка питомої ваги активів банківського сектора у ВВП стосовно рівня монетизації економіки;
- індекс перерозподілу ресурсів між контрагентами, індекс перерозподілу ресурсів за термінами, індекс трансформації ресурсів за термінами;
- показники стану розрахунків в економіці: структура дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств і організацій, коефіцієнт монетизації економіки, обсяг неоплаченої картотеки за банківськими рахунками клієнтів в разі відсутності коштів на кореспондентських рахунках банків, обсяг неоплаченої картотеки на кореспондентських рахунках банків.

По-друге, індикатори, за допомогою яких можна оцінити ефективність банківської системи (достатність капіталу, якість активів, доходність та прибутковість, ліквідність, чутливість до ризику). У зазначену групу доцільно також віднести показники: відношення великих ризиків до капіталу, спред між ставкою за кредитами і депозитами, відношення чистої відкритої позиції за акціями до капіталу.

По-третє, індикатори, які оцінюють здатність банківської системи, протистоять дії внутрішніх і зовнішніх чинників: рівню концентрації банків, залежності банківської системи від міжбанківських кредитів, питомій вазі кредитного портфеля в активах, мультиплікатору розширення депозитної бази, питомій вазі іноземного капіталу в банківській системі.

У цілому слід зазначити, що в країнах із розвинутою економікою, зазначені індикатори мають оптимальні значення, які підтверджують стійкість банківської системи. Якщо темпи розвитку економіки України не збігаються з темпами розвитку банківської системи, ці індикатори повинні коригуватися з урахуванням динаміки і циклічності етапів розвитку ринкових відносин у державі.

Підсумовуючи усе вищевикладене, слід зазначити, що створення системи моніторингу стійкості банківської системи є важливим стратегічним завданням, в першу чергу це стосується органів банківського нагляду Національного банку України. На сьогодні у своїй діяльності Національний банк України для оцінки фінансової стійкості банківської системи використовує рейтингову систему CAMELS, але значно слабкими компонентами щодо оцінки є аналіз надходжень та чутливість банківської системи до ринкових ризиків. Можна сказати, що ці компоненти оцінюються більш інтуїтивно, ніж на підставі кількісного і якісного аналізу.

Тому, на нашу думку, слід розробити окрему систему діагностики і моніторингу фінансової стійкості банківської системи, яка б надавала можливість оцінити розвиток банківської системи України (на регіональному і державному рівнях) з урахуванням макро- і мікроособливостей, що в свою чергу дає підстави для визначення антикризових заходів.

3.3. Моделювання фінансово-економічного стану комерційного банку при формуванні антикризової стратегії його діяльності

Для вирішення проблеми стабілізації діяльності банківської системи необхідно формувати антикризові стратегії індивідуально для кожного окремо взятого банку. Одним з етапів формування антикризової стратегії є моделювання фінансово-економічного стану банківської установи. На підставі отриманих результатів, використовуючи запропоновану модель, можна оцінити обрану антикризову стратегію.

Діяльність комерційного банку слід розглядати в контексті простору діяльності, який через такі свої прояви, як рівень інфляції, екологічні катастрофи, зміни податкового законодавства, економічні санкції, нові технологічні винаходи тощо сприяє успішному розвитку банку або просуванню його до банкрутства. Отже, схематично можна визначити проміжок функціонування банку на всіх етапах розвитку між двома протилежними позиціями – граничною небезпекою (K – катастрофа, банкрутство) та граничною досконалістю (I – ідеалом).

Для комерційних банків строго детермінованого строку функціонування не встановлено, але існують такі обмежувальні характеристики, як величина капіталу [1], рівень прибутків та збитків тощо, які в сукупності формують границі небезпеки та досконалості.

Процес просування банків у бік можливого банкрутства чи в бік досконалості супроводжується використанням ресурсів. Визначення

граничних станів для комерційних банків є важливим, оскільки дає змогу виявити орієнтири проблемності.

Для з'ясування суті та значення граничних станів діяльності комерційних банків доцільно зосередити увагу на природі банку як об'єкта експерименту. Комерційний банк як складна система характеризується комплексним поєднанням соціальної, технічної, фінансової, правової та інших складових.

Його діяльність не може бути строго віднесена до однієї предметної галузі, хоча соціальна складова роботи банку відіграє більш суттєву роль, оскільки банківська система обслуговує економічні потреби суспільства.

Для об'єктів суспільних наук функції фундаментальних граничних обмежень виконують домовленості, зафіксовані в законах, угодах, нормах та нормативах. Вони не є незмінюваними в часі і постійно корегуються згідно із поточними потребами. Визначення граничних станів функціонування комерційних банків має спиратися не на пошук абсолютних границь, а на прийняття домовленостей. Так, кількісний вираз для стану катастрофи K може бути визначений через нормативно-правові вимоги до комерційних банків, як, наприклад, нормативи НБУ. Банк, що систематично порушує їх, може кваліфікуватись як проблемний. Проте тривалий час він може існувати внаслідок суперечливості оцінки його діяльності та можливості виходу за межі граничних параметрів як соціальної системи. Протягом зазначеного періоду він може залучати кошти юридичних і фізичних осіб. При настанні банкрутства він значно погіршує соціальну ситуацію в суспільстві і зменшує довіру до банківської системи в цілому, результат діяльності якої має суттєвий вплив на соціальну сферу всієї країни, ускладнює процеси застосування системно-ситуаційної моделі, але водночас і викликає необхідність особливої уваги до її розробки.

Слід зазначити, що пошук кількісних значень для банків вимагає звернення до результатів досліджень Р. Акоффа та Ф. Емері [1] з приводу природи ідеалів та цілеспрямованих до ідеалу систем. Як було доведено, цілеспрямовані системи, що прямують до ідеалу, повинні мати мету. Досягнення кожної наступної цілі наближує систему до ідеалу, сам ідеал вважається недосяжним.

Значна кількість показників, якими характеризується діяльність комерційних банків, маючи обмеження лише на мінімум, але не маючи обмеження на максимум, добре ілюструє це твердження. Це, безперечно, показники прибутковості, загальної ліквідності, покриття капіталом депозитів тощо. Більшому числовому значенню показників буде відповідати спрямування до нескінченності.

У той же час частина таких показників, як, наприклад, показники структури активів, пасивів, капіталу, залучених коштів мають математичне обмеження верхньої границі на рівні одиниці – частина не може бути більшою за ціле. Однак наближення до можливого максимуму (мінімуму) часто не відповідає покращенню фінансового стану комерційного банку. Так, банк, що тримає всі кошти у вигляді високоліквідної готівки, скоріше за все не зможе забезпечити високої прибутковості, яка традиційно вимагає проведення кредитно-інвестиційних операцій як більш дохідних. У результаті стан граничної досконалості (ідеал) в кількісному вигляді може бути визначений системою критеріїв (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Кількісні критерії фінансово-економічної стабільності комерційних банків

Критерії	Розрахункова формула
Частка високоліквідних активів у загальних активах	BA/A
Частка робочих активів у загальних активах	PA/A
Частка дебіторської заборгованості в загальних активах	$ДЕБ/A$
Частка основних фондів у загальних активах	$ОФ/A$
Частка інших активів у загальних активах	$ІнA/A$
Частка кредитів у загальних активах	$Кр/A$
Співвідношення прибутку і резервів до кредитів	$(Пр+Р)/Кр$
Співвідношення кредитів до загальних зобов'язань	$Кр/З$
Співвідношення капіталу до активів, зменшених на резерви	$Кап/(A-P)$
Адекватність капіталу	$Кап/A$
Частка статутного фонду в капіталі банку	$Сф/Кап$
Співвідношення капіталу до зобов'язань банку	$Кап/З$
Частка зобов'язань до запитання до загальних зобов'язань	$Ззап/З$
Частка строкових зобов'язань у загальних зобов'язаннях	$Строк/З$
Частка міжбанківських кредитів у загальних зобов'язаннях	$МБК/З$
Частка бюджетних коштів у загальних зобов'язаннях	$Б-т/З$
Частка субординованого боргу в загальних зобов'язаннях	$Суб/З$
Частка цінних паперів власного боргу в загальних зобов'язаннях	$ЦП/З$
Частка інших зобов'язань у загальних зобов'язаннях	$ІнЗ/З$
Поточна ліквідність	$BA/Ззап$
Загальна ліквідність	$A/З$
Прибутковість активів	ROA

Коефіцієнтний аналіз є доволі простим, доступним і легко реалізується на практиці, але він не є оптимальним методичним підходом до вирішення проблеми комплексного аналізу фінансово-економічної стабільності банку. Та, незважаючи на використання обмеженої кількості аналітичних показників, за допомогою яких можна проаналізувати публічну та конфіденційну фінансову звітність банку, такий аналіз виступає діючим інструментом оцінки фінансового стану і дає змогу завчасно розпізнати характер і суттєвість змін та спрогнозувати їх вірогідний розвиток.

Із наведеного переліку критеріїв оберемо ті, що мають нормативні та економічно обґрунтовані обмеження. Це, по-перше, показники, що характеризують достатність капіталу, ліквідність банку. Виключимо показники, які не мають суттєвого значення для оцінки фінансово-економічної стабільності (наприклад, частка інших зобов'язань у загальних зобов'язаннях), а також ті показники, що дублюють значення інших (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Критерії фінансово-економічної стабільності банків та їх нормативні значення

Критерії	Позначення	Розрахункова формула	Нормативне значення
Частка високоліквідних активів у загальних активах	<i>K1</i>	<i>BA/A</i>	Не менше 0,2
Частка робочих активів у загальних активах	<i>K2</i>	<i>PA/A</i>	Не менше 0,7
Частка кредитів у загальних активах	<i>K3</i>	<i>Kp/A</i>	Не менше 0,6
Співвідношення кредитів і загальних зобов'язань	<i>K4</i>	<i>Kp/Z</i>	Не менше 0,9
Адекватність капіталу	<i>K5</i>	<i>Kan/A</i>	Не менше 0,08
Співвідношення капіталу до зобов'язань банку	<i>K6</i>	<i>Kan/Z</i>	Не менше 0,5
Частка строкових зобов'язань у загальних зобов'язаннях	<i>K7</i>	<i>Строк/Z</i>	Не менше 0,5
Частка міжбанківських кредитів у загальних зобов'язаннях	<i>K8</i>	<i>МБК/З</i>	Не більше 0,2
Поточна ліквідність	<i>K9</i>	<i>BA/Ззап</i>	Не менше 0,4
Прибутковість активів	<i>K10</i>	<i>ROA</i>	

На підставі розглянутих критеріїв було проведено аналіз показників фінансово-економічної стабільності за вибіркою дванадцяти найбільших банків України, активи яких за результатами 2003-2005 років складають більше 55 % активів банківської системи.

Проведені розрахунки (за даними звітності найбільших банків України) дають такі результати (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Значення показників, що характеризують
фінансово-економічну стабільність банків на 01.01.2007**

Банки	Показники									
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
ПриватБанк	0,075	0,890	0,852	0,944	0,097	0,108	0,490	0,108	0,316	0,015
Райффайзенбанк Аваль	0,098	0,789	0,783	0,885	0,116	0,131	0,424	0,271	0,387	0,012
УкрСиббанк	0,058	0,832	0,814	0,894	0,089	0,098	0,234	0,544	0,594	0,003
Укрсоцбанк	0,168	0,742	0,724	0,813	0,110	0,123	0,401	0,245	0,623	0,016
Укрексімбанк	0,064	0,779	0,750	0,832	0,099	0,109	0,298	0,444	0,442	0,020
Ощадбанк	0,266	0,403	0,385	0,455	0,155	0,183	0,217	0,093	0,488	0,013
ОТП банк	0,053	0,887	0,877	0,958	0,085	0,093	0,179	0,567	0,260	0,029
Надра	0,052	0,755	0,704	0,808	0,129	0,148	0,478	0,312	0,396	0,018
Фінанси та кредит	0,061	0,853	0,811	0,896	0,095	0,105	0,648	0,196	0,619	0,014
Брокбізнесбанк	0,060	0,731	0,701	0,832	0,157	0,186	0,632	0,198	0,494	0,009
Укрпромбанк	0,083	0,856	0,854	0,997	0,143	0,167	0,760	0,128	1,058	0,008
Усього по групі	0,094	0,774	0,750	0,847	0,116	0,132	0,433	0,282	0,516	0,014

Із обраних критеріїв розрахуємо інтегральний коефіцієнт (табл. 3.10) як суму значень віднормованих коефіцієнтів, користуючись при цьому адитивним принципом побудови загальної формули:

$$IK_{\phi c} = K1 / 0,2 + K2 / 0,7 + K3 / 0,6 + K4 / 0,9 + K5 / 0,08 + K6 / 0,5 + K7 / 0,5 + 0,2 / K8 + K9 / 0,4, \quad (3.1)$$

де $IK_{\phi c}$ – інтегральний критерій фінансово-економічної стабільності банків;

K_i – критерії оцінки фінансово-економічної стійкості банків.

До інтегрального критерію на першому етапі не включаємо критерій прибутковості, оскільки він не має нормативного значення (або за нормативне візьмемо середнє по групі).

При цьому, виходячи з принципів врахування всіх критеріїв фінансово-економічної стабільності банку, що включені до формули, значення інтегрального показника для стабільного банку має бути не менше 9, для нестабільного банку значення наближається до 0.

Таблиця 3.10

Значення інтегрального коефіцієнта за період з 01.01.2004 по 01.01.2007

Період	Приват-Банк	Райффай- зен Банк Аваль	УкрСиб- банк	Укрсоц- банк	Укрексім- банк	Ощадбанк	ОТП банк	Надра	Фінанси та кредит	Брок- бізнесбанк	Укрпром- банк	Усього по групі
01.01.2007	11,61	11,13	9,64	11,98	9,62	13,83	8,74	10,94	11,46	13,04	15,58	11,60
01.10.2006	11,28	9,37	8,77	11,14	8,53	15,70	8,67	8,82	11,54	11,65	14,38	10,89
01.07.2006	11,24	10,24	8,27	11,45	8,95	14,30	8,60	8,59	11,60	10,29	14,89	10,77
01.04.2006	11,11	11,73	9,46	10,87	9,45	14,53	9,07	9,59	11,88	12,82	17,72	11,66
01.01.2006	12,70	12,86	10,02	12,36	10,36	17,07	8,77	10,79	13,03	12,26	17,77	12,54
01.10.2005	11,98	11,23	10,64	11,77	10,13	12,88	8,29	9,82	11,70	13,61	16,50	11,69
01.07.2005	12,52	12,27	11,91	11,77	10,04	17,38	9,21	10,57	11,33	14,12	18,26	12,67
01.04.2005	12,87	11,88	12,11	14,11	10,47	23,86	9,62	11,81	11,72	16,43	18,19	13,92
01.01.2005	10,93	10,86	12,42	15,78	11,48	13,92	10,42	10,94	10,23	13,15	20,25	12,76
01.10.2004	12,65	11,86	11,45	14,71	9,06	38,27	10,08	10,86	10,53	11,05	11,30	13,80
01.07.2004	9,76	11,28	10,69	11,25	9,79	22,41	9,03	7,78	8,92	8,79	11,10	10,98
01.04.2004	10,69	9,77	9,13	12,40	9,09	23,26	7,15	6,94	9,87	10,14	10,10	10,78
01.01.2004	10,82	9,08	9,24	10,79	9,57	24,18	7,11	8,57	8,99	8,96	12,67	10,91
01.10.2003	9,43	9,93	9,63	9,91	9,84	23,74	8,11	7,95	11,49	8,34	12,06	10,95
01.07.2003	7,99	9,67	8,96	10,39	8,63	10,25	9,99	10,05	12,38	9,53	13,67	10,14
01.04.2003	9,29	9,65	8,89	11,23	8,98	10,45	10,20	10,15	8,99	9,53	12,56	9,99
01.01.2003	8,93	9,36	8,53	10,95	8,68	10,17	9,99	10,03	8,87	9,53	11,94	9,73

Банки, що були включені до вибірки, мають значення інтегрального показника вище за граничний рівень, і лише банк “Надра” в окремі періоди мав нижче значення.

Для оцінки фінансово-економічної стабільності банку важливе значення має не тільки значення показників, що її характеризують, а й аналіз відхилень значень критеріїв від нормативних значень. Для розв’язання цього завдання застосуємо метод відхилень (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

**Комплексний показник відхилень критеріїв
фінансово-економічної стабільності за період з 01.01.2004 по 01.01.2007**

Банки	Показники									
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
ПриватБанк	10,52	10,31	10,37	9,63	7,95	7,92	4,53	7,09	8,92	10,88
Райффайзенбанк Аваль	10,80	8,46	10,02	9,09	8,91	8,87	7,62	10,26	10,93	13,41
УкрСиббанк	9,89	8,54	9,25	5,55	10,65	11,18	8,85	10,33	9,33	11,42
Укрсоцбанк	10,53	6,00	8,51	7,36	8,97	10,99	6,88	11,05	11,69	9,97
Укрексімбанк	9,96	6,78	7,01	8,32	8,33	7,91	8,88	7,45	9,87	9,40
Ощадбанк	8,26	9,81	7,11	7,52	13,18	13,38	11,25	10,72	12,11	13,71
ОТП банк	12,45	7,47	7,59	6,27	8,46	8,50	10,43	6,32	11,56	13,11
Надра	10,83	7,07	7,88	7,58	10,27	10,37	7,87	5,90	11,23	11,87
Фінанси та кредит	11,55	9,91	8,79	8,52	9,62	10,10	8,93	6,52	10,90	13,32
Брокбізнесбанк	11,09	8,68	6,77	7,25	9,84	9,94	6,66	7,34	11,96	11,93
Укрпромбанк	8,63	9,27	9,35	8,92	11,12	11,63	12,01	8,22	8,54	11,38
Усього по групі	10,41	8,39	8,42	7,82	9,75	10,07	8,54	8,29	10,64	11,85

Комплексний (зведений) показник вагомості відхилень показників розраховуємо за формулою:

$$K_B = \sum \frac{|K_i - K_{\min}|}{K_{\max} - K_{\min}} + \sum \frac{|K_{\max} - K_i|}{K_{\max} - K_{\min}}, \quad (3.2)$$

де $K_{\min}$, $K_{\max}$ – відповідно мінімальне та максимальне значення показника для банку за період, що аналізується;

K_i – значення показника.

Із зменшенням розміру відхилень показника від максимального значення при позитивному значенні зростання показника або від мінімального значення показника при від’ємному значенні зростання

показника коефіцієнт вагомості відхилень зменшується, а отже, стабільність банку збільшується.

Згідно з дослідженнями Р. Акоффа і Ф. Емері безперервне просування системи до ідеалу неможливе, якщо вона перебуває у стані конфлікту з іншими цілеспрямованими системами. Отже, банк як цілеспрямована до ідеалу система повинен бути або повністю ізольованим від інших банків, що в сучасних умовах неможливо, або співпрацювати з іншими банками на засадах партнерства, де конкуренції належить другорядна роль. Успішно функціонуюча банківська система країни сприятиме просуванню до межі досконалості кожного окремого банку.

Цільовому стану C у нашій моделі буде відповідати певне управлінське рішення, під яким будемо розуміти інтелектуальний капітал, матеріалізація якого буде спрямовувати розвиток банку в напрямку досягнення межі досконалості (ідеалу). Визначення цільового стану C передбачає наявність чітко сформованої мети або дерева цілей. У контексті запропонованої моделі мету можна задати як максимальну відстань C від межі небезпеки K , або як мінімальну, доцільну від межі досконалості I .

Визначення ступеня віддалення банку від катастрофи або наближення до межі досконалості вимагає знання поточних станів, до яких віднесемо D – поточний і досягнутий за деякий момент часу стан, та O – стан, очікуваний у майбутньому. Цільовий, досягнутий та очікуваний стани є ситуативними, змінними в часі, їх монотонне наближення до I характеризує прогресивний розвиток, а віддалення від I або наближення до K – це регресивний стан.

Взаємні співставлення станів ілюструють можливі проблеми в діяльності об'єкта, їх величину, а також вказують, на вирішення яких завдань мають бути спрямовані управлінські рішення. У моделі виділені проблемні значення, які отримали назву розривів. Сукупність усіх можливих розривів наведено в таблиці 3.12, де кожному можливому ускладненню в діяльності об'єкта відповідає змістовний опис та формалізоване позначення.

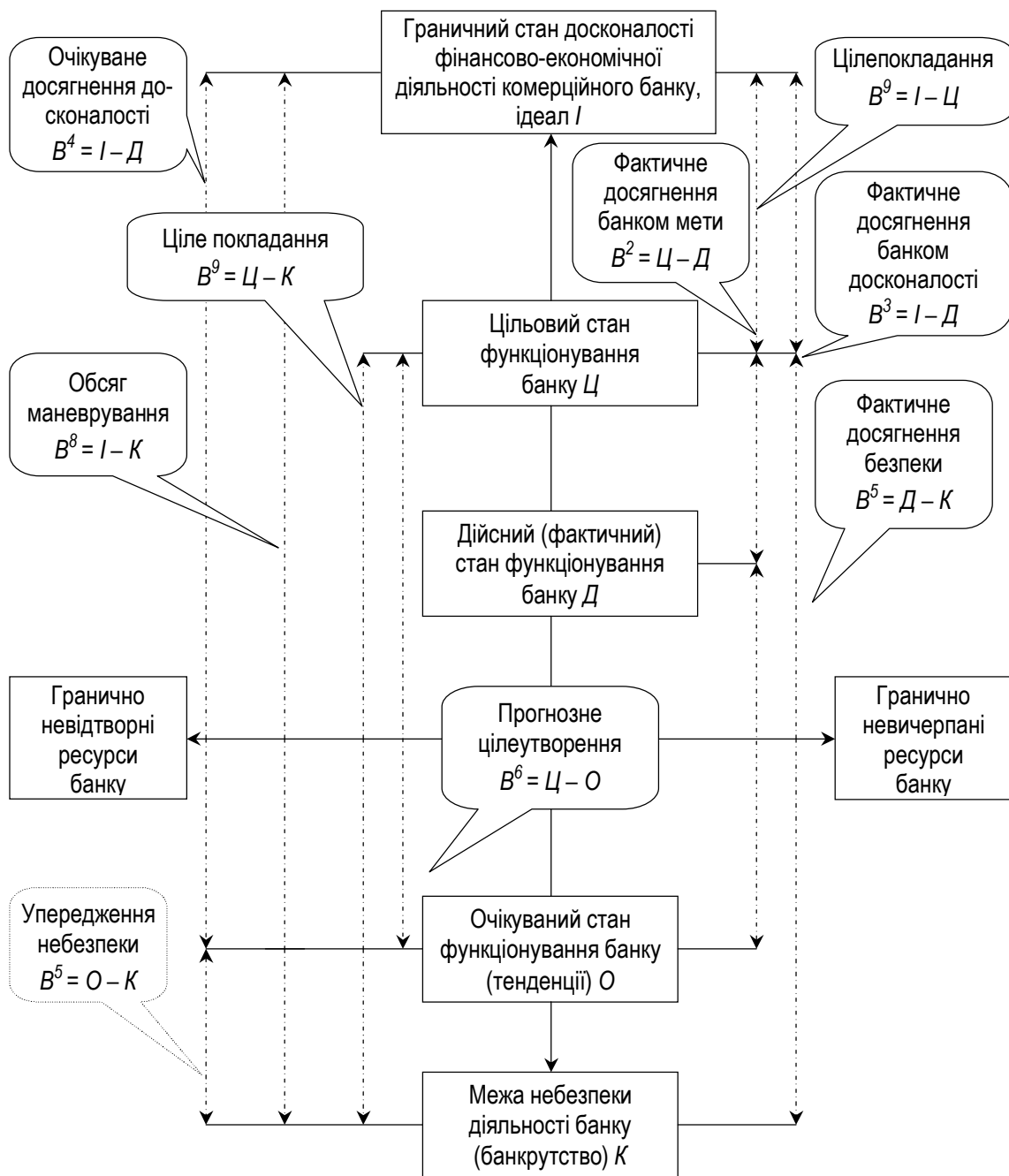
Просторове зображення наглядно демонструє процес наближення об'єкта до межі граничної небезпеки або ідеалу, досягнення поставленої мети. Отже, в системно-ситуаційній моделі можливе дослідження станів комерційних банків (граничного, поточного, очікуваного, цільового) відповідно до системи критеріїв, цілепокладання, стану середовища, тенденцій змін у мікро- та макросередовищі. (рис. 3.4).

Для того, щоб наочно зобразити розташування банків у просторі, що описаний моделлю, побудуємо графік, на якому порівняємо значення інтегрального показника, що характеризує фінансовий стан, та граничний стан – межу небезпеки банку.

Характеристика можливих розривів

Формалізоване позначення розриву	Визначення розриву	Змістовний опис
$B^1 = O - Д$	Точність прогнозу	Віддалення поточного стану від прогнозного вказує на точність прогнозу, взаємна орієнтація станів дозволяє визначити позитивний чи негативний характер прийнятих рішень. Додатково очікуваний стан дозволить скорегувати напрямок розвитку банку в разі його негативної спрямованості ще до того, як його поточний стан зіллється із межею катастрофи
$B^2 = Ц - Д$	Фактичне досягнення мети	Віддалення між поточним та цільовим станами вказує на ступінь віддалення поточного стану від бажаного, відносний обсяг роботи на розмір ресурсів, необхідних для його досягнення
$B^3 = I - Д$	Фактичне досягнення досконалості	Віддалення між поточним станом та межею досконалості вказує на ступінь віддалення поточного стану від ідеального, відносний обсяг роботи та розмір ресурсів, необхідних для його досягнення його досконалості
$B^4 = I - O$	Очікуване досягнення досконалості	Віддалення очікуваного у майбутньому стану від ідеального дає упереджуючі сигнали для вирішення майбутніх проблем досягнення досконалості
$B^5 = Д - К$	Фактичне досягнення безпеки	Фактичне досягнення безпеки наочно ілюструє ймовірність банкрутства банку. У разі скорочення відстані набувають актуальності антикризові заходи з метою недопущення банкрутства та відновлювання стабільної роботи банку
$B^6 = O - К$	Упередження небезпеки	Віддалення очікуваного стану від межі небезпеки вказує на упередження банкрутства, а також характеризується наступною залежністю: зближення цих станів відповідає підвищенню небезпеки, віддалення – її зниженню
$B^7 = Ц - O$	Прогнозне цілеутворення	Віддалення між цільовим та очікуваним станом вказує, наскільки управлінські рішення ефективні для досягнення встановленої мети, або наскільки визначена мета виявляється реальною для виконання
$B^8 = I - К$	Обсяг маневрування	Віддалення ідеалу і катастрофи дозволяє оцінити обсяг маневрування або ціну помилки. У разі незначної відстані між граничними станами неточності менеджменту можуть мати швидкий фатальний результат
$B^9 = I - Ц = Ц - К$	Цілепокладання	Віддалення цільового стану від граничних рівнів вказує, наскільки обрана мета сприяє віддаленню від катастрофи та наближенню до ідеалу

Для побудови графіка проаналізуємо отримані значення інтегрального коефіцієнта та показників відхилень критеріїв фінансово-економічної стабільності.

Рис. 3.4. Модель визначення фінансово-економічного стану банківської установи

Зобразимо на графіку динаміку інтегрального показника, побудованого за основними критеріями фінансової стабільності, та його віддалення від межі небезпеки (межі банкрутства банку). Показники деяких банків є непоказовими, зокрема, Ощадбанк має значні відхилення за показниками $K4$, $K5$, $K6$, $K10$, а отже, його інтегральний показник коливається в межах від 10 до 38, але вважаємо за потрібне включити його до моделі. Отже, зобразимо на графіку лише частину системно-ситуаційної моделі фінансової стабільності банку, а саме: дослідження

наближення фактичного фінансово-економічного стану банку до очікуваного та його віддаленість від межі небезпеки.

Для комерційних банків існують такі обмежувальні характеристики, як величина капіталу, ліквідність балансу, ризиковість активів, які в сукупності формують границі небезпеки та досконалості. Отже, кількісний вираз для стану катастрофи K може бути визначений через нормативно-правові вимоги до комерційних банків. Оскільки при визначенні інтегрального показника всі коефіцієнти зважувалися на нормативне значення, то інтегральний показник для банку, що не порушує ці нормативи, має бути не менше 9. Отже, межа небезпеки в моделі – це $IK_{\phi c} = 9$.

Очікуваний стан банку (тенденції) визначається відповідно до системи критеріїв, цілепокладання, стану середовища, тенденцій змін у мікро- та макросередовищі. Для побудови моделі визначимо очікуваний стан, виходячи з середнього значення інтегрального показника по банківській системі (рис. 3.5).

На графіку показано значення інтегральних показників одинадцяти банків на площині із позначеними межами небезпеки та очікуваним фінансово-економічним станом банку за період з першого кварталу 2003 по 1 квартал 2006 року.

Не всі з одинадцяти банків мають значення інтегрального показника вище, ніж розрахована межа небезпеки. Можна виділити окремі періоди, які були критичними для деяких банків, що увійшли до вибірки. Так, в кінці 2003 на початку 2004 року значення інтегрального показника нижче критичного рівня мали такі банки: Надра, Брокбізнесбанк, банк “Фінанси та кредит”. У 2006 році УкрСиббанк, Укрексімбанк мали значення інтегрального показника нижче межі небезпеки. Слід зазначити, що незначне відхилення межі небезпеки в окремому періоді не є критичною ознакою банкрутства, але стабільно низьке значення або значення на межі є сигналом до посилення уваги за роботою банку.

Протягом 2005-2006 рр. значення інтегральних показників більшості банків знаходилися приблизно на одному рівні стосовно межі небезпеки. Така ж ситуація притаманна і загальним тенденціям банківської системи, що визначають очікуваний стан банку. Хоча слід зазначити, що протягом 2006 року відбулося незначне зниження граничного рівня очікуваного стану, і лише на початку 2007 року він почав зростати, хоча темпи його зростання були нижчими у порівнянні з 2004 роком.

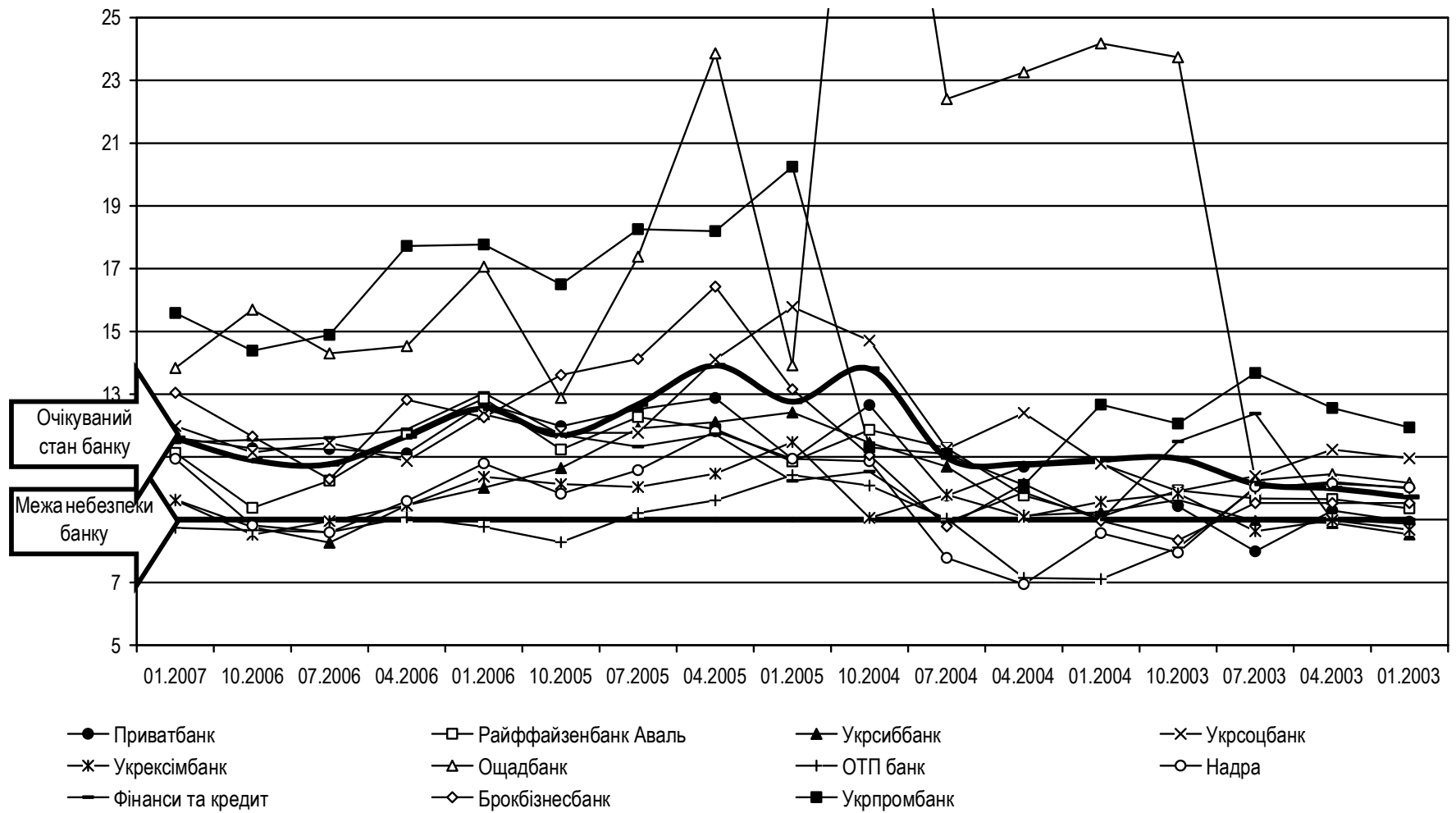

Рис. 3.5. Графічне зображення динаміки фінансового стану банків у системі координат із небезпечним та очікуваним станом

Слід зазначити тенденції, притаманні окремим банкам, зокрема, Укрпромбанк протягом 2004-2006 років мав значення інтегрального показника фінансово-економічної стабільності набагато вище за очікуваний по банківській системі рівень, передусім, через високі значення показників адекватності капіталу та співвідношення капіталу та зобов'язань.

Стабільним є стан Укрсоцбанку, Приватбанку та Райффайзенбанку Аваль. Протягом майже всього періоду значення інтегрального показника їхньої фінансово-економічної стабільності знаходилися трохи вище за очікуваний рівень та змінювалися адекватно змінам у банківській системі.

Таким чином, отримане просторове зображення наглядно демонструє процес наближення банків до межі граничної небезпеки або ідеалу, досягнення поставленої мети, що свідчить про вирішення проблеми стабілізації діяльності банківської системи через формування антикризових стратегій індивідуально для кожного окремо взятого банку.

ВИСНОВКИ

1. Банківські кризи – це невід’ємна риса ринкової економіки, вони супроводжують процес поступового розвитку суспільства. В умовах похилої рівноваги ринкової економіки, що розвивається, будь-які потрясіння в банківській сфері призводять до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти, викликають загострення політичних обставин.

Систематична банківська криза відображає втрати як банків, так і їх позичальників. Тому витрати повинні бути відповідно розподілені між акціонерами, вкладниками, кредиторами та платниками податків. Так як процес розподілу видатків серед різних агентів є рішенням як політичним, так і технічним, то виникає потреба в детальному обговоренні проекту стратегії.

До основних чинників виникнення банківської кризи належать наступні: фінансова глобалізація; зменшення обсягів виробництва, погіршення платоспроможності підприємств – пошуковців; надмірна кредитна експансія під час тривалого економічного підйому; вплив інфляції на банківський сектор; різке коливання товарних цін, цін на фінансові активи процентних ставок; вплив зовнішньоекономічних чинників; недосконалість нагляду та регулювання банківської системи.

Вибір стратегії для управління систематичною кризою повинен бути пристосований до специфічних умов країни. Специфічні фактори країни містять причини кризи, макроекономічні умови та перспективи країни, фінансову позицію в банківській системі, ризик внутрішнього та зовнішнього поширення, доступність інструментів вирішення.

До специфічних факторів країни належать: форми власності в банківській системі та економічному секторі; кадрові труднощі; юридичні, регулятивні, судові та адміністративні рамки; традиції прозорості; політична узгодженість і якість керівництва. Зазначені фактори впливатимуть на успішне розв’язання кризи.

2. Антикризове управління банківською системою передбачає систему управлінських заходів та рішень щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання криз і їх причин на всіх рівнях банківської системи.

Держава відіграє особливу роль у процедурі антикризового управління банківською системою. Інструменти, що використовуються, можна розподілити на фінансові, операційні і структурні. Система антикризового управління банківської системи виступає важливим стратегічним завданням, в першу чергу це стосується центрального банку.

Система антикризового управління володіє властивостями, які сприяють особливому механізму управління: гнучкість і адаптивність, здатність до диверсифікації та своєчасного ситуаційного реагування, а також можливості ефективно використовувати потенціал банківської установи та неформальні методи управління.

Таким чином, систематична банківська криза відображає втрати як банків, так і їх позичальників. Тому витрати повинні бути відповідно розподілені між акціонерами, вкладниками, кредиторами та платниками податків. Оскільки процес розподілу видатків серед різних агентів є рішенням як політичним, так і технічним, то виникає потреба в детальному обговоренні проекту стратегії. Цей процес значно трудомісткий, бо визначити збитки надзвичайно важко, тому що NPLs не мають ніякої чіткої ринкової вартості, а розмір збитків постійно змінюється відповідно до змін у діловому середовищі. Щоб уникнути цього, необхідні скоординовані дії політичного управління.

У світлі виявлених тенденцій можна сказати, що Україна просувається у правильному напрямі, останні ініціативи Національного банку України щодо можливої перереєстрації найбільших банків країни в акціонерні товариства відкритого типу сприятимуть більшій прозорості національної банківської системи, що є певним синонімом надійності. Слід офіційно визнати, що система страхування вкладів громадян не є абсолютною запорукою надійності банківської системи, тому краще попереджувати кризи, ніж потім усувати їх наслідки.

3. Вивчаючи міжнародний досвід подолання банківських криз, доцільно виділити три основних напрямки реформування фінансово-кредитної сфери:

- лібералізацію або дерегулювання грошово-кредитних відносин (що означає усунення штучних перешкод дії ринкових чинників у даній сфері);
- реорганізацію погано функціонуючих банківських й інших кредитно-фінансових установ;
- удосконалення контролю за їхньою діяльністю.

4. Найбільш суттєвим кризовим явищем у банківській системі України можна вважати її стан у 1998 році. Хоча слід зазначити, що цю ситуацію в основному спричинила криза в Росії.

В умовах значних і стабільних бюджетних дефіцитів покладатися на монетарну політику як на інструмент впливу з метою утримання ситуації під контролем можна було лише протягом короткого проміжку часу. Із 1995 року в Росії та з 1996 року в Україні відбувся перехід від фінансування бюджетних дефіцитів шляхом емісії центрального банку до випуску урядових цінних паперів та федеральних облігацій

позики в Росії, а також облігацій внутрішньої державної позики в Україні.

Така політика дала можливість уповільнити зростання грошової бази, стабілізувати курси національних валют, знизити інфляцію. Як Росія, так і Україна залучили фінансовий капітал завдяки відносно сприятливим умовам і досягли припливів короткострокового капіталу у значних обсягах. Проте інвестори швидко відчували нестабільність макроекономічної ситуації в обох країнах. Додатковим чинником, який ще більше послабив їх довіру до ринків, що розвиваються, став ряд криз в азіатських країнах.

Незважаючи на подібність ключових причин девальваційних криз, ситуація в Україні виявилася не настільки драматичною, як у Росії, а саме: відносний рівень боргу уряду Росії, а також відносний рівень дефіциту її Державного бюджету були вищими, ніж в Україні; структура зовнішньої торгівлі в Росії має принципові відмінності від структури цього показника в Україні, тому девальвація в Росії призвела до важчих інфляційних наслідків; оскільки українська банківська система на той час поступалася в розвитку російській, на її балансі не було такої значної, як у Росії, позиції з іноземних запозичень, що певною мірою згладило девальваційні наслідки. Через недостатній розвиток фондового ринку Україна уникнула масового відтоку капіталу; наша країна офіційно не оголошувала дефолту облігацій ОВДП, а руйнівні наслідки дефолту в Росії допомогли переконати інвесторів у необхідності добровільної конверсії заборгованості. Національний банк України та уряд України не вдалися до декларацій щодо намірів вжити рішучих заходів стосовно комерційних банків, натомість запровадили певні оперативні заходи реорганізації банківської системи та валютної біржі. Це дало змогу стримати надмірні девальваційні очікування, запобігти масовому вилученню депозитів і спекулятивним атакам; фінансова криза в Росії швидко перетворилася на урядову, що фактично сприяло зростанню паніки на валютному та фінансовому ринках. Україна спромоглася уникнути серйозної політичної напруги.

5. У 2004 році своєчасні та скоординовані дії Національного банку України на всіх сегментах грошово-кредитного ринку сприяли попередженню фінансової кризи, яка могла виникнути як наслідок політично-економічної ситуації в період проведення президентських виборів.

Національний банк України розробив нормативні документи, які регламентують його відносини з банками під час регулювання грошово-кредитного ринку на всіх його сегментах – кредитному, валютному, фондовому. Це Положення про формування банками обов'язкових

резервів, про процентну політику, про регулювання ліквідності банків України, про регулювання діяльності банків України, План рахунків бухгалтерського обліку Національного банку і комерційних банків та багато інших.

Можна виділити наступні характерні риси кризи 2004 року в Україні:

- слабка диференціація бізнесу банків; відсутність чи незначна присутність інших посередників фінансового ринку; незначна частка цінних паперів у кредитному портфелі банків;
- відсутність консолідації банків в останні роки при швидкому розширенні філіальної мережі;
- відсутність передумов приватних вкладень на довготривалий період; макроекономічні наслідки, зокрема, високий рівень інфляції, який стримував стимули довгострокових гривневих вкладень;
- висока питома вага доларових вкладень, що зробила реальні валютні ставки досить високими;
- недостатньо жорсткий контроль за активними операціями комерційних банків.

6. За підсумками діяльності банківської системи в 2006 році доцільно виділити наступні чинники, що спонукають до виникнення банківської кризи: по-перше, це значні темпи споживчого кредитування; по-друге, доларизація економіки; по-третє, невідповідність обсягу довгострокових кредитів і довгострокових депозитів та постійне збільшення розриву між ними з урахуванням валютних дисбалансів.

7. В Україні вже відносно давно проголошено стратегічний напрям на євроінтеграцію. Основними етапами на цьому шляху мають бути: визнання України країною з ринковою економікою, вступ до СОТ, асоційоване членство в ЄС.

Дедалі глибша інтеграція української економіки у світову зумовлює більшу чутливість країни до зовнішніх шоків. Це спонукає до проведення більш автономної монетарної політики та відповідно до використання таких ринкових інструментів, як ключова процентна ставка Національного банку України. Обмеженість у використанні процентної ставки як інструмента монетарної політики може, по-перше, призвести до надлишкової ліквідності в банківській системі, а по-друге, ускладнює монетарне управління.

У цьому контексті частина топ-менеджменту України дедалі частіше визнає необхідність запровадження гнучкішої політики обмінного курсу, при цьому або асоціює гнучкість лише із цілеспрямованим зміцненням (чи девальвацією) номінального курсу гривні щодо долара, або визнає таку можливість у віддаленій перспективі.

8. Фінансова стійкість комерційного банку забезпечується достатньо прибутковою його діяльністю з обмеженнями відносно ліквідності й безпеки (надійності). Саме тому стійкість комерційного банку, на наш погляд, знаходиться під впливом всіх аспектів його діяльності і має складну структуру з кількома основними елементами.

Таким чином, оскільки фінансова стійкість є динамічною інтегральною характеристикою банку, то найбільш прийнятним для проведення аналізу та управління фінансовою стійкістю слід вважати динамічний підхід. Суть застосування такого підходу полягає в тому, що для оцінки фінансової стійкості доцільно використовувати не тільки показники, що характеризують її складові, а й досліджувати критерії стабільності діяльності банку.

Проведений за вибіркою банків аналіз лише показує сутність методу оцінки фінансової стійкості із врахуванням динамічних змін показників, що використовуються в оцінці. Розрахунки свідчать, що банки, які мають базові показники в межах норми, не завжди однозначно можуть бути віднесені до фінансово стійких внаслідок нестабільної діяльності. Отже, розглянутий підхід дозволяє розглядати фінансову стійкість банку як основу його розвитку, що базується на стабільності, здатності протистояти внутрішньому та зовнішньому впливу.

Підсумовуючи все зазначене вище, слід сказати, що запропонований підхід дозволяє вирішити лише частину проблем аналізу фінансової стійкості. Наступною задачею є побудова методики аналізу фінансової стійкості, що дозволяла б узагальнити оцінки за всіма критеріями й отримувати таке значення інтегрального показника фінансової стійкості банку, який дозволив би не лише визначити абсолютне значення фінансової стійкості банку, а й провести порівняння банків. У цілому можна зазначити, що запропонована методика оцінки фінансової стійкості банківських установ на підставі динамічного показника слугує передумовою визначення кризових явищ у банківській сфері.

9. Розробка ефективної грошово-кредитної політики та дослідження її впливу на рівень економічного зростання в державі має важливе значення для будь-якого суспільства. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах пошуку шляхів стабілізації економічного розвитку в країнах, де економіка знаходиться на стадії трансформаційного періоду. Грошово-кредитна політика має розглядатися як джерело економічних зрушень, підвищення реальної заробітної плати і відповідно рівня життя населення; виступає засобом стримування інфляційних процесів, що в свою чергу відповідає стратегічним цілям грошово-кредитної політики.

Світовий досвід свідчить, що підбір ефективних інструментів грошово-кредитної політики впливає на підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та сприяє економічному зростанню країни в цілому. Тому питання визначення фінансових чинників у розрізі компонентів грошово-кредитної політики, що впливають на економічне зростання в державі, є актуальним для дослідження.

Вирішення питання про активізацію грошово-кредитної політики з метою стимулювання економічного зростання викликає необхідність визначення меж і наслідків можливого впливу такої активізації на економіку держави, на динаміку виробництва і темпи зростання цін

10. На розвиток грошово-кредитного ринку в 2006 р. істотним чином впливала ситуація в макроекономічній сфері.

З одного боку, стала тенденція до поступового пошвавлення темпів економічного розвитку поряд із позитивною динамікою соціальних показників сприяла збільшенню попиту на гроші як з боку юридичних, так і фізичних осіб, що знайшло своє відображення в рекордних для останніх років темпах приросту кредитних вкладень.

Незважаючи на пошвавлення інфляційної динаміки упродовж останніх місяців 2006 р., Національний банк України не вживав істотних заходів рестрикційної спрямованості. По-перше, прискорення темпів інфляції було зумовлено, передусім, чинником адміністративного шоку внаслідок істотного підвищення житлово-комунальних тарифів. Одночасно динаміка цін на більшість інших товарів та послуг, за якими обчислюється індекс споживчих цін, була досить стриманою. Проведення жорсткої монетарної політики за таких умов могло б призвести до погіршення умов функціонування тих секторів економіки, яких прямо торкнувся адміністративний шок.

По-друге, помірна динаміка монетарних агрегатів свідчить про відсутність значної ролі монетарного чинника в інфляційному прискоренні. За період після відновлення в 1999 р. процесів економічного зростання темпи приросту грошової маси в 2006 р. (на 34,5 % до 261,1 млрд. грн.) були найменшими (не враховуючи 2004 р., який мав певну специфіку внаслідок виникнення наприкінці року кризових явищ, пов'язаних із політичною нестабільністю).

При цьому рівень монетизації економіки, як свідчать попередні дані, збільшився в 2006 р. з 37,65 % до 44,44 %, що свідчить про реальне збільшення насиченості економіки грошовою масою. Процесу ремонетизації економіки сприяло певне пошвавлення фондового ринку, поступове відновлення ролі капіталомістких галузей (металургія, машинобудування) у структурі економічного зростання, що зумовлювало більший попит на кредити з відповідним збільшенням потреби

в платіжних засобах на одиницю ВВП, а також значне зростання цін на певні види інвестиційних активів (зокрема, на нерухомість і землю), що потребувало більше коштів для здійснення операцій на відповідних ринках.

З огляду на зазначене Національний банк України упродовж 2006 року істотним чином не змінював спрямованості грошово-кредитної політики, яка полягала в помірному, адекватному попиту на гроші, розширенні грошової пропозиції та попередженні формування монетарних ризиків цінової стабільності.

Проведений аналіз динаміки та структури грошової маси свідчить про її зростання протягом всього аналізованого періоду. Але структура грошової маси не відповідає структурі грошової маси розвинених країн: занадто велика питома вага агрегату M0 – готівки в обігу. Питома вага цього агрегату в грошовій масі повинна бути 5 %, а в Україні вона складає 33,67 %. Таке динамічне зростання монетарних агрегатів є адекватним сучасному розвитку економіки і спрямоване на підтримання економічного зростання і ремонетизацію економіки. Національний банк забезпечує потреби суб'єктів господарювання у платіжних засобах, не провокуючи монетарного тиску на споживчі ціни та обмінний курс.

Таким чином, Національний банк України проводить грошово-кредитну політику, спрямовану на забезпечення стабільності національної грошової одиниці. З цією метою здійснюється регулювання грошової пропозиції через використання всього спектра монетарних інструментів та механізмів таким чином, щоб повністю задовольнити попит економіки на гроші та не створити монетарних ризиків для динаміки цін.

11. Проведений аналіз основних засад грошово-кредитної політики як системи державного антикризового управління банківською системою дає підстави зробити наступні висновки.

Результативність стандартних інструментів і методів монетарної політики в перспективі буде знижуватися, оскільки колишні стандартні монетарні ситуації (значення показників, їх співвідношення, комбінації параметрів) зустрічатимуться відносно рідше. Тому необхідна подальша розробка монетарного інструментарію, розрахованого на нові типові монетарні ситуації, що доповнюється концептуальним розвитком моделей монетарного середовища. Стратегія розвитку монетарного устрою економіки України вимагає розробки і реалізації комплексу заходів, що забезпечують послідовну монетизацію господарської діяльності та інтегрування національної банківської системи, фінансового ринку і реального сектора в єдиний інвестиційний

механізм. У недостатньо монетизованій економіці зв'язок між грошовою масою і цінами, дійсно, є нестабільним. Цей зв'язок періодично то послаблюється, то посилюється. При цьому в русі цін і грошової маси виявляється певна природна циклічність, яка простежується протягом останніх років. Визнання закономірної нестабільності попиту на гроші і зумовленої нею волатильності показників інфляції дає нам можливість не використовувати кожен раз сильні інструменти монетарної політики, коли прогноз інфляції не виправдовується.

12. В умовах динамічного розвитку вітчизняної економіки моніторингу фінансової стійкості банку повинно приділятися чи не найбільше уваги, оскільки саме стійкість є запорукою розвитку банківських установ.

13. Проблема діагностики в антикризовому управлінні належить до недостатньо дослідженої галузі у вітчизняній економічній науці. Це пояснюється тим, що протягом тривалого періоду господарювало марксистсько-ленінське вчення, яке виключало кризу при соціалізмі. Використання зазначеної теорії повністю виключало специфіку проблематики антикризового управління, включаючи і антикризову діагностику.

Результати нашого дослідження свідчать про те, що ефективність діагностики вища тоді, коли визначено наступні етапи її виконання: встановлення належності об'єкта до певного класу або групи об'єктів; виявлення відмінностей об'єкта, що діагностується, від об'єктів свого класу шляхом порівняння його фактичних параметрів з базовими; розробка методики формування інституціональних норм в якості базових показників.

Індивідуальність банківської системи вимагає об'єднання діагностики фінансового стану банку з проведенням заходів превентивної санації. У цьому розумінні деталізація поняття "криза" пояснює процесуальний бік антикризового управління, оскільки фази кризи і стадії кризових ситуацій обумовлюють стадії антикризових заходів, а не навпаки.

14. Діагностика банківської системи повинна базуватися на таких напрямках: визначення стійкості банківської системи на поточний час та на прогнозовану перспективу; оцінка ефективності виконання функцій банківською системою в економіці; визначення чинників, що спричиняють дестабілізацію банківської системи на поточний час, середньо- та довгострокову перспективу.

Діагностика стійкості банківської системи повинна здійснюватися під час проведення моніторингу стійкості банківської системи. У свою чергу фінансовий моніторинг банківської системи виступає

частиною наглядових функцій центрального банку. Основна його мета – забезпечення органів державного управління і банківської системи інформацією, що відображає результати діяльності банківського сектора та вплив чинників, які визначають стійкість банківської системи.

15. Основними завданнями фінансового моніторингу є:

- збір і накопичення інформації, яка віддзеркалює основні показники економічного розвитку країни у контексті динамічного розвитку банківської системи;
- збір і накопичення інформації, які віддзеркалює діяльність банківської системи;
- аналіз і прогноз показників фінансової стійкості національної банківської системи;
- оцінка системних ризиків банківської системи;
- виявлення і оцінка ступеня впливу основних чинників, які визначають стійкість банківської системи;
- оцінка ефективності заходів, які здійснюються в рамках державного регулювання банківської системи.

16. З метою забезпечення ефективного функціонування системи моніторингу стійкості банківського сектора, на наш погляд, повинні виконуватися наступні принципи:

- принцип наукового обґрунтування використання у процесі моніторингу методик, що означає необхідність постійного удосконалення методичного забезпечення моніторингу стійкості банківської системи. Слід відзначити, що на сьогодні не існує єдиного, загально-визнаного методологічного підходу до оцінки стійкості банківського сектора;
- моніторинг стійкості банківської системи повинен здійснюватися безпосередньо як у банківській системі України в цілому, так і в регіонах країни – відповідно до регіональних банківських секторів. Зазначений принцип передбачає урахування специфічних рис розвитку регіональних банківських систем. Зазначені відмінності передбачають нерівномірність впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на стійкість банківських структур у різних регіонах;
- моніторинг стійкості банківської системи повинен базуватися на принципі неперервності, який означає, що робота, пов'язана зі збором і оцінкою інформації, повинна проводитися постійно, а не періодично;
- принцип співставлення вихідних даних і результативних показників моніторингу. Він означає, що вихідні дані, які складають інформаційну базу моніторингу стійкості банківської системи, повинні бути співставлені на різних відрізках часу. Для цього необхідно за-

безпечувати постійні форми звітності банківських установ і суб'єктів господарювання економіки. Крім того, повинна забезпечуватися можливість однозначної інтерпретації вихідних даних моніторингу, тобто результативних показників стійкості банківської системи;

- принцип доступності висновків і результатів моніторингу свідчить про необхідність розгляду та обговорення документально зафіксованих висновків моніторингу усіма зацікавленими користувачами інформації про банківську систему.

17. Слід відзначити, що при проведенні оцінки фінансової стійкості необхідно розглянути питання інформаційного забезпечення: інформаційну базу та інформаційні потоки. Інформаційну базу для аналізу і оцінки стійкості банківської системи складають: бухгалтерська звітність банківських установ; бухгалтерська і статистична звітність підприємств і організацій; статистична інформація про соціально-економічний стан країни в цілому, включаючи інформацію про діяльність домашніх господарств; параметри бюджету регіонів і країни в цілому; прогнози соціально-економічного розвитку регіонів і країни в цілому; прогнози розвитку окремих галузей економіки регіону і країни.

18. Узагальнення та аналіз існуючих підходів до розробки індикаторів стійкості банківського сектора дозволили структурувати їх наступним чином.

По-перше, це індикатори, які оцінюють виконання банківською системою основних функцій на макроекономічному рівні. У зазначену групу доцільно занести наступні показники:

- показники динаміки розвитку банківського сектора (капітал, активи, кредити, депозити), співвідношення з макроекономічними показниками (ВВП, доходи населення) розвитку країни;
- динаміка питомої ваги активів банківського сектора у ВВП стосовно рівня монетизації економіки;
- індекс перерозподілу ресурсів між контрагентами, індекс перерозподілу ресурсів за термінами, індекс трансформації ресурсів за термінами;
- показники стану розрахунків в економіці: структура дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств і організацій, коефіцієнт монетизації економіки, обсяг неоплаченої картотеки за банківськими рахунками клієнтів, неоплаченої у разі відсутності коштів на кореспондентських рахунках банків, обсяг неоплаченої картотеки на кореспондентських рахунках банків.

По-друге, індикатори, за допомогою яких можна оцінити ефективність банківської системи (достатність капіталу, якість активів, дохідність та прибутковість, ліквідність, чутливість до ризику). До за-

значеної групи доцільно також віднести наступні показники: відношення великих ризиків до капіталу, спред між ставкою за кредитами і депозитами, відношення чистої відкритої позиції за акціями до капіталу.

По-третє, індикатори, які оцінюють здатність банківської системи протистояти дії внутрішніх і зовнішніх чинників: рівень концентрації банків, залежність банківської системи від міжбанківських кредитів, питома вага кредитного портфеля в активах, мультиплікатор розширення депозитної бази, питома вага іноземного капіталу в банківській системі.

19. Для вирішення проблеми стабілізації діяльності банківської системи необхідно сформулювати антикризові стратегії індивідуально для кожного окремо взятого банку. Одним з етапів формування антикризової стратегії є моделювання фінансово-економічного стану банківської установи.

Протягом 2005-2006 років значення інтегральних показників більшості банків знаходилися приблизно на одному рівні стосовно межі небезпеки. Така ж ситуація притаманна і загальним тенденціям банківської системи, що визначають очікуваний стан банку. Хоча слід зазначити, що протягом 2006 року відбулося незначне зниження граничного рівня очікуваного стану, лише на початку 2007 року він почав зростати, хоча темпи його зростання були нижчими порівняно з 2004 роком.

Слід зазначити тенденції, притаманні окремим банкам, зокрема, Укрпромбанк протягом 2004-2006 років мав значення інтегрального показника фінансово-економічної стабільності набагато вище за очікуваний по банківській системі рівень, насамперед, через високі значення показників адекватності капіталу та співвідношення капіталу та зобов'язань.

Стабільним є стан Укрсоцбанку, Приватбанку та Райффайзенбанку Аваль. Протягом майже всього періоду значення інтегрального показника їхньої фінансово-економічної стабільності знаходилися трохи вище за очікуваний рівень. Вони змінювалися адекватно змінам у банківській системі.

Отримані результати щодо фінансової стійкості банківської системи на підставі просторового зображення наочно демонструють процес наближення банків до межі граничної небезпеки або ідеалу досягнення поставленої мети, що свідчить про вирішення проблеми стабілізації діяльності банківської системи через формування антикризових стратегій індивідуально для кожного окремо взятого банку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акофф Р., Эмери Ф.О целеустремленных системах: Пер. с англ. – М.: Советское радио. – 1974. – 272 с.
2. Аналіз діяльності комерційного банку: Навчальний посібник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та проф. А.М. Герасимовича. – Житомир: ПП “Рута”, 2001.
3. Аникин А.В. История финансовых потрясений от Джона Ло до Сергія Кириенко. – М: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2002. – С. 295.
4. Антикризисное управление /Под редакцией Э.М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2000. – С. 112.
5. Антикризисное управление: Учебник. – М.: Инфра-М, 2000. – 432 с.
6. Банківський нагляд. Фінансовий стан банків України // www.bank.gov.ua.
7. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента: В 2 т. – Т. 1: Навчальний посібник. – К.: Ника-Центр; Эльга, 2001. – 592 с.
8. Блэк Дж. Экономика: Толковый словарь. Англо-русский. – Мю: ИНФРА-М, Весь Мир, 2000. – С. 674.
9. Богомолов В.А., Богомолова А.В. Антикризисное регулирование экономики. Теория и практика: Учебное пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 271 с.
10. Брейли Ричард, Майерс Стюарт. Принципы корпоративных финансов: Пер. с англ. – М.: ЗАО “Олимп Бизнес”, 1997. – 1120 с.
11. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами. – М.: Финансы и статистика, 1997. – С. 67.
12. Вітлінський В., Пернарівський О. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку // Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 48-51.
13. Владимірова И.Г. Организационные формы интеграции компаний // Менеджмент в России и за рубежом. – 1999. – № 6.
14. Волошин І. Діаграма миттєвої ліквідності комерційного банку // Вісник НБУ. – 2000. – № 4. – С. 24-26.
15. Галицька Е., Висоцька Л. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків // Банківська справа. – 2002. – № 2. – С. 19-25.
16. Герасименко А.Г. Концентрація капіталу: сутність та основні форми реалізації // Фінанси України. – 2005. – № 10. – С. 116-124.
17. Государственные и межгосударственные банки в экономической стабилизации в Латинской Америке / Н.Н. Холодков, В.А. Теперман, С.Н. Лобинцова и др. Институт Латинской Америки. – М: Наука, 2004. – С. 104.
18. Готовчиков И.Ф. Финансовая устойчивость банка // Банковские технологии. – 2004. – № 4. – С. 8-10.
19. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: Русский язык, 1991.
20. Діяльність Національного банку України // Річний звіт Національного банку України за 2005 рік. – К.: НБУ, 2006. – С. 55.

21. Долженкова Л.Д. Реформирование международной валютно-кредитной системы // Банковское дело. – 2001. – № 12. С. 121.
22. Дашкевич А.И., Игнацкая М.А. Восточная и Юго-Восточная Азия: финансово-экономический кризис и его последствия / Деньги и кредит. – 1999. – № 3. – С. 63.
23. Ершов М.В. Денежно-кредитная сфера и экономический кризис // Рынок ценных бумаг (рус.). – 1999. – № 22. – С. 20-24.
24. Живалов В.Н. Повышение устойчивости функционирования коммерческих банков // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – М., 1997.
25. Жуков Е. Ф. Деньги. Кредит. Банки. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 600 с.
26. Иванов В. Экспресс-анализ ликвидности (на основе балансовой отчетности) // <http://kurseconom.narod.ru/p15.htm>.
27. Ильин К.В. Финансовые аспекты антикризисного управления компаниями // Финансовый менеджмент (рус.). – 2005. – № 3. – С. 34-44.
28. Кемпбелл Э., Саммерс Лачс К. Стратегический синергизм. – 2-е изд. – СПб: Питер, 2004.
29. Коваленко В.В. Вплив грошово-кредитної політики на рівень економічного зростання в Україні // Вісник УАБС. – № 1 (18). – 2005. – С. 7-13.
30. Коваленко В.В. Методи аналізу та управління фінансовою стійкістю комерційного банку // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 2. – С. 39-48.
31. Коваленко В.В. Фінансовий моніторинг: Навчальний посібник. – Суми: ВВП “Мрія-1”, 2005. – 120 с.
32. Коваленко В.В. Центральний банк і грошово-кредитна політика: Навч. посібник. – К.: Знання України, 2006. – 332 с.
33. Коваленко В.В., Коренева О.Г. Определение факторов, вызывающих возникновение системных банковских кризисов, и методы их диагностики // БИЗНЕС-ИНФОРМ. – 2006. – № 9. – С. 24-26.
34. Ковзанадзе И.К. Роль денежно-кредитной политики в преодолении последствий банковских кризисов // Деньги и кредит. – 2003. – № 2. – С. 45-48.
35. Козьменко С.Н., Колдовский В.В., Горина С.А. Финансовые аспекты слияний и поглощений банков // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Т.4. – Суми: Ініціатива, 2000. – С. 13-22.
36. Кротюк В. Становлення і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні // Вісник НБУ. – 2001. – № 7. – С. 2-6.
37. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С. 43-51.
38. Куприенко О.В. Интеграционное развитие банковской системы Украины // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Т.15. – Суми: УАБС НБУ, 2006. – С 309-317.

39. Лапшин П.П., Хачатуров А.Е. Синергетический эффект при слияниях и поглощениях компаний // Менеджмент в России и за рубежом.–2005. – № 2. – С. 21-30.
40. Ларионов И.К. Антикризисное управление. – М.: Издательство “Торговая корпорация ”Дашков и К”. – 2004. – С. 15.
41. Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков. – М.: Финансы и статистика, 2002.
42. Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков. – М.: Финансы и статистика, 2000. –368 с.
43. Макаренко І.О. Проблеми антикризового управління промисловим підприємством // Актуальні проблеми економіки (укр.). – 2005. – № 6. – С. 126-130.
44. Мамедов З.Ф. Роль кризиса в реформировании банковской системы Турции //Деньги и кредит. – 2005. – № 9. – С. 57-63.
45. Мамедов З.Ф. Роль кризиса в реформировании банковского сектора стран формирующихся рынков // Финансы и кредит. – 2007. – № 10.
46. Мамедов З.Ф. Влияние кризиса банков на логику реформирования банковской системы: мировые тенденции. – СПб: ГУЭФ, 2005. – С. 70.
47. Мараховська К.А. Основи концепції антикризового керування підприємствами в Україні // Финансовая консультация (рус.). – 2001. – № 15. – С. 37-40.
48. Масленчиков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Кн.3: Технология финансового менеджмента клиента. – М.: Перспектива, 1997. – С. 214-215.
49. Міжнародна рейтингова агенція Fitch Ratings //http// www. Fitchratings. Ru.
50. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: Навч. посібник. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
51. Монтер М. Ф., Попов В.В. Азиатский вирус, голландская болезнь // М.: Дело, 2000. – С. 17.
52. Нестеренко О. Надежность коммерческого банка и факторы, ее определяющие // Деньги и кредит. – 2001. – № 10. – С. 38-40.
53. Никифорова Н.А. Анализ в антикризисном управлении // Финансовый менеджмент (рус.). – 2004. – № 6. – С. 5-13.
54. Основні засади грошово-кредитної політики на 2003 рік // Вісник НБУ. – 2002. – № 10. – С. 2-5.
55. Основні засади грошово-кредитної політики на 2004 рік // Вісник НБУ. – 2003. – № 11. – С. 2-5.
56. Остап С. Деякі аспекти прибутковості і фінансової стійкості комерційного банку // Вісник НБУ. – 2001. – № 2. – С. 47-49.
57. Парасій-Вергуненко І. Аналіз банківської діяльності: Навч. метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2003.
58. Парасій-Вергуненко І. Методичні аспекти стратегічного аналізу фінансових результатів комерційного банку // Вісник НБУ. – 1999. – № 11. – С. 49-51.

59. Петрик О. Історія монетарного устрою в Україні // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 1. – С. 5.
60. Петриненко Л.Ю. Аналіз методів оцінювання фінансової стійкості комерційних банків // Финансовая консультация (рус.). – 2002. – № 1. – С. 75-80.
61. Плисецкий Д. Система мониторинга финансового сектора экономики // Банковское дело. – 2004. – № 9-10.
62. Покрытан П. О предмете антикризисного управления // Экономист (рус.). – 2005. – № 6. – С. 50-54.
63. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджене постановою Правління Національного банку України № 369 від 28.08.2001 // zakon.rada.gov.ua.
64. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене постановою Правління Національного банку України від 14.05.2003 № 189 // zakon.rada.gov.ua.
65. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002.– № 10. – С. 40-45.
66. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 // www.rada.gov.ua.
67. Про банки й банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III.
68. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджене постановою Правління Національного банку України № 369 від 20.03.98 № 114-II // zakon. rada.gov.ua.
69. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.91 № 1576-XII // zakon. rada.gov.ua.
70. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679- 3 // www.rada.gov.ua.
71. Положення про порядок проведення операцій, пов'язаних із розміщенням облігацій внутрішніх державних позик від 18.06.2003 № 248 // www.rada.gov.ua.
72. Положення про процентну політику Національного банку України від 18.08.2004 № 389 // www.rada.gov.ua.
73. Пронін О.Ю. Особливості процесів злиття та поглинання у фінансово-банківському секторі //Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 106-123.
74. Раєвський К.Є., Конопатська Л.В., Домрачев В.М. Банківський нагляд: Навчально-методичний посібник / Мін-во освіти і науки України; КНЕУ/ Раєвський К.Є., Конопатська Л.В., Домрачев В.М. – К.: КНЕУ, 2003.
75. Роуз Питер С. Банковский менеджмент: Пер. с англ. со 2-го изд. / С. Питер Роуз. – М.: Дело Лтд,1995. – 768 с.

76. Сенчагов В.К. Направления повышения эффективности денежно-кредитной политики // Банковское дело. – 1999. – № 12. – С. 8-11.
77. Сердинов Э.М. Слияния и поглощения в банковской индустрии США // Банковское дело. – 2004. – № 9. – С. 21-28.
78. Синки Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках: Пер. с англ.: – 4-е изд. перераб. – М.: Саталаху, 1994. – 820 с.
79. Склеповий Є.В. Складові стійкості комерційного банку // Фінанси України (укр.). – 2002. – № 5. – С. 138-143.
80. Слияние банков // Украинская инвестиционная газета. – 2000. – № 7. – С. 7.
81. Сравнительный анализ денежно-кредитной политики в переходных экономиках / Дробишевский С, Козловская А., Левченко Д. и др. – М.: Институт экономики переходного периода, 2003. – 244 с.
82. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции. М: Мысль, 2003. – С. 94.
83. Суворов А.В. Реформирование банковской системы Китая // Банковское дело. – 2005. – № 10.
84. Сухоруков А. Антикризисна політика розвинутих країн // Економіка України (укр.). – 2004. – № 8. – С. 16-28.
85. Терещенко О. Антикризисний фінансовий менеджмент – “вимога нової економіки” // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (укр.). – 2004. – № 9. – С. 25-33.
86. Тиркало Р., Щибоволок З. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг: Навчальний посібник. – К.: Слобожанщина, 1999.
87. Фетисов Г.Г., Юденков Ю.Н. Организационные аспекты формирования устойчивой банковской системы // Деньги и кредит (рус.). – 2002. – № 8. – С. 32-38.
88. Фетисов Г.Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы // Финансы и кредит (рус.). – 2002. – № 15. – С. 2. – 14.
89. Хит Р. Кризисний менеджмент для керівників: Посібник. – К.: Все увито, Новий друк, 2002. – 566 с.
90. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку // Вісник НБУ. – 2000. – № 3. – С. 40-43.
91. Щербак В.Е. Управление кризисными ситуациями // ЭКО (рус.). – 1999. – № 12. – С. 164-171.
92. Щибоволок З. Аналіз ліквідності банку // Банківська справа. – 2000. – № 5. – С. 33-37.
93. Юданов А.Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий. – М.: Финансы и статистика, 1991.
94. Almond G.A., Flanagan S.C., Mundt R.J. (Eds.) Crisis, choice and change: Historical studies of political development. – Boston: Little, Brown and company, 1973.
95. Beck T. Demircuguc A. – Kunt, R. Levine. Bank concentration and crises, NBER, wp 9921, 2004. – 44 p.

96. Carson C.S., Ingves S. Financial Soundness Indicators/International Monetary Fund. – 2003. – May, 14. – P. 43// www.imf.org.8.
97. Compilation Guide on Financial Soundness Indicators/ IMF. – 2004. – July, 30 // www.imf.org.
98. Cordella, Tito and Yeyati, Eduardo Levy. Bank Bailouts: Moral Hazard vs. Value. IMF Working Paper No. – 1999. – P. 106
99. Crozier M. The bureaucratic phenomenon. – Chicago: University of Chicago Press. – 1964.
100. Dziobek Claudia. Market – Based policy instruments for Systemic Bank Restructuring. IMF Working Paper No. – 1998. – P. 113.
101. Financial Soundness Indicators: Analytical Aspects and Country Practices. Occasional Paper 212. – International Monetary Fund, 2002. – P. 3.
102. Gorton G, Huang L. Banking panics and endogeneity of central banking, NBER, wp 91202. – 50 p.
103. Hoggarth Gleen, Reidhill Jack. Resolution of banking crises: a review: Financial Stability Review, December 2004, 109-123 p.
104. Herzel & R.W. Shepro. Bidders and Targets: Mergers and Acquisitions in the U.S. Basil Blackwell, Inc., Cambridge, Mass, 1990. –, Chap. 8.
105. Hewitt K. (Ed.) Interpretations of calamity: From the viewpoint of human ecology. – Boston: Allen, Unwin, 1983.
106. Inan E. Alpan (2002). Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelisimi// Bankacilar Dergisi, Sayi 42
107. International Financial Law review. 2005. – 4 p. 105-106.
108. Janis I., Mann L. Decision-making: A psychological analysis of conflict, choice and commitment. – New York: Free Press, 1974.
109. Rosenthal U., Charles M., t'Hart p. (Eds) Coping with crises: The management of disasters, riots and terrorism. – Springfield: Charles C. Thomas, 1989. – P. 10.
110. Ruback. An Overview of Takeover Defences//Working Paper № 1836-86. Sloan School of Management, MIT. September, 1986.
111. Websiter's new world dictionary of the American language. 2-nd edition. – New York: World Publishing, 1970.
112. Woo David. Two Approaches to Resolving Nonperforming Assets During Financial Crises, in Building Strong Banks Through Surveillance and Resolution, ed. by Charles Enoch, David Marston, and Michael Taylor (Washington: International Monetary Fund), 2002.

Додаток А

Таблиця А.1

Опис банківської системи до і після кризи

Країна	Кризовий період		Склад сектора		Приблизні витрати для держави як % від ВВП
	Початок	Кінець	До	Після	
Мексика	Грудень 1994 р. Девальвація песо	Вересень 1995 р. Виплати Центрального банку на підтримку ліквідності, хоча підтримка капіталу і рішення (резолюції) тимчасових адміністрацій тривали ще протягом декількох років	32 комерційні банки, 7 банків розвитку	Кінець 1999 р. 27 комерційних банків, з яких 1 в ліквідації, 5 мають тимчасову адміністрацію і чекають рішення	19,3
Корея	Листопад 1997 р. Девальвація вони, що є наслідком девальвації тайського бата в липні; відбувся спад в обсягах банківських кредитних ліній, не дивлячись на офіційну гарантію зовнішніх зобов'язань в серпні. Жовтень 1997 р. Крах гонконзької фондової біржі погіршив кризу	2000 р. Виплати Центрального банку на підтримку ліквідності з квітня 1999 р.	79 комерційних банків, з яких 27 є національними приватними, 52 – філіали іноземних банків, 6 державних спеціалізованих банків та банків розвитку, 30 торгових банків, 30 інвестиційних трастів, 6000 кредитних спілок, кредитних кооперативів, компаній взаємного кредитування і ощадних компаній	Червень 2000 р. 61 комерційний банк, з яких 14 є національними приватними, 44 – філіали іноземних банків, 3 державних комерційні банки. 6 державних спеціалізованих банків та банків розвитку, 9 торгових банків, 25 інвестиційних трастів, 4800 інших	23,1
Малайзія	Липень 1997 р. Девальвація ринггіта через два тижні після девальвації тайського бата. Жовтень 1997 р. Крах гонконзької фондової біржі погіршив кризу	2000 р. Програма викупу неповернених кредитів зупинена	35 комерційних банків, 12 торгових банків, 7 установ розвитку, 1 ощадний банк, 39 фінансових компаній	Кінець 2000 р.: 34 комерційні банки, 12 торгових банків, 20 фінансових компаній	4,0

Продовж. табл. А.1

Країна	Кризовий період		Склад сектора		Приблизні витрати для держави як % від ВВП
	Початок	Кінець	До	Після	
Росія	Серпень 1998 р. Девальвація рубля. Частковий дефолт уряду (неповернення державних боргів)	1999 р. Відновлено зростання кредитування. Зростання реальних депозитних вкладень відновлено в 2000 р.	Липень 1998 р. 1547 банків, з яких 1462 мали ліцензію на операції з депозитами домогосподарств, 26 небанківських кредитних установ	Кінець 2001 р. Приблизно 1300 банків (близько 100 вважаються великими). Приблизно 50 банків під іноземним контролем, 2 найбільшими банками володіє держава	невеликі
Швеція	Осінь 1991 р. Nordbanken і Forsta Sparbanken потребують вливання капіталу. Економічна політика стає рестрикційною, зменшуючи бум нерухомого майна	1992 р. Докризову прибутковість було досягнуто в 1994 р., а кредитування відновилося наприкінці 1997 – початку 1998 рр.	13 комерційних банків, 150 ощадних банків, система поштових банків, іпотечні компанії, фінансові компанії, страхові компанії	Кінець 1992 р. 13 комерційних банків, 90 ощадних банків	0,0
Аргентина	Липень 2001 р. Починається відтік депозитів, що прискорюється через невпевненість у фінансовій стійкості і курсовій політиці. 3 грудня 2001 р. “заморожують” депозити, в січні 2002 р. – девальвація	Продовжується	89 комерційних банків, з яких 36 національних приватних, 39 іноземних, 14 у колективній власності	На грудень 2002 р.: 88 комерційних банків, з яких 41 національних приватних, 30 іноземних, 17 у колективній власності	Немає
Еквадор	Серпень 1998 р. Тимчасова адміністрація у Banco de Prestamos. Банківські кредитні лінії були закриті у відповідь на російську кризу і шоки пропозиції (ціни на нафту і ціни, що залежать від погоди)	2001 р. Загальні гарантії вирости	35 комерційних банків	Кінець 2001 р. 22 комерційні банки	21,7

Продовж. табл. А.1

Країна	Кризовий період		Склад сектора		Приблизні витрати для держави як % від ВВП
	Початок	Кінець	До	Після	
Фінляндія	Серпень 1991 р. Skopbank (головний банк для ощадних банків) має тимчасову адміністрацію. Знецінення марки вплинуло на можливості погашення боргів позичальниками; лопнула піраміда у сфері нерухомого майна	1993 р. Прибутковість банку відновлено в 1996 р.	10 комерційних банків, 150 ощадних банків, 359 кооперативних банків	Кінець 1995 р. 7 комерційних банків, 40 ощадних банків, 300 кооперативних банків	11,2
Індонезія	Серпень 1997 р. Девальвація рупії, що є наслідком девальвації тайського бата в липні. Жовтень 1997 р.: крах гонконзької фондової біржі погіршив кризу	Продовжується. Капітал системи став знову позитивним в червні 2000 р.	238 комерційних банків, з яких 160 приватних національних, 34 спільних за участю іноземного капіталу, 10 філій іноземних банків (в сумі 8), 7 державних, 27 місцевих (муніципальних), 9200 сільських банків, 252 фінансові компанії	На грудень 2002 р.: 145 комерційних банків, з яких 69 приватних національних, 25 спільних за участю іноземного капіталу, 10 філій іноземних банків (в сумі 16) 5 державних, 26 місцевих (муніципальних), 3 банки з тимчасовою адміністрацією, 7 спільно рекапіталізовані, 8700 сільських банків, 245 фінансових компаній	Кінець 2001: 52,3
Таїланд	Липень 1997 р. Девальвація тайського бата. Відтік капіталу. В березні – червні почалася підтримка ліквідності багатьох кредитних компаній	Кінець 2000 р. Комерційні банки виходять на рівень беззбитковості	15 комерційних банків, з яких 14 національні приватні, 1 – державний. 14 філій іноземних банків, 7 спеціалізованих державних банків, 91 фінансова компанія	Кінець 2000 р. 13 комерційних банків, з яких 7 національних приватних, 2 – державних, 4 з іноземним капіталом. 14 філій іноземних банків, 7 спеціалізованих державних банків, 23 фінансові компанії	34,8

Продовж. табл. А.1

Країна	Кризовий період		Склад сектора		Приблизні витрати для держави як % від ВВП
	Початок	Кінець	До	Після	
Туреччина	Грудень 2000 р. Збурення (заворушення) ринку капіталів і політична криза, що є наслідками конфлікту між президентом і прем'єр-міністром. Подальше збурення (заворушення) ринку в лютому 2001 р. Торговий ризик, профінансований великими (компаніями), великі відкриті валютні позиції	Продовжується	80 банків, з яких 29 національних приватних, 17 іноземних банків, 4 державні, 11 з тимчасовою адміністрацією, 19 банків інвестицій і розвитку	Кінець 2001 р. 64 банки, з яких 20 національних приватних, 17 іноземних банків, 3 державні, 5 з тимчасовою адміністрацією, 19 банків інвестицій і розвитку	Кінець 2001 р. 30,5
Венесуела	Січень 1994 р. Помилка Latino Vapco. Шок пропозиції (падіння ціни на нафту) і зростання процентної ставки підірвали якість кредитів. Політична нестійкість і очікування, що реформа банківського регулювання, можливо, виявила б неплатоспроможність, призвели до відтоку капіталу	Кінець 1995 р. Припиняється падіння обсягів депозитних вкладень, закриття банків припинилося в другій половині 1995 р.	47 комерційних банків, з яких 37 національних приватних, 5 іноземних, 5 у колективній власності, 17 іпотечних банків	Кінець 1996 р. 38 комерційних банків, з яких 24 національні приватні, 7 іноземних, 7 у колективній власності, 6 іпотечних банків.	12,4

Додаток Б

Таблиця Б.1

Характеристика початку кризи та вжиті стримуючі заходи

Країна	Підтримка ліквідності центральним банком	Загальні гарантії	Контроль капіталів	Заморожування або вилучення депозитів
Аргентина	<p>Істотна підтримка ліквідності почалася в липні 2001 р. В обігу нараховувалося 5,2 млрд. аргентинських доларів на кінець квітня 2002 р. (5 % від ВВП)</p>	<p>Не надавалися. Обмежені гарантії в розмірі до 30000 аргентинських доларів на вкладника</p>	<p>Введений 3 грудня 2001 р. і з того часу часто переглядався. Конвертованість валюти скасовано 7 січня 2002 р. Натомість було впроваджено подвійний режим обмінного курсу до 11 лютого 2002 р. Інші заходи контролю включали замороження депозитів, потребу попереднього дозволу (авторизації) на перекази (трансфери) за кордон і обмеження імпортних платежів</p>	<p>Coigralito, нав'язаний 3 грудня 2001 р, обмежує зняття (вилучення) готівки і спрямовує національні платежі в банківську систему. Примусова конверсія доларових рахунків в песо відбулась 4 лютого 2002 р.</p>
Еквадор	<p>На піку фонди підтримки (березень 1999 р.) нараховували 1,7 млрд. дол. США (146 % чистих міжнародних резервів, 177 % валюти в обігу і приблизно 13 % від ВВП). Підтримка була забезпечена через позики Центрального банку (використовуючи кредитні портфелі банків як забезпечення) і переоблік облігацій повторної капіталізації (AGD)</p>	<p>Схвалені в грудні 1999 р. на заміну обмеженої гарантії до 8000 дол. США на рахунок. Гарантовані виплати за депозитами досягли приблизно 1,8 млрд. доларів США, з якого приблизно мільярд не було виплачено в 2-му кварталі 2002 р. Гарантування все ще здійснюється</p>	<p>Ніякого явного контролю за капіталом не введено. Більшість банківських депозитів були заморожені в березні 1999 р.</p>	<p>Всі банківські депозити, що мали баланс вищий за певний поріг, і всі кошти, вкладені в інвестиційні фонди, були заморожені в березні 1999 р. Велика кількість депозитів була розморожена поступово, цей процес завершився у вересні 1999 р. Більшість строкових депозитів були розморожені в березні 2000 р., хоча невеликі суми залишаються замороженими в банках, що контролюються державою</p>

Продовж. табл. Б.1

Країна	Підтримка ліквідності центральним банком	Загальні гарантії	Контроль капіталів	Заморожування або вилучення депозитів
Фінляндія	Центральний банк підтримував Skorbank в цілому на суму 14 млрд. фінських крон в 1991 і 1992 рр. в контексті його поглинання і реструктуризації	Проголошені в лютому 1993 р., коли GGF (Державний гарантійний фонд) був реорганізований. Фонд був уповноважений використовувати до 20 млрд. фінських крон для покриття депозитів, вторинних зобов'язань та зобов'язань в іноземній валюті банків, що замінило попередню часткову гарантію депозитів	Не застосовувався	Не застосовувалося
Індонезія	На піку в серпні-вересні 1998 рр. фонди підтримки становили 150 трлн. рупій (16 % ВВП). Підтримка надавалася шляхом відкриття овердрафтів Центральним банком	Введені 26 січня 1998 р. Гарантії покривали депозити, вторинні і зобов'язання в іноземній валюті. Формального страхування депозитів не існувало. Гарантії все ще існують під управлінням Центрального банку	Обмеження на форвардний продаж іноземних валют банками-резидентами нерезидентам були накладені в серпні 1997 р. (виключаючи торгівельні та інвестиційні операції). Ці межі були зняті після листопада 1997 р.	Не застосовувалося
Корея	На піку в грудні 1997 р. фонди підтримки дорівнювали 23,3 млрд. дол. США (5 % ВВП), плюс 11,3 трлн. вон (2,5 % ВВП). Підтримка була забезпечена через позики Центрального банку і депозити, які були повністю сплачені у квітні 1999 р.	Зовнішні зобов'язання банків стали гарантованими в серпні 1997 р., а поширення гарантій на депозити відбулося в середині листопада 1997 р., до кінця 2000 р. Корейська корпорація страхування депозитів (KDIC), відповідальна за існуючі часткові гарантії також управляє безумовними (загальними) гарантіями	Хоча ніяких формальних обмежень не було накладено, 24 грудня 1997 р. іноземні приватні банківські кредитори домовилися тимчасово підтримувати розмір заборгованості. Реструктуризація короткострокових боргів була узгоджена з іноземними кредиторами 28 січня 1998 р.	Не застосовувалося

Продовж. табл. Б.1

Країна	Підтримка ліквідності центральним банком	Загальні гарантії	Контроль капіталів	Заморожування або вилучення депозитів
Малайзія	На піку в січні 1998 р. фонди підтримки становила 35 млрд. ринггітів (13 % ВВП). Підтримка надавалася через центральні банківські депозити, більшість яких були повернуті наприкінці 1998 р.	Гарантії були проголошені 20 січня 1998 р. і покривали тільки депозити. Управління здійснював Danamodal. Не було ніякого явного страхування депозитів перед кризою. Гарантування існує і зараз	Ряд заходів валютного контролю були введені 1 вересня 1998 р. Вони мали на меті виключення офшорного ринку ринггіта і обмеження постачання ринггіта спекулянтам. Також обмінний курс був зафіксований на рівні 3-8 ринггітів за долар США	Не застосовувалося
Мексика	На піку в квітні 1995 р. фонди підтримки становили 46 млрд. дол. США. Були повністю сплачені у вересні 1995 р.	Неявний захист всіх зобов'язань, окрім субординованого боргу, існував до кризи за допомогою банківського фонду захисту збережень (FOBAPROA). Уряд ратифікував гарантії в квітні 1995 р. До 2003 р. гарантування все ще існувало	Не застосовувався	Не застосовувалося
Швеція	Протягом валютної кризи (вересень 1992 р.) Центральний банк розмістив частину валютного резерву на депозитних рахунках банків, таким чином страхуючи ліквідність і уникаючи проблем із міжнародним фінансуванням	Гарантії були анонсовані в жовтні і в грудні були схвалені в парламенті. Були покриті депозити, умовні та іноземні зобов'язання банків, їх дочірніх структур і деяких спеціалізованих фінансових установ. Формального страхування депозитів не існувало. Безумовні (загальні) гарантії були повністю профінансовані коштами з бюджету і знаходилися в управлінні Агентства банківської підтримки (BSA)	Не застосовувався	Не застосовувалося

Продовж. табл. Б.1

Країна	Підтримка ліквідності центральним банком	Загальні гарантії	Контроль капіталів	Заморожування або вилучення депозитів
Таїланд	<p>На піку на початку 1999 р фонди підтримки становили 1 трлн. тайських батів (22 % ВВП). Більшість коштів була надана в період з середини 1997 р. до середини 1998 р. (531 млрд. тайських батів в 1996-97 фінансовому році, з яких 394 млрд. 66-ти фінансовим компаніям, а решта – 7 приватним банкам, а також 39 млрд. тайських батів двом колективним банкам упродовж 1998-1999 фінансового року). Підтримка надавалася через позики, більшість з яких були пізніше перетворені на підтримку капіталу</p>	<p>Формальне проголошення було зроблено в серпні 1997 р. Більшість елементів неофіційно вже існували. Були покритими депозити, умовні та іноземні зобов'язання. Формального страхування депозитів не існувало. Гарантії все ще існують під управлінням Фонду розвитку фінансових установ (FIDF), окремого підрозділу Центрального банку</p>	<p>Влада впровадила набір заходів, що обмежували операції, які б сприяли нарощуванню позицій бата на офшорному ринку, щоб обмежити надання батів нерезидентам</p>	<p>Не застосовувалося</p>
Туреччина	<p>У вересні 2001 р. кредитні фонди підтримки налічували 6 квадрильонів турецьких лір (4 млрд. дол. США або 3,3 % ВВП). Здебільшого вони були надані через агентство гарантування депозитів і операції репо Центрального банку</p>	<p>Неофіційні гарантії існували з 1997 р. Офіційно вони були підтверджені в грудні 2000 р. Уряд також гарантував міжбанківські позики державних банків, що скоротило потребу в підтримці ліквідності з боку Центрального банку. Гарантії все ще існують</p>	<p>Не застосовувався</p>	<p>Не застосовувалося</p>

Країна	Підтримка ліквідності центральним банком	Загальні гарантії	Контроль капіталів	Заморожування або вилучення депозитів
Росія	<p>На піку, який був досягнутий у період між серпнем та жовтнем 1998 р., фонди підтримки становили 105-120 млрд. рублів (4 % ВВП).</p> <p>Підтримка надавалася через позики Центрального банку (переважно 13 банкам) терміном аж до одного року</p>	<p>Безумовні (загальні) гарантії не були продовжені.</p> <p>Проте влада перевела депозити домашніх господарств з великого ряду приватних банків (які мали заморожені депозити) до державного Ощадного банку, де депозити були гарантовані урядом.</p>	<p>Було проголошено 90-денний мораторій на платежі приватного сектора по зовнішніх зобов'язаннях.</p> <p>Були призупинені конверсійні операції по рахунках нерезидентів, що використовувалися для інвестування в урядові цінні папери, номіновані в рублях (рахунки S).</p> <p>Залишки по рахунках нерезидентів, що не брали участі в реструктуризаційних операціях з урядовими цінними паперами, були заморожені.</p> <p>Вимога обов'язкового продажу валютної виручки до експорту зросла від 50 % до 75. Було впроваджено 100-відсоткову передоплату по імпортних платежах</p>	<p>Не було ніяких офіційних заходів.</p> <p>Проте ряд великих банків в односторонньому порядку заморозили депозити, в той час як інші ввели адміністративні заходи, перешкоджаючи відтоку коштів. Ці заходи були дозволені, хоча офіційно не були санкціоновані</p>
Венесуела	<p>Центральний банк забезпечував ліквідність як безпосередньо, так і через FOGADE.</p> <p>Тільки Banco Latino був винен Центральному банку 23 млрд. венесуельських боліварів (220 млн. дол. США) під час введення тимчасової адміністрації (це був перший і найбільший банк, що збанкрутів)</p>	<p>Ніяких загальних гарантій не застосовували. Проте верхній рівень часткових гарантій поступово збільшили (однак в різний час для різних установ – започаткування дискримінації) з 1 млн. боліварів (9300 дол. США) до 10 млн. боліварів в липні 1995 р. Позабалансові зобов'язання компаній, пов'язаних з комерційними банками (наприклад, офшорні дочірні підприємства), були врешті включені в базу гарантій у липні 1995 р.</p>	<p>Контроль валютних курсів був введений в дію з 27 червня 1994 р., коли операції купівлі за всіма іноземними валютами були заморожені протягом двох тижнів. Після цього іноземна валюта могла бути куплена тільки для визначених операцій, а експортери були зобов'язані продавати всю виручку в іноземній валюті. Був прийнятий фіксований обмінний курс</p>	<p>Latino Banco був закритий протягом 77 днів з 17 січня 1994 р.; вкладники не мали доступу до своїх коштів. Доступ до депозитів під гарантією або через трансфер депозиту іншим установам був більш швидкий у подальших втручаннях. Депозити, більші за 10 млн. боліварів, були замінені на довгострокові необоротні облігації на умовах гірших за ринкові</p>

Додаток В

Характеристика вжитих заходів для розв'язання банківської кризи

Таблиця В.1

Фаза реструктуризації. Характеристика вжитих заходів для розв'язання банківської кризи

Країна	Законодавча і судова реформи	Інституційні заходи реструктуризації	Методи вирішення (закриття/злиття/продаж)
Аргентина	Не застосовувалася	Не застосовувалися.	На кінець 2002 р. діяльність одного іноземного банку і двох маленьких національних банків була призупинена, згодом вони були куплені місцевими банками; відбулось поглинання венчурного банку із перетворенням його на дочірню структуру; три банки, що належали іноземній групі, було націоналізовано; два національні банки було реструктуризовано, використовуючи суспільні і приватні фонди. Ніякі втрати вкладників не допускалися
Еквадор	Депозитне агентство (AGD), відповідальне за управління загальними гарантіями і банківську реструктуризацію, було створено в грудні 1999 р. Частково в квітні і червні 2000 р. сталися зміни в банківському законодавстві для того, щоб забезпечити юридичну основу для кризового управління. Такі ключові питання, як, наприклад, законодавчий захист для державних службовців, що відповідають за банківську реструктуризацію, ще не були вирішені	Депозитне агентство (AGD) відповідало за банківську реструктуризацію (так само, як і за знецінені активи і за банки з тимчасовою адміністрацією). Правління Депозитного агентства (AGD) включало президента Центрального банку, представників Міністерства фінансів, Президента Республіки на чолі з суперінтендантом банків. Головна відповідальність за банківську реструктуризацію (зокрема, президентство у Правлінні AGD) була передана від суперінтенданта до міністра фінансів у вересні 2001 р.	14 банків (включаючи декілька початково рекапіталізованих урядом) було закрито в період серпня 1998 – серпня 2001 рр., що становило понад 50 % загальних активів системи перед кризою. Всі (вісім) офшорних дочірніх структур закритих банків були також закриті так само, як і всі довірчі фонди і інші фінансові компанії, що належали до груп закритих банків. З трьох банків, в яких ввели тимчасову адміністрацію в листопаді 1999 р., в двох відбулося злиття (банк "Previsora" з банком "Filanbanco" і банк "Pacífico" з банком "Continental" – останній є комерційним банком, що повністю належить Центральному банку). Третій банк "Banco Popular" був закритий у квітні 2000 р.

Країна	Законодавча і судова реформи	Інституційні заходи реструктуризації	Методи вирішення (закриття/злиття/продаж)
Фінляндія	<p>Лютий 1993 р. Служба банківського нагляду, яка була частиною Міністерства фінансів, стала автономним підрозділом Центрального банку (вона була перейменована на Адміністрацію фінансового нагляду)</p>	<p>Квітень 1992 р: Створений GGF (Державний гарантійний фонд), що не мав спочатку персоналу на повний робочий день для управління загальними (безумовними) гарантіями і вирішення питання по реструктуризації. Міністерство фінансів, Служба банківського нагляду і Центральний банк були представлені у правлінні. У лютому 1993 р. GGF (Державний гарантійний фонд) був реорганізований у структуру, що була безпосередньо підзвітна уряду (лише Міністерству фінансів), а також було набрано персонал, що працював повний робочий день.</p>	<p>Червень 1992 р. Кредитні портфелі дочірніх структур банку "Skorbank" продані банку "Handelsbanken" (Швеція).</p> <p>Червень 1992 р. Відбулося злиття 41 ощадного банку в Ощадний банк Фінляндії (SBF) (поглиненого GGF).</p> <p>Квітень 1993 р. Злиття банку "STS-bank" і банку "KOP bank" (формування найбільшого комерційного банку у Фінляндії).</p> <p>Жовтень 1993 р. Бізнес і акціонерний капітал SBF продано чотирьом приватним банківським групам, що ще залишалися.</p> <p>Середині 1994 р. Компанія з управління активами "Арсенал" придбала контрольний пакет SBF</p>
Індонезія	<p>Серпень 1998 р. Вступив в дію новий закон про банкрутство, засновано спеціальний комерційний суд.</p> <p>Грудень 1998 р. Посилені пруденційні норми стосовно забезпечення кредитів, пов'язаних позик, управління ліквідністю і позиції в іноземній валюті.</p> <p>1999 р. Законодавче збільшення незалежності Центрального банку</p>	<p>Січень 1998 р.: Створюється Індонезійська агенція банківської реструктуризації (IBRA) для реструктуризації банків і управління активами закритих банків, проблемними (простроченими) кредитами банків, що реструктуризуються, та активами, заставленими акціонерами як частина угоди. Проте, відсутність ясних законодавчих засад заважала початковим діям IBRA.</p> <p>Жовтень 1998 р. IBRA надані повноваження, які дозволяли розподіляти банки без згоди акціонерів.</p> <p>Лютий 1999 р. Узаконено здійснення регулювання IBRA.</p> <p>Для нагляду за IBRA був створений Комітет політики фінансового сектора, який включав представників міністерств та Центрального банку</p>	<p>26 комерційних банків були закриті в період з жовтня 1997 по вересень 1998 рр.</p> <p>Березень 1999 р. 38 банків (що мали 5 % всіх зобов'язань) було закрито.</p> <p>1999 р. 4 держбанки (близько 25 % всіх банківських депозитів) злилися, щоб створити банк Mandiri</p>

Продовж. табл. В.1

Країна	Законодавча і судова реформи	Інституційні заходи реструктуризації	Методи вирішення (закриття/злиття/продаж)
Корея	<p>Грудень 1997 р. Затверджені закони, що посилювали незалежність Центрального банку і консолідацію всього нагляду за фінансовим сектором в одному агентстві (Фінансова наглядова комісія – пізніше Фінансова наглядова служба).</p> <p>Червень 1998 р. Впроваджені нові, більш жорсткі правила по пов'язаних позиках, класифікації кредитів та вдосконаленню стандартів бухгалтерського обліку</p>	<p>Квітень 1998 р. Засновано Фінансову наглядову комісію (FSC). Поступове об'єднання наглядових повноважень було завершено в січні 1999 р. Повноваження надання та відзвину ліцензій були надані в квітні 1999 р.</p> <p>Початок 1998 р. Створення підрозділу фінансової реструктуризації в межах FSC</p>	<p>Грудень 1997 р. Два великі комерційні банки було поглинуто. Операції 14 торговельних банків було призупинені, 10 з яких були назавжди закриті в січні 1998 р.</p> <p>Червень 1998 р. П'ять невеликих середніх банків були закриті через операції з купівлі та прийняття відповідальності. 12 слабких установ були захоплені або до злиття, або до знаходження іноземних акціонерів</p>
Малайзія	<p>1998 р. Затверджено Danaharta акт</p>	<p>Червень 1998 р. Заснована Danaharta (компанія з управління активами, AMC) з повноваженнями придбання проблемних (прострочених) кредитів через передбачене законом право надавати повноваження та призначити адміністраторів з управління активами.</p> <p>Серпень 1998 р. Засновано Danamodal для рекапіталізації фінансових установ.</p> <p>Ці організації (разом з Комітетом реструктуризації корпоративних боргів (CDRC)) мають представників в управлінському комітеті з реструктуризації, що є координаційним органом, який очолює член Правління Центрального банку.</p>	<p>1999 р. Розпочата програма консолідації національних банків, торговельних банків і фінансових компаній в десять банківських груп. На кінець 2000 р., переговори по злиттю були завершені з 50 до 54 банківських установ, при чому одне поглинання було повністю завершено в березні 2001 р.</p> <p>Ніякі фінансові установи взагалі не закривалися</p>

Продовж. табл. В.1

Країна	Законодавча і судова реформи	Інституційні заходи реструктуризації	Методи вирішення (закриття/злиття/продаж)
Мексика	Березень 1995 р. Нові регулятивні постанови, що вимагали більших резервів. Січень 1996 р. Нові, більш жорсткі правила по пов'язаних позиках та класифікації кредитів	Наглядові агенції з банківництва та цінних паперів були об'єднані в Національну комісію з банківництва та цінних паперів (NBSC), яка управляла кризою. Ніяких спеціальних повноважень NBSC не було надано, але де-факто вона мала достатньо повноважень	У 1994 р. в двох банках введено тимчасову адміністрацію. У березні 1995 р. до них приєднався третій банк. Вирішення проблеми продовжується. Життєздатність банку оцінюється на прецедентній основі як частина градуалістичного (поступового) підходу.
Росія	Березень 1999 р. Прийнято закон про банкрутство банків. Липень 1999 р. Прийнято закон про реструктуризацію банків (дозволялося анулювання банківських ліцензій на підставі неплатоспроможності установи). Подальші законодавчі реформи включали поправки до закону про банки та банківську діяльність, а нещодавно про відмивання незаконних грошей. 2002 р. Центральний банк і уряд документально зафіксували спільну стратегію реформування банківського сектора	Листопад 1998 р. Засновано Агентство з реструктуризації кредитних організацій (ARCO). Були зроблені інституційні зміни в Центральному банку, що стосувалися реформування та консолідації наглядових функцій	Після прийняття закону про реструктуризацію банків в шести великих банках було впроваджено тимчасове адміністрування. З них (перебуваючи під контролем ARCO) знаходяться зараз у стані ліквідації. Від ряду банків вимагали плани реструктуризації, інші були передані в ARCO
Швеція	У грудні 1992 р. було прийнято Акт банківської підтримки, що дозволило забезпечити підтримку з найменшими витратами для держави у формі гарантій або капіталу	Травень 1993 р. Було формально створено Агенцію з банківської підтримки (BSA). Аналізи кредитних портфелів і фінансових перспектив банків використовувалися для визначення форм і умов, на яких буде здійснюватися підтримка. Операції були згорнуті в 1996 р.	Жодного банку не було закрито на стримуючій стадії. 1993 р. Банк "Gota" був поглинений після проголошення себе банкрутом, а потім злився з банком "Nordbanken". Проблемні (прострочені) кредити банку "Gota" були передані AMC Retriva

Країна	Законодавча і судова реформи	Інституційні заходи реструктуризації	Методи вирішення (закриття/злиття/продаж)
Таїланд	<p>Жовтень 1997 р. Поправки до Акту комерційного банківництва надали Центральному банку специфічні повноваження, щоб реєструвати капітал та змінювати менеджмент у проблемних банках</p>	<p>Для забезпечення підтримки ліквідності використовували FIDF, що було засновано протягом попередньої кризи в 1980 р.</p> <p>Жовтень 1997 р. Для ліквідації фінансових компаній – банкрутів засновано Службу реструктуризації фінансового сектора (FRA).</p> <p>Серпень 1998 р. Проголошено всебічний пакет заходів з реструктуризації фінансового сектора. На вищому рівні створюється консультативний комітет із фінансової реструктуризації, який надаватиме допомогу Міністерству фінансів і Центральному банку.</p> <p>Де-факто повноваження на реструктуризацію залишилися у Міністерства фінансів</p>	<p>У червні та серпні 1997 р. 58 кредитних компаній призупинили свою діяльність, 56 з яких були закриті в грудні 1997 р. Ще 13 інших компаній об'єднуються в цей час. З 31 грудня 1997 р. до кінця січня 1998 р. в трьох банках запроваджено тимчасову адміністрацію. Два банки в серпні 1998 р. і ще один в липні 1999 р. переведені в режим тимчасового адміністрування.</p> <p>З червня 1997 р. Один із таких банків був закритий, а інші три були об'єднані з державними банками</p>
Туреччина	<p>Законодавчі і регулятивні основи докорінно змінюються, починаючи з 1999 р., і наприкінці 2001 р. вони відповідали стандартам ЄС і міжнародним стандартам.</p> <p>Було прийнято новий закон про банківництво разом із пруденційними вимогами щодо забезпечення кредитних втрат, обмежень великих кредитів, пов'язаних позик, валютних позицій, консолідації, ризик-менеджменту, критеріїв адекватності та відповідності для власників і банківських менеджерів, і новими стандартами бухгалтерського обліку</p>	<p>Якраз перед кризою було засновано Незалежне агентство з реструктуризації (BRSA), до якого передали управління Фондом страхування депозитів та збережень (SDIF).</p> <p>У межах SDIF створено Департамент платежів для максимізації кредитних повернень від поганих активів банків, що знаходяться у стані ліквідації. Банк, в якому введено тимчасову адміністрацію, використовується як проміжний банк для операцій із активами</p>	<p>У кінці листопада 2002 р. 20 приватних банків було поглинуто SDIF (3 в 1997/98 р., 5 наприкінці 1999 р., 3 в 2000 р., 2 на початку 2001 р., 5 в середині 2001 р., 1 в листопаді 2001 р., 1 в липні 2002 р.).</p> <p>12 з них відновили операції після об'єднання, 1 було продано іноземним інвесторам (як і 4 банки в режимі тимчасового адміністрування пізніше). Один банк був закритий, два залишилися під контролем SDIF.</p> <p>Крім того, було закрито один державний банк і три інвестиційні банки.</p> <p>Число об'єднань серед приватних діючих банків було обмежене</p>

Продовж. табл. В.1

Країна	Законодавча і судова реформи	Інституційні заходи реструктуризації	Методи вирішення (закриття/злиття/продаж)
Венесуела	<p>У листопаді 1993 р. перед початком кризи було проведено законодавчі реформи, що стосувалися посилення основ нагляду і збільшення повноважень по втручанню у діяльність і прийняття рішень наглядових органів. Проте у той час вони не були застосовані належним чином.</p> <p>У липні 1995 р. прийнято закон про кризовий фінансовий стан, в якому було визначено антикризову інституціональну структуру і ліквідовано перепони щодо ліквідації активів, переданих державі</p>	<p>Відповідальність була спочатку розділена (не зовсім зрозумілим чином) між такими наглядовими органами, як FOGADE (який також мав право рекапіталізації), Центральний банк разом із міністром фінансів теж мали право вирішального голосу при закритті і відновленні діяльності структур.</p> <p>У червні 1994 для управління кризою було створено Фінансову кризову раду. Вона включала представників трьох установ під головуванням міністра фінансів</p>	<p>З січня 1994 р. по серпень 1995 р. було поглинуто 17 комерційних банків, з яких кінець кінцем 11 були закриті, а 2 були об'єднані і згодом продані приватному банку.</p> <p>Вісім іпотечних банків, 14 інвестиційних банків, 13 лізингових компаній і 1 фінансова компанія також були закриті протягом кризи</p>

Додаток Г

Таблиця Г.1

Фаза реструктуризації – вжиті заходи

Країна	Рекапіталізація/ Реструктуризація, що була профінансована державою	Градуалізм (поступовість) відповідно до методики CAR (капітал під ризиком)/ правил резервування	Корпоративна реструктуризація
Аргентина	Для компенсації асиметричної валютної реномінації активів та зобов'язань (долари США до песо) були випущені облігації, номіновані в доларах США та песо	Не застосовувався	Не застосовувалась
Еквадор	<p>Грудень 1998 р. Було введено тимчасову адміністрацію у Filanbanco, найбільшому банку в країні. Капітал акціонерів був зменшений до нуля, а банк був рекапіталізований урядовими облігаціями.</p> <p>Серпень 1999 р. Чотири банки було рекапіталізовано субординованими позиками Filanbanco (який довелося рекапіталізувати знову). Тільки найменший банк виплатив борг; в інших трьох було введено тимчасову адміністрацію і рекапіталізовано в листопаді 1999 р.</p> <p>Травень 2001 р: Filanbanco було рекапіталізовано втретє необоротними облігаціями. Проблеми ліквідності збереглися до закриття в серпні 2001 р.</p> <p>Грудень 2001 р. Banco del Pacifico було знову рекапіталізовано Центральним банком</p>	<p>Нова класифікація активів і правила резервування були затверджені в липні 2000 р. Дефіцит резервування був поетапно скорочений за два роки.</p> <p>У листопаді 2001 р. було прийнято нові вимоги щодо величини капіталу під ризиком, банки отримали два роки, щоб пристосувати зваження активів та капітал першого рівня до нових вимог</p>	<p>Початкова програма реструктуризації боргів здійснювалася для боржників у розмірі повного боргу перед фінансовою системою до 50000 дол. США (що складало 92 % боржників, але тільки 12 % системних активів). За програмою подовжувались строки виплат за кредитами і вводилося поступове збільшення виплат за графіком виплат.</p> <p>Програма для боргів понад 50000 дол. була введена на підставі добровільних угод, уникаючи фінансової допомоги або прямої фінансової субсидії. Крім того, в січні 2001 р. почала дію програма, що стимулювала використання автоматичних позасудових процедур позбавлення права продажу застави у випадку неспроможності реструктуризувати проблемні (прострочені) кредити. У листопаді 2001 р. була проведена подальша модифікація, коли для представництва інтересів усіх закритих банків було найнято міжнародного посередника з врегулювання боргів</p>

Країна	Рекапіталізація / Реструктуризація, що була профінансована державою	Градуалізм (поступовість) відповідно до методики CAR (капітал під ризиком)/ правил резервування	Корпоративна реструктуризація
Фінляндія	<p>Вересень 1991 р. Центральний банк поглинув Skorbank, надавши приблизно 14 млрд. фінських марок на підтримку ліквідності і реструктуризацію витрат.</p> <p>Червень 1992 р. Державний гарантійний фонд придбав Skorbank (Компанія з управління нерухомим майном та індустріальними вкладеннями залишилася в Центрального банку.</p> <p>Червень 1992 р. Державний гарантійний фонд поглинув Ощадний банк Фінляндії. Проблемні активи були передані в Арсенал (Компанія з управління активами) в жовтні 1993 р. 1992 р. Уряд надав 7,9 млрд. фінських марок депозитним банкам для збільшення капіталу 1 рівня</p>	Не застосовувався	Не застосовувалась.
Індонезія	<p>Квітень-травень 1998 р. Чотири банки було поглинуто Індонезійською агенцією банківської реструктуризації (IBRA).</p> <p>Березень 1999 р. Було поглинуто вісім банків. Дев'ять приватних банків стали придатними для повторної капіталізації через державне / приватне акціонування. З них вісім було рекапіталізовано, один був поглинутий в 2001 р. Було емітовано рекапіталізаційних облігацій на суму 649 трлн. рупій, з яких 431 трлн. Для рекапіталізації держбанків і поглинених банків, на підтримку рекапіталізації через державне / приватне акціонування. (218 трлн., що залишилися, використовувалися для підтримки ліквідності і безумовних (загальних) гарантій)</p>	<p>Капітал під ризиком (коефіцієнт Кука) повинен складати 4 % до кінця 2001 р., коли банки мали довести його величину до 8 %.</p> <p>Відхід від вимог щодо позаборгового забезпечення збитків з кінця грудня 1998 до кінця червня 2001 р.</p> <p>Відхід від законодавчого обмеження кредитування з 1998 р. до кінця 2002 р.</p> <p>Відхід від обмежень чистої відкритої позиції з кінця червня 1999 р. до кінця червня 2000 р.</p>	<p>У серпні 1998 р. було створено Індонезійську агенцію з реструктуризації боргів для врегулювання боргів, номінованих в іноземній валюті за погодженим обмінним курсом. Вона зупинила діяльність через неузгодженість із приводу обмінного курсу і пільгового періоду.</p> <p>У вересні 1998 р. було створено Джакартську спеціальну ініціативну комісію для полегшення позасудового врегулювання в спільних переговорах кредиторів з боржниками (за лондонськими правилами)</p>

Країна	Рекапіталізація/ Реструктуризація, що була профінансована державою	Градуалізм (поступовість) відповідно до методики CAR (капітал під ризиком)/ правил резервування	Корпоративна реструктуризація
Корея	<p>Уряд вклав 36 млрд. дол. США в 9 комерційних банків; 5 з 6 головних банків стали на 90 % контрольованими державою.</p> <p>Облігації, готівкові бюджетні асигнування та свопи активів використовувалися для придбання акцій, субординованих боргів та проблемних (прострочених) кредитів і здійснення виплат вкладникам</p>	<p>Рекапіталізації існуючих банків було достатньо виконання ними вимог щодо величини капіталу під ризиком.</p>	<p>Неофіційна схема вирішення питання з ініціативи кредитора, що базується на лондонському підході</p>
Малайзія	<p>Danamodal вклав 1,7 млрд. дол. США в 10 установ.</p> <p>Застосовувалися облігації та готівкові бюджетні асигнування</p>	<p>Січень 1998 р. Вступили в дію нові правила щодо класифікації кредитів.</p> <p>Березень 1998 р. Розмір капіталу під ризиком для фінансових компаній підвищився з 8 % до необхідних на кінець 1998 р. 9 %, а потім до 10 % на кінець 1999 р.</p>	<p>Комітет реструктуризації корпоративних боргів (CDRC) забезпечив підґрунтя, засноване на лондонському підході, для розробки позичальниками і кредиторами реструктуризаційних боргових схем. CDRC було призначено посередником реструктуризацій (заснованих на правилах Лондонського клубу) великих корпоративних секторальних позик.</p>
Мексика	<p>Березень 1995 р. Була запущена програма для тимчасової рекапіталізації. Всі суми виплачувалися повністю і негайно.</p> <p>Застосовувалися облігації та готівкові бюджетні асигнування</p>	<p>Не застосовувався.</p>	<p>У грудні 1995 р. введено схему реструктуризації боргів, засновану на позасудових угодах для великих боржників. Існує декілька специфічних програм для різноманітних категорій малих боржників, включаючи і домогосподарства</p>

Країна	Рекапіталізація/ Реструктуризація, що була профінансована державою	Градуалізм (поступовість) відповідно до методики CAR (капітал під ризиком)/ правил резервування	Корпоративна реструктуризація
Росія	<p>Липень 1999 р. Центральний банк спрямував дев'ять банків на експертизу до ARCO, шість з яких ARCO узяв під контроль. З трьох банків, що не підпали під ліквідацію, з двома досягнуто угоди, а третій відмінив анулювання його ліцензії через суд.</p> <p>У подальшому 46 банків самостійно піддалися експертизі ARCO, 15 з яких отримали схвалення програм реструктуризації.</p> <p>На середину січня 2003 р. два банки залишалися в процесі реструктуризації під контролем ARCO</p>	<p>31 січня 2000 р. коефіцієнт зваженого на ризик капіталу для банків із розміром капіталу понад 5 млн. євро склав 10 %; для банків з капіталом меншим за 5 млн. євро коефіцієнт – 11 %.</p>	Не застосовувалась
Швеція	<p>Рекапіталізації існуючих банків було достатньо для виконання ними вимог щодо величини капіталу під ризиком</p>	<p>Рекапіталізації існуючих банків було достатньо для виконання ними вимог щодо величини капіталу під ризиком</p>	Не застосовувалась
Таїланд	<p>Використовувалися дві схеми підтримки капіталу:</p> <p>Рівень 1: уряд приводить у відповідність приватні вкладення капіталу. Існуючі акціонери повинні повністю виконати вимоги з резервування під кредитні втрати, виготовити і надати оперативний план реструктуризації. Новий капітал має привілейований статус і може змінити Раду директорів та менеджмент.</p>	<p>Жовтень 1997 р. Вимога до першого списання і наступного збільшення капіталу, для приведення у відповідність з новими, більш жорсткими правилами.</p> <p>Березень 1998 р. Публікація нових правил щодо класифікації втрат за кредитами та втрат за затримку сплати відсотків. Вимоги щодо забезпечення втрат за кредитами посилювалися на 20 % кожного шостого місяця, починаючи з липня 1998 р., і були застосовані в повному обсязі на кінець 2000 р.</p>	<p>Вересень 1998 р. Проголошено концепцію добровільної розробки (Бангкокський підхід).</p> <p>У квітні 1998 р. і березні 1999 р. внесено поправки до закону про банкрутство, спочатку, щоб дозволити, а потім сприяти реорганізаціям, контрольованих судами.</p> <p>Червень 1998 р. Засновано корпорацію з реструктуризації кредиторсько-дебіторської заборгованості (CDRAC). Модель дебіторсько-кредиторської угоди було опубліковано в березні 1999 р.</p>

Країна	Рекапіталізація/ Реструктуризація, що була профінансована державою	Градуалізм (поступовість) відповідно до методики CAR (капітал під ризиком)/ правил резервування	Корпоративна реструктуризація
	Рівень 2: неторговельні облігації (в обмін на корпоративні облігації), що надаються у випадках самовільної реструктуризації корпоративних боргів. Підтримка надається пропорційно борговому списанню або обсягам нового чистого кредитування, причому застосовуються обмеження та максимальні значення. Фонд розвитку фінансових установ (FIDF) був профінансований, незважаючи на Центральний банк та позики на грошовому ринку, зокрема через операції репо і компенсації від продажу активів через Службу реструктуризації фінансового сектора (FRA)		Закон про заснування Тайської корпорації з управління активами (ТАМС) посилює її роль у просуванні продовження і відродження бізнес-структур через сплату боргів. Їй було надано широкі і гнучкі повноваження щодо погашення проблемних кредитів через реструктуризацію боргів, реорганізацію бізнесу і передання прав на продаж закладеного майна
Туреччина	На кінець 2002 р. фінансова реструктуризація держбанків була завершена (вони стали прибутковими), і операційна реструктуризація була значно покращена за рахунок значного закриття філій і скорочення персоналу. Забезпечено державну підтримку рекапіталізації приватних банків (з певними гарантіями) через Фонд страхування депозитів та збережень (SDIF) шляхом приведення у відповідність вкладень приватного сектора в капітал першого рівня до рівня 5 % CAR капіталу першого рівня, а потім капіталу другого рівня до загального рівня CAR у 9 %.	Станом на кінець 2002 р. не було ніякого наглядового стримування, наприклад, поетапного впровадження CAR або вимог щодо забезпечення	Станом на жовтень 2002 р. 169 фірм звернулося за фінансовою реструктуризацією їх боргів (приблизно 2,9 млрд. дол. США) в рамках концепції погашення великих боргів (стамбульський підхід). З них 26 боргів фірм було реструктуризовано

Продовж. табл. Г.1

Країна	Рекапіталізація/ Реструктуризація, що була профінансована державою	Градуалізм (поступовість) відповідно до методики CAR (капітал під ризиком)/ правил резервування	Корпоративна реструктуризація
	Проте не було надано підтримки капіталу першого рівня, і тільки один банк звернувся за підтримкою капіталу другого рівня (її було надано у формі семирічних облігацій із змінною ринковою ставкою, що вимагає схвалення SDIF перед продажем їх третім партіям).		
Венесуела	П'ять із банків, що мали тимчасову державну адміністрацію, залишилися відкритими і отримали істотні державні фонди для рекапіталізації. Натомість чотири були приватизовані, а п'ятий, Banco Latino, був остаточно ліквідований у червні 1997 р.	Прийнятий у листопаді закон про банківську діяльність вимагав наступних змін у показнику зваженого на ризик капіталу стосовно активів: на 30 червня 1994 р. – 6,5 %; на 31 грудня 1994 р. – 7 %; на 30 червня 1995 р. – 7,5 %; на 31 грудня 1995 р. – 8 %. На практиці повна рекапіталізація відбулася тільки в 1996 р., коли іноземні банки ввійшли в систему	Не було прийнято ніяких явних корпоративних програм реструктуризації, але понад 1000 нефінансових корпорацій внаслідок кризи перейшли в руки держави. Більшість з них була закрита

Додаток Д

Таблиця Д.1

Управління знеціненими активами під час банківської кризи

Країна	Стратегія і завдання (де доречно) компаній з управління активами (АМС)	Фінансування придбань АМС	Критерії для трансферу активів	Трансферна ціна	Результат
Аргентина	Ніякої стратегії ще не прийнято	Не застосовувалося	Не застосовувалося	Не застосовувалося	Не застосовувався
Еквадор	<p>Активи банків з тимчасовою адміністрацією ніколи не передавалися АМС. Депозитне агентство (AGD) управляє активами 11 банків, що були закриті в 1998 і 1999 рр., і деякими з тих банків, що були закриті в 2000 р. (решта були переміщені в поглинаючий банк), але вони залишаються у власності кожного банку і не управляються спільно.</p> <p>Неясно, якою стратегією скористуються банки для управління активами, поглиненими Filanbanco і Previsora, що були закриті в 2001 р.</p>	AGD фінансував рекапіталізацію через емісію облігацій	Втручання: банки, що не були закриті, управляли їх власними знеціненими активами самостійно	Не застосовувалося	<p>Тільки приблизно 3 % знецінених активів закритих банків було продано AGD в обмін на сертифікати.</p> <p>Інші банки продавали активи до закриття, що становило приблизно 10 % загальних знецінених активів.</p> <p>До 2001 р. рівень проблемних кредитів у банках, що не були закриті, впав до передкризового рівня (менше 10 %).</p> <p>На кінець 2001 р. рівень проблемних кредитів в єдиному незакритому банку з тимчасовою адміністрацією підвищився до більш ніж 60 % в той час, як в портфелі, яким керувало AGD, він становив понад 90 %.</p>

Країна	Стратегія і завдання (де доречно) компаній з управління активами (АМС)	Фінансування придбань АМС	Критерії для трансферу активів	Трансферна ціна	Результат
Фінляндія	<p>Спочатку Центральний банк, а потім GGF (Державний гарантійний фонд) управляли знеціненими активами установ, в яких було введено тимчасове адміністрування. Компанія з управління активами (АМС) "Арсенал" поглинула решту активів в середині 1994 р. Головні події:</p> <p>червень 1992 р. Кредитний портфель банку "Skopbank" продано банку "Handelsbanken" (Швеція). Центральний банк залишив за собою портфель кредитів в нерухоме майно і портфель індустріальних кредитів.</p> <p>Квітень 1993 р. Злиття банків "STS" і KOP". STS став АМС для поглиненого банку, залишаючи за собою всі проблемні кредити і погані активи. Хоча поглинений банк володів банком "STS" і був відповідальний за деякі з його втрат, ефективний контроль здійснював GGF (Державний гарантійний фонд).</p> <p>У жовтні 1993 р. створено АМС "Арсенал" для управління знеціненими активами SBF, що оцінювалися в 40 млрд. фінських марок</p>	<p>"Арсенал" отримав державне фінансування (23 млрд. фінських марок) і гарантії (28 млрд. фінських марок). GGF фінансувався урядом</p>	<p>Втручання: банки, що не були закриті, управляли їх власними знеціненими активами самостійно</p>	<p>Не застосовувалася</p>	<p>Компанія "Арсенал" продовжує функціонувати. Відшкодування невеликі</p>

Продовж. табл. Д.1

Країна	Стратегія і завдання (де доречно) компаній з управління активами (АМС)	Фінансування придбань АМС	Критерії для трансферу активів	Трансферна ціна	Результат
Індонезія	Мандат Індонезійської агенції банківської реструктуризації (IBRA) включав управління і розпорядження активами рекапіталізованих та закритих банків і небанківських установ і закладеними активами акціонерів за установчими документами	Відшкодування активів	Втрачені позики рекапіталізованих і державних банків; всі активи закритих установ	Нуль	<p>Готівкові збори, аукціони за кредитними портфелями.</p> <p>Відшкодування в кінці 2001 р. дорівнювали близько 8 % номінальної вартості переданих активів, що складало 550 трлн. рупій, і ще 5 %, отриманих в якості відсотків і комісій.</p> <p>Справедливу вартість активів, переданих із закритих банків (близько 50 % в цілому, всі прострочені), оцінено IBRA на рівні тільки 22 % балансової вартості на кінець 2000 р.</p>
Корея	Останні місяці 1997 р. Корейській корпорації з управління активами (що існувала і раніше) було надано більші ресурси і повноваження з придбання, управління і розпорядження знеціненими активами банків, що не були закриті, і право розпорядження активами, що знаходяться у державній власності	Облігації, гарантовані урядом, вкладення фінансових установ і позики від банку державного розвитку	Затверджена рішенням суду реструктуризація всіх проблемних кредитів і позик	<p>Забезпечені активи: 45 % вартості застави.</p> <p>Незабезпечені: 3 % номінальної вартості.</p> <p>Реструктуризація: NPV майбутнього руху грошових коштів.</p> <p>Дисконт на грудень 2000 р. – 62 %</p>	<p>Готівкові збори.</p> <p>Близько однієї третини суми придбаних активів було продано в грудні 1997 р. і червні 1999 р. Ця величина зростала і становила половину на грудень 2001 р. Середня норма відшкодувань становила 46 % номінальної вартості</p>

Країна	Стратегія і завдання (де доречно) компаній з управління активами (АМС)	Фінансування придбань АМС	Критерії для трансферу активів	Трансферна ціна	Результат
Малайзія	Червень 1998 р. Створено компанію "Danaharta" для придбання, управління і розпорядження знеціненими активами незакритих банків, кредитних компаній і торговельних банків; управління проблемними кредитами закритих держбанків і банків з тимчасовою адміністрацією	Фінансування уряду, позики від державної холдингової компанії, облігації, гарантовані урядом	Проблемні кредити складають більш ніж 5 млн. ринггітів за ринковою вартістю. Активи рекапіталізованих банків в управлінні: проблемні кредити складають більше 1 млн. ринггітів	Забезпечені активи: вартість застави. Незабезпечені: 10 % номіналу. Надлишок відшкодування ділиться з банком у відношенні 20/80. Середній дисконт на червень 2002 р. – 54 %	На 31 березня 2001 р. "Danaharta" реструктуризувала або розпоряджалася позиками і активами на суму 38,7 млрд. ринггітів (в цілому було отримано або передано в управління на суму 48 млрд. ринггітів) з середньою нормою відшкодування 60 % номінальної вартості. Очікувана норма відшкодування на червень 2002 р.: 57 %, з яких 25 % від реструктуризації, 16 % від передачі прав на викуп закладеного майна і 8 % від здійснення управління
Мексика	Мандат банківського фонду захисту збережень (FOBAPROA) включав придбання, управління і розпорядження знеціненими активами від банків, що не були закриті, в період 1990-1998 рр. Коли було створено IPAB (на заміну FOBAPROA в якості агентства по гарантуванню депозитів), воно стає довірчим управителем для активів FOBAPROA, йому було надано повноваження управляти та розпоряджатися активами закритих банків	FOBAPROA: грошові збори від фінансових установ, кредити Центрального банку, облігації. IPAB: грошові збори, облігації, гарантовані урядом	Проблемні кредити, вибрані банками-продавцями. IPAB успадкував активи попередника і не може набувати нових проблемних кредитів.	До FOBAPROA по балансовій вартості. IPAB прийняв на себе борги FOBAPROA	Грошові збори від аукціонів з продажу кредитних портфелів та інших активів. Тільки 0,5 % переданих активів було продано (середнє відшкодування 15 %)

Продовж. табл. Д.1

Країна	Стратегія і завдання (де доречно) компаній з управління активами (АМС)	Фінансування придбань АМС	Критерії для трансферу активів	Трансферна ціна	Результат
Росія	Ніякої офіційної дії не застосовували. Проблемні кредити банків, що реструктуризуються ARCO, не управлялися окремо або продавалися	Не проводилося	Не встановлювалися	Не встановлювалися	Немає
Швеція	Було створено дві АМС. Весною 1992 р. банк "Nordbanken" був поділений на "хороший банк", що залишає за собою працюючі активи, і АМС (Securum), яка поглинула поганих позик на суму 67 млрд. шведських крон. У 1993 р. проблемні кредити банку "Gota" були переміщені в спеціально створену АМС "Retriva". Обидва АМС злилися в грудні 1995 р. (стали в подальшому "Securum")	Урядове фінансування з боку банків з тимчасовою адміністрацією	Проблемні кредити з балансовою вартістю більшою за 15 млн. шведських крон	Балансова вартість, часткова державна гарантія	Securum припинив діяльність в кінці 1997 р. Процес продажу поганих активів був набагато швидший, ніж спочатку передбачалося. Всі активи і банки з тимчасовою адміністрацією продані за 5 років (середня норма відшкодування 56 %)
Таїланд	Жовтень 1997 р. Створено FRA для ліквідації неплатоспроможних кредитних компаній і розпорядження їх активами. Невеликий успіх мала схема, що заохочувала створення приватної АМС для купівлі, управління і розпорядження знеціненими активами від FRA і банків з тимчасовою адміністрацією.	FRA фінансував уряд. ТАМС фінансується через урядове фінансування, банківські комісії, облігації, гарантовані урядом, позики ринку і оновлення активів	Для FRA всі активи закритих фінансових компаній. Державний АМС використовувався, щоб управляти активами, нерозпроданими FRA.	FRA узяв активи по балансовій вартості. ТАМС купує активи по нижчій вартості або балансовій вартості за вирахуванням резервів (що незалежно перевіряються).	3 860 млрд. тайських батів в активах кредитних компаній, якими управляє FRA, 206 млрд. тайських батів було продано приватному сектору, а 185 млрд. тайських батів урядовій АМС. Загальні надходження FRA становили 96 млрд. (25 % номінальної вартості), і аукціони були завершені за 4 роки.

Продовж. табл. Д.1

Країна	Стратегія і завдання (де доречно) компаній з управління активами (АМС)	Фінансування придбань АМС	Критерії для трансферу активів	Трансферна ціна	Результат
	<p>Червень 2001 р.: створена ТАМС для придбання, управління та розпорядження активами від банків, що не були закриті, і приватних АМС.</p> <p>ТАМС може придбати проблемні кредити від приватних банків на добровільних засадах. Якщо приватні банки не передають відповідних позик, вони повинні здійснити незалежну переоцінку забезпечення і будь-як покрити дефіцит забезпечення</p>		<p>ТАМС може придбати будь-який проблемний кредит держбанків і великі забезпечені проблемні кредити з багатьма кредиторами від приватних банків на добровільних засадах</p>	<p>Розподіл надходжень / втрат: максимальна банківська втрата складає 30 % від трансферної ціни</p>	<p>Близько однієї половини фінансового сектора проблемних кредитів (з яких 80 % від держбанків) очікуються бути придбаніми ТАМС.</p> <p>Станом на червень 2002 р. третину трансфертних активів було реструктуризовано або знаходилися в ліквідації</p>
Туреччина	<p>У SDIF було створено Департамент зборів (стягнень) для управління поганими активами банків і їх ліквідації.</p> <p>Банк-посередник використовується для виконання активів.</p> <p>Також було затверджено норму, що дозволяє створення приватного АМС для придбання проблемних кредитів від банків, що функціонують</p>	<p>SDIF був капіталізований державними облігаціями, отримує грошові збори від страхування депозитів у банках</p>	<p>Втручання. Станом на листопад 2002 р. приватні АМС ще не функціонували</p>	<p>SDIF розглядав знецінені активи на базі балансової вартості</p>	<p>Процес знаходиться все ще в ранній стадії, хоча SDIF прагне розпорядитися активами швидко</p>
Венесуела	<p>FOGADE був відповідальний за управління і продаж активів банків, що були поглинені</p>	<p>FOGADE фінансував уряд і Центральний банк.</p>	<p>Втручання: відкриті банки залишили за собою свої знецінені активи</p>	<p>Немає даних</p>	<p>Остання частина процесу почалася із завершальним закриттям банку "Latino Banco" в червні 1997 р. з 100 млрд. проблемних кредитів та іншими активами по записах. Виявилось, що норми оновлення були низькими всюди</p>

Додаток Е

Таблиця Е.1

Вихід країни з банківської кризи

Країна	Відмова від загальних (повних) гарантій	Стан реприватизації	(Нова) схема страхування депозитів	Фіскалізація витрат (наприклад, що було зроблено за підтримки Центрального банку)
Аргентина	Не застосовувалася	Не застосовувався	Не застосовувалася	Не застосовувалася
Еквадор	У квітні 2000 р. закон був змінений, щоб поступово відмовитися від загальних (повних) гарантій, які були в квітні 2001 р.	Всі банки під державним контролем були кінець кінцем закриті, окрім банку "Banco del Pacifico". Була призначена фірма для управління та реструктуризації банку в листопаді 2001 р, але ніякі дати не визначені за наміченим продажем	У квітні 2004 р. була знов впроваджена обмежена гарантія аж до 8000 дол. США на рахунок	Не всі витрати Центрального банку були фіскалізовані, хоча більшість мала результат через випуск облігацій AGD
Фінляндія	Гарантія була анульована в липні 1998 р. (без оголошення). Фактично всі гарантії, що з'явилися з кризою, завершилися наприкінці 2000 р.	SBF було продано решті фінських банківських груп у жовтні 1993 р. "Skorbank" залишився у володінні держави (безпосередньо і через АМС "Арсенал"). Він зараз функціонує в якості АМС для нерухомого майна, що було придбано протягом кризи	Нова обмежена страхова схема, щоб замінити загальну (повну) гарантію, була створена в 1998 р. (покриття оцінюється у 27000 дол. США на вкладника)	Підтримка ліквідності з боку Центрального банку нараховує 13,7 млрд. фінських марок в 1991 і 1992 рр., з яких 1,4 млрд. фінських марок були фіскалізовані від продажу "Skorbank" GGF (більше доходу дісталось Центральному банку від продажу корпоративного портфеля та портфеля нерухомості Skorbank, який залишився у Центральному банку). Залишки витрат Центрального банку не були явно фіскалізовані.

Продовж. табл. Е.1

Країна	Відмова від загальних (повних) гарантій	Стан реприватизації	(Нова) схема страхування депозитів	Фіскалізація витрат (наприклад, що було зроблено за підтримки Центрального банку)
Індонезія	Все ще існують. Дати завершення не оголошували	Березень 2002 р. Мажоритарна частка Банку Центральної Азії (близько 9 % частки ринку депозитів) продана іноземному інвесторові. Листопад 2002 р. Банк "Niaga" (близько 2,5 % частки ринку) продано іноземному банку	У розвитку	Хоча уряд емітував облігації Центральному банку, завершальна домовленість щодо розподілу накладних витрат не була досягнута. Уряд випустив облігації на виплату підтримки ліквідності на величезну суму в 144,5 трлн. рупій у кінці січня 1999 р. За подальшою угодою в грудні 2002 р. відбувся обмін (своп) облігацій на балансі Центрального банку, що стало результатом забезпечення підтримки ліквідності через викупний державний борг
Корея	Анульовано згідно плану в грудні 2000 р.	Власність уряду стала меншою ніж 50 % для трьох банків, з частковими продажами для ряду інших	Часткове страхування депозиту було знову впроваджено в січні 2001 р. під управлінням KDIC	Підтримка Центрального банку компенсована в повному обсязі на квітень 1999 р.
Малайзія	Загальні (повні) гарантії все ще існують. Дати завершення не оголошували	Не застосовувався	Нова система страхування депозитів на заміну загальних (повних) гарантій розглядається в рамках першої 3-річної фази 10-річного плану розвитку фінансового сектора	Підтримка ліквідності була забезпечена у формі депозитних вкладень Центрального банку щодо банків. Більшість позик було виплачено на кінець 1998 р, і тому підтримка ліквідності Центральним банком не була фіскалізована.

Продовж. табл. Е.1

Країна	Відмова від загальних (повних) гарантій	Стан реприватизації	(Нова) схема страхування депозитів	Фіскалізація витрат (наприклад, що було зроблено за підтримки Центрального банку)
Мексика	На кінець 2003 р. загальні (повні) гарантії все ще існують	Не застосовувався	Намічена реформа страхування депозитів (обговорювалася перед кризою) була відкладена. У 1999 р. було прийнято новий закон про страхування депозитів і створено нове агентство IPAB	Підтримка Центрального банку була повністю виплачена у вересні 1999 р., тому ніколи не була фіскалізована
Росія	Не застосовувалася	На середину січня 2003 р. ARCO продав свої акції в 11 банках на відкритих аукціонах і перемістив інші до Фонду власності Російської Федерації. ARCO зберігає акції в двох банках	Система страхування депозитів вводиться вибірково для банків, що завершили процес реструктуризації. У липні 2002 р. було охоплено реструктуризацією 5 банків	Витрати не були фіскалізовані
Швеція	Загальні (повні) гарантії були відмінені парламентом і замінені на обмежену систему страхування депозитів у липні 1996 р.	У жовтні 1995 р. уряд продав 34,5 % його частки власності в банку "Nordbanken", зберігши за собою 59,4 %	Нова система страхування депозитів була введена 1 липня 1996 р.	Витрати були фіскалізовані. Коли звернулися до гарантування зобов'язань (головний механізм підтримки), вони були сплачені в строк безпосередньо з бюджету
Таїланд	Загальні (повні) гарантії все ще існують	У серпні 1998 р. влада погодилася на злиття одного з банків з тимчасовою адміністрацією з існуючим державним банком. На кінець 2002 р. два банки з тимчасовою адміністрацією не були приватизовані	Влада працює над введенням обмеженої системи страхування депозитів	FIDF взяв позику у Центрального банку, щоб забезпечити позики і вкласти капітал до установ, що мають проблеми. На піку фонд підтримки дорівнював 1 трлн. тайських батів на початку 1999 р., з якого 500 млрд. тайських батів було фіскалізовано. Вимоги FIDF до фінансових установ знизилися до 227 млрд. тайських батів на кінець 1999 р.

Продовж. табл. Е.1

Країна	Відмова від загальних (повних) гарантій	Стан реприватизації	(Нова) схема страхування депозитів	Фіскалізація витрат (наприклад, що було зроблено за підтримки Центрального банку)
Туреччина	Ще існує. BRSA погодився дати учасникам ринку попередження за рік до відміни гарантій	У листопаді 2002 р. тільки два з поглинених приватних банків залишалися під контролем SDIF. Процес продажу "Pamukbank" зупинив законне звинувачення, яке було вирішено в середині лютого 2003 р. "Bayindirbank" використовується як банк-посередник для управління активами, придбаними SDIF у процесі вирішення	Коли загальні (повні) гарантії відмінять, вони будуть замінені на обмежену систему страхування депозитів, що, як очікується, буде відповідати стандартам ЄС	Витрати спочатку узяв уряд, який забезпечив потрібні цінні папери SDIF. SDIF частково виплатив борг уряду через продаж акцій як частини рекапіталізації і через використання зборів, що банки повинні платити за обмежену систему страхування депозитів
Венесуела	Не застосовувалася	Процес завершено. Банки було продано в період з грудня 1996 р. по грудень 1997 р. (чотирьом іноземним банківським групам, два злилися і були продані банку "Banco Provincial", що був придбаний іноземною групою в грудні 1996 р). Філії банку "Banco Latino" були продані, а залишок банку був ліквідований	Обмежена схема страхування була відображена в законі, прийнятому в листопаді 1993 р.	Центральний банк забезпечив підтримку банкам безпосередньо і через FOGADE. Було збільшено державний борг, щоб капіталізувати FOGADE двома траншами: 400 млрд. боліварів (3,5 млрд. дол. США) в 1994 р. і 200 млрд. боліварів (0,5 млрд. дол. США) в 1996 р., і FOGADE випустив в подальшому 367 млрд. боліварів (1,5 млрд. дол. США) в грудні 1995 р, дозволивши часткове повернення боргів Центральному банку. Витрати Центрального банку були, проте, значно більшими, і різниця ніколи не була явно фіскалізована

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Класифікація і характеристика інструментів грошово-кредитної політики

Методи	Дії методу	Назва методу	Застосування або основні операції	Форма	Економічна сутність	Об'єкт	Характер
1.Базові	1. Прямі	1.1. Прямі кількісні обмеження	Пряме регулювання процентних ставок; "заморожування" ставок за окремими видами операцій; лімітування кредитування	Емісійна і неемісійна	Грошово-кредитна	Попит і пропозиція	Адміністративний
		1.2. Встановлення орієнтирів, зростання грошової маси	Таргетування грошової бази. Таргетування грошових агрегатів	Емісійна Емісійна	Кредитна Грошова	Пропозиція Пропозиція	Адміністративний
	2. Опосередковані	1.3. Рефінансування	Кредити: овернайт, операції прямого репо, кредити на умовах тендера	Емісійна	Грошово-кредитна	Пропозиція	Ринковий
		1.4. Процентні	Облікова ставка. Кредитні ставки. Депозитні ставки. Ставки за операціями з цінними паперами	Емісійна і неемісійна	Грошово-кредитна	Попит	Адміністративно-ринковий; ринковий; Адміністративний
		1.5. Резервні вимоги	Нормативи обов'язкового резервування	Емісійна	Грошова	Попит і пропозиція	Адміністративний
		1.6. Операції на відкритому ринку	Купівля-продаж цінних паперів.	Емісійна	Грошова	Пропозиція	Ринковий
		1.7. Валютне регулювання	Валютні інтервенції. Валютний своп	Емісійна	Грошова	Попит і Пропозиція	Ринковий

Продовж. табл. Ж.1

Методи	Дії методу	Назва методу	Застосування або основні операції	Форма	Економічна сутність	Об'єкт	Характер
2. Додаткові		2.1. Депозитні операції.	Депозитні операції. Депозитні аукціони	Неемісійна	Грошова	Пропозиція	Ринковий
		2.2. Обов'язкові економічні нормативи	Достатність власного капіталу. Ліквідність активів. Кредитні ризики	Емісійна і неемісійна Емісійна Емісійна і неемісійна	Грошова Грошова Кредитна	Пропозиція	Адміністративний
		2.3. Емісія депозитних сертифікатів	Відкриття депозитних рахунків	Емісійна	Грошова	Пропозиція	Ринковий
		2.4. Методи організації готівково-грошового обігу	Обмеження на суми розрахунків підприємств. Касовий контроль	Емісійна	Грошова	Пропозиція	Адміністративний

Наукове видання

***Коваленко Вікторія Володимирівна
Крухмаль Олена Валентинівна***

**АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ**

Монографія

Редактор

Г.М. Нужненко

Технічний редактор

Н.І. Одарченко

Комп'ютерна верстка

В.А. Івакін

Підписано до друку 03.10.2007. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 10,4. Умов. друк. арк. 12,3. Тираж 300 пр. Зам. № 750

Українська академія банківської справи Національного банку України
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 2316

Надруковано на обладнанні Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57